TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 3 SAYI : 15 NİSAN 1965 FİATİ : 250 KRŞ.

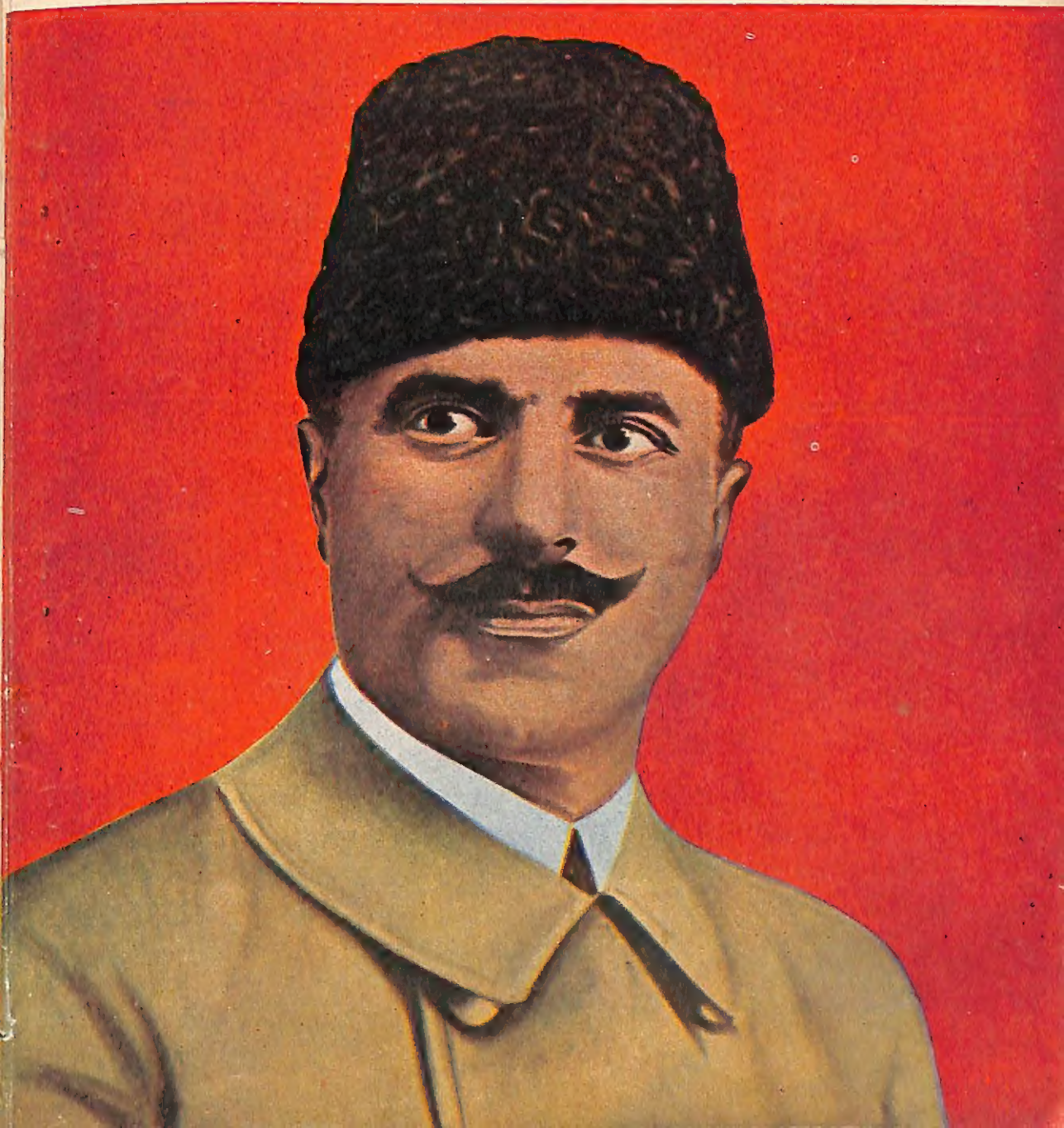

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

Sermayesi 20.000.000 T.L. Merkezi : İstanbul

Şubeleri:

İstanbul	İzmir	Edirne
Beyoğlu	Ankara	Samsun
Galata	Yenişehir Ankara	Konya
Kadıköy	Anafartalar Ankara	İskenderun
Osmanbey	Adana	Mersin
Hasköy	Çapa	Bursa
Beyazıt		Bakırköy

HERNEVİ BANKACILIK MUAMELÂTI - BÜTÜN YABANCI MEMLEKETLERDE MUHABİRLER

Telgraf adresleri: Umum Müdürlük: Bankorkgen - İstanbul Şubeler: Bankor

(Tarih : 44)

(Tarih : 45)

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 3 SAYI : 15 NİSAN : 1965 FİATI : 250 Kuruş

Kurucusu :
CEMAL KUTAY

★

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

★

İdare yeri :
Nuruosmaniye cad. No. 78-A Tarih Yayınları
Telefon: 22 78 10

★

Muhabere ve para gönderme adresi: Posta Kutusu 67 — İstanbul

★

ABONE ŞARTLARI:
Yıllık 24 lira. Dış Ülkelere iki mislidir

★

Bu sayı, İstanbul'da Son Telgraf Matbaası Tesislerinde dizilmiş ve Tipo baskı makinesinde basılmıştır.

★

Klişeler Nuray Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

★

Aboneler için her altı ayda bir, maliyetine, pantazot cild kapakları hazırlanmaktadır.

Düşünülemiyen kitabeler

BİZ, kahramanları, şehitleri, her sahada insanüstü emek sahipleri «bol bir ülke» yiz. Bu değer takdiri çok zaman kendimizden gelir. Bu sebeple, dış dünyanın itibarda olan kıymet ölçüleriyle bizimkiler arasında benzerlik aramak hazin bir hayâldir.

Kitâbelerimiz, heykellerimiz, anıtlarımız, şükran levhalarımız arasında, çeşitli şehitlerin adını milletin hafızasına emanet etmiş olanlar vardır. Bunları titiz bir dikkatle ülkü ve inanç gruplarına göre değerlendirirsek, Batıya göre temel olan himmet alanı, bizde hiçbir kurban vermemişcesine bomboştur: **Medeniyet Şehidi**'miz yok!..

Acaba bu boşluk gerçekte var mıdır?

Nizam-ı Cedid'denberi değişen dünyaya ayak uydurma çabasının kurban vermemesi mümkün müydü? Amma biz, **ŞEHİD**'i, daha çok, savaş boylarında aradık. Bitip tükenmiyen savaşlar da, bu aramamızı hiç cevapsız bırakmadı.

Fakat bir milletin mutluluğa ermesi, ne böylce başlıyor, ne böylece bitiyor. Yurdunu, yaşanılan zamanın nâsibelerine kavuşturmak için, yüzyıllarca ülkenin genel varlığı üzerinde kendi üst menfaatlerini tabiîleştirmiş meslekler ve zümreleri hizaya gelme adaletine çağırabilmiş, bu himmetini de başıyla ödemiş **medeniyet şehitlerimiz** yok mu?. Şehir-köy barikadını ayırmış olan oligarşi düzenine karşı, şu mübarek yurdu nimet ve külfet eşitliğine götürebilecek mukaddes savaşı göze almış olanları ve âkibetlerini yetişen nesiller nasıl öğrenebileceklerdir?

Tevfik Fikret, böylesine bir himmetin aziz şehidinin nasıl olsa unutulacağını bilerek teselli ediyordu:

Varsın bulunmasın bilecek nâm ve şânını ...

Geride kalan sadece kendisini medeniyet tesislerine kavuşturmuş olana vatanın minneti idi:

Zahmetin, himmetin ve fazlın için,
Koyar elbet vatan, bu hasta nine,
Bir sıcak bûse, terli nâsiyene ...

Evet amma, vatan annenin bu minnet öpücüğünü alnına koyacağı **medeniyet şehidleri**'ni biliyor muyuz? Kitâbeleri, hattâ makberleri nerede?

Tevfik Fikret, marazî ümitsizliği içinde bile, bu kadar insafsızını düşünememiş ...

Cemal Kutay

VUR!.. FAKAT DİNLE!..

★ — OLUP BİTENLERE BAKARAK...

Esas düşünce ve gayesiyle, zamanımızdaki hâlini kıyaslama şuuruna sahib olabildiğim gündenberi, bir insan muhayyilesini zorlıyabilecek kıyaslamaların en muhteşem ve ibretlisi olarak şu sual mantığımın önüne dikilmiştir :

«— Acaba İslâmiyet Peygamberi Hazret-i Muhammed, «bâas-ı bâdel-mevt, (öldükten sonra dirilme) inancını gerçekleştirerek gözlerini açıp, o yüce dininin cehalet, taassub, darkafalılık, ehil olmıyan eller ve dimağlarda ne hâle geldiğini görse, **MÜSLÜMAN** adı altında toplanmış bu yüz milyonları, 1384 sene sonra gerçek anlamıyla kurtarabilmekten ümidini keserek yine gözlerini kapar mıydı, yoksa, beden ve kafalarda, Allahın kulları için özlediği mutlu ve ileri hayatı kurabilme savaşına yeniden başlıyabilme cesaretini bulur muydu?»

Çünkü, olmıyan bir varlığı kurabilmek, aslından ayrılmış, piçleşmiş, benliğini kaybetmiş, çığırından çıkabilmiş bir hareketi asıl yoluna sokabilmekten çok daha kolay, hattâ şereflidir. Fakat karşınıza dikilen, sizin özlemini duyduğunuz ve savunduğunuz fikrin sahibi olduğu iddiasında ise, siz kime karşı neyi müdafaa edeceksiniz?

★ — BİR İKİNCİSİ...

İslâmiyet ve Hazret-i Muhammed için düşündüğüm bu «— Gözlerini açar ve eserini bu hâlde görürse ne yapar?» suali, son senelerde, bilhassa su son o n y ı l ı n kargaşalıkları içinde, bir ikinci şahsiyete, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e döndü : Atatürk, yaşadığımız şu günlerde Anıt-Kabir'den kalkıp, kendisinden sonra olup bitenleri vatana hâkim bir tepeden kendisine hâs ölçüler ve kıstaslar içinde hükümlendirirse ne yapardı?

Savaşırdı...

KİME KARŞI ?

Hemen cevap vereyim : Bugün, bilhassa şu son yıllarda, kendi adını bayrak olarak ele alan, fakat gerçekte ne kendisi, ne eseri, ne düşünceleri ile hiç bir gerçek ve samimî alâkası olmıyan, hakikatte O'nun ve fikirlerinin can ve kan düşmanı olan sahtecilere karşı savaşırdı... Kendisini, Türk millî vicdanının önüne, açıkça çıkarabilme cesaretinden yoksun, tarihin, coğrafyanın, yaşanılan zamanın Türklük adına reddettiği düşüncelere bilir bilmez kapılmış kişilerin arkasına sinmiş kötü varlıklarını, Dumlupınar'dan daha ağır bir yoketmenin vatan dâvası yapardı...

Atatürk ve Atatürkçülük için tehlike, devrini tamamlamış, donmuş ve şekilleşmiş hiç bir mazi hasreti'nde değildir : Atatürk hayatında, bu çeşit hareketlere karşı, devlet ve ferd varlığının nasıl bir terkibe sahib olabilmesini sadece anlatmamış, eserlerini de vermiştir: Şimdi tehlike, Türkiyeyi, Moskova'ya bile arkasını dönerek, Tiran köprüsünden Pekin'e ulaştırmak istiyen hain kadrosu ile, bu sinsi, zâlim, vatansız komplo'nun bilir bilmez kırıntıları olan İSTEMEZÜK zorbalarından geliyor : Şu delikanlının hâline bakınız... Bu fakir millete kaça maloldüğunu umursamamazlık hayâsızlığı içinde yıllarca bitiremediği Üniversite öğrenciliği kisvesi altında, her hâkim politikanın yaygara uşaklığını yapar... Oteki, KOY adı altında, sadece İstanbul'un Kadıköy, Çengelköy, Yeşilköy bilgisini tamamlıyan saat beş çayı veya Osmanlı sarhoşunun vakt-ı kerâhet'ine yerini bırakmış Amerikan Bar'lı Viski yudumlamasının hazzı Sol Kuş Şakırdaması içinde KOY'e gitmiş yol'a, baca'ya, akar suya, ve hattâ Belediye Sınırına girebilmiş KÖYLÜ'ye düşmandır: Neden ? Çünkü O, bu vatanda, Feodal sistemin Ağa'lığının yerini, kök'ü dışarda olan « Kendi Sınıf » ı adına ele alma çabasındadır : Eğer rahat bırakılmış olsaydı, medeniyet tesislerinin ucra vatan köşelerini aydınlatma mücadelesi tamamlanacak ve uyanan toprakta uyanmış fikirler ve mukayeseler, gerçek kurtuluşun ancak, özü bizim olan, fakat devrini tamamlamış müesseselerin kendi millî ve manevî yapısının asliyeti içinde mümkün olacağını Ağrı'nın eteğindeki çoban'a dahi isbat edecekti : İmtiyazlı şehir sınıfı, aşırı menfaatler sahibi meslekler, bir imparatorluğun kalıntısı olan bu ülkede, böylesine kökten kaynaşmıya imkân vermiyorlar. Tarih meydanda: ATATÜRK, çok kısa, hepsi hepsi on beş yıl sürebilmiş olan anlatabilme ve yapabilme devrinde, kendisinin gerçek takipçilerinin kimler, olabileceğini anlatabildi.

Ve, o kadar !..

Bu « Gözlerini açabilseler neler yaparlardı?» suali, Türkiyenin bugün açıklanması şart dâvalarının başında geliyor, ve, gerçek ile sahte'yi birbirinden ayırabilmenin biricik ümidi hâlinde önümüzdeki duruyor... Amma sizler diyeceksiniz ki bu sorunun korkusuz cevabı, ibretlerin ibreti olur !..

Ya böyle bir muhasebe olacak, yahut bir piçleşmenin kaygan sathında yuvarlanıp gideceğiz... — KUTAY

15 Mart 1536

"Makbûl,, İbrahim Paşa, nasıl "Maktûl,, İbrahim Paşa olmuştu?

... Gün geçmiyordu ki, ibret taşı denilen ve kanların rengini kararttığı bu haşyet verici taşın üzerinde gövdesinden ayrılmış bir baş gözükmesin...

Von Busbeck, Türk Mektupları

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ «— DEHŞET İÇİNDEYİM..»

Avusturya, Almanya, İtalya dahil, en büyük Avrupa parçasını «**Mukaddes Roma-Cermen İmparatorluğu**» tâcı ile elinde bulunduran Şarlken'in, Kanunî Sultan Süleyman'ın sarayındaki elçisi Ogier Chiselin Von Busbeck, 21 Mart 1536 tarihli mektubunda şu « müthiş » haberi veriyordu :

«— **Şu ânda Osmanlı pâyitahtı, hattâ hâdiseyi duyabilmiş olan bütün eyâletler, hiç şüphe yoktur ki, Vezir-i âzam Makbul İbrahim Paşanın Padişahın fermanı ile Sarayda bir hafta evvel gece-yarısı boğdurulması ile meşguldür. Bu, hiç beklenilmiyen hâdise idi. Vakia Kanunî Sultan Süleyman ile sevgili veziri ve hususî hayatının çok yakını olan İbrahim Paşa arasında bir müddettenberi eski samimiyet kalmadığını, Sadrıazamın Padişahın tevecçüh ve iltifatını kaybetmekte olduğu söyleniyorsa da, on üç sene gibi, az devlet adamına nasib olmuş bir kıdemle, Padişahdan sonra Osmanlı devletinin en yüce makamını rakibsiz**

Evvelâ kendisine «makbûl» yâni beğenilen, özlenen, aranan denilen, fakat hiç beklenilmiyen bir ânda, izzet ve ikramla misafir edildiği kaimbiraderi Kanunî Sultan Süleymanın sarayında 15 mart 1536 gecesi boğdurulup, ölüsü, kesin olarak nerede gömülü olduğu hâlâ bilinmediği için «maktûl», öldürülmüş, katledilmiş olarak anılan Pargalı esir çocuğu Frenk damad İbrahim Paşanın bir Alman gravüründeki haşmetli hâli.

(Serasker, yâni Başkumandan tâbiri kâfi gelmemiş, **SULTAN** unvanını da eklemişti. İkbâl mevkii öyledir ; Daima yükseğe bakar : O yüksekten düşmüş olanların ibretine değil!)

idare eden ve kendisine ilk defa SERASKER unvanı ile hususî imtiyaz bahşedilen kudretli adamın, bir gecede, boğulduktan sonra ölüsünün gizlice saraydan çıkarılması ve hanımı olan Padişahın kızkardeşi Hatice Sultandan bile ölüsünün gizlenerek bilinmiyen yere gömdürülmesi, aklın alamıyacağı neticedir. Şu ânda dehşet içindeyim. Bu hâdise bana, Osmanlı Sarayında ikbâl ve saadetlerin nasıl iki dudak arasında olduğunu bir daha isbat etti. Hâdisenin içyüzünü elimden geldiği kadar öğrenmiye çalıştım. Çünkü İbrahim Paşa, öyle kudretli bir vezir idi ki, onu kazanmak, Padişahı elde tutmaktan farksızdı. Şimdi yerine kim geçecek ? En kuvvetli adam Ayas Mehmet Paşadır. Hiç birisinin İbrahime benzemiyeceği muhakkaktır. Şark'da değişmez kader böyledir : İnsanların neden yükseklere çıktığı bilinmediği gibi, neden o yüksek yerlerden bir ânda düştükleri de bilinemiyor.

Bir kaç gündenberi herkeste bir korku var : Şimdi, o uçsuz bucaksız, sonu ve önü bilinmiyen Osmanlı ülkelerinde, İbrahim Paşanın adamları birer birer temizlenecek.. Yine çok kan akacak. Kinler ve gazablar ayaklanacak. İbrahim Paşanın servetinin sayılmasının bir kaç ay süreceği söyleniyor. Bundan evvel, İbrahim Paşa ile geçinemediği için, İran üzerine yapılan büyük seferde İbrahim Paşanın yardımcılığında bulunan, Ordunun Defterdarı İskender Çelebi'nin, Tebriz'den Bağdada yürünürken Hemedan'da defterdarlıktan azli ve Bağdad'da asılmak suretiyle idamından sonra, Defterdar'ın nihayetsiz servetinin hesaplanması iki aydan fazla sürmüştü. Şimdi, devletin ileri kademesinde olanların açıkça olmasa da, birbirlerine emin olanların kulaklarına fısıldadığı, nihayetsiz servetin kimlerin eline geçeceği ve Saray içinde yeni şahsiyetlerin kimler olacağıdır. Bir çokları gibi ben de biliyorum ki, Padişahın en sevgili zevcesi Hurrem Sultanın parmağı olduğudur. Padişahın hemşiresi Hatice Sultan kime verilecektir ? Çünkü Osmanlı Sarayının âdetlerinden birisi, böyle bir felâkete uğrıyan Padişah hemşire veya kızlarına, teselli olabilmek için, yeni nüfuz ve kudret sahibi kocalar bulunmasıdır. Benim öğrendiğime göre, kocasını çok seven ve İstanbulda görülmemiş bir düğünle çocuk yaşında İbrahim Paşa ile evlendirilen Hatice Sultan çok kederlidir.

Dün konuşmak için icazet istediğim Reis-ül Küttab Efendi, bu arzumun şimdilik mümkün olamıyacağı haberini göndermiş. Herkeste, şimdilik susmak ve konuşmamak ihtiyatkârlığı var. »

★ — İNSANLAR ve KADER :

Alman elçisinin bu cümlelerinde büyük bir hakikat payı vardı...

Osmanlı Sarayının gördüğü en kudretli Sadrıâzamlardan olan ve Kanunî Sultan Süleymana, 27 Haziran 1523 den, 15 Mart 1536 ya kadar onüç sene Sadrıazamlık yapan ve tarihlerimizin kendisine **MAKBUL, DAMAD İBRAHİM PAŞA** dediği ve ancak fecî ölümü ile bu haşmet ve debdebe unvanları **MAKTÛL**, yâni ÖLDÜRÜLMÜŞ'e çevrilen bu adam, aslen Rum-İtalyan kırması idi. Yabancı tarihler kendisine «Frenk» demişlerdi.

Epir'de, Parga şehri yakınında bir köyde doğmuştu. Altı yaşında iken, babası ile bir deniz seferi sırasında Türk korsanlarının eline geçmiş, İzmir'e getirilmiş, burada Manisalı Saliha Hatun isimli zengin bir dul kadına satılmıştı. Babası İtalyan, annesi Rum olan çocuğa, Saliha Hatun, kocasının ismi olan İBRAHİM adını vermiş, ona hususî hocalar tutmuş, tam bir Müslüman-Türk terbiyesiyle yetiştirmişti. İbrahim, güzel, zeki, çok kabiliyetli bir çocuktu. Davudî, ruha dokunan bir sesi vardı. Hareketleri zarifti. Musikiye yaradılıştan istidadı olan küçük İbrahim'e Saliha Hatun, Manisa'da o zaman hususî Havraları olacak kadar çok olan bir Musevî öğretmenden keman dersi aldırıyordu. Böylece yıllar geçmiş, İbrahim onbeş yaşına gelmişti.

Bu tarihte Kanunî Sultan Süleyman, Babası Yavuz'un tek oğlu olarak,

O düğünün sonu !..

Kanlı sonunu bu sahifeler de gördüğümüz İbrahim Paşanın, ölümüne ferman veren Kanunî'nin kızkardeşi Hatice Sultanla Sadrıâzamlığının birinci yıldönümünde, 22 Mayıs 1524 deki düğünü, Osmanlı İmparatorluğunun en muhteşem devrinin, eşine rastlanılmaz debdebeli töreni olmuştu. Padişah için Atmeydanında muazzam bir taht kurulmuştu. Bu saray genişliğindeki Otağ-ı Hümâyunun çevresine, Uzun Hasan, Şah İsmail, Kanso Gavri, Macar Kralı Layoş, Ustaclu oğlu Mehmet, Karahan, Tomanbay gibi, büyük zaferlerden sonra elde edilen şahâne çadırlar yerleştirilmişti. Sağdıçlık vazifesini İkinci vezir Ayas Paşa ile Yeniçeri Ağası yapıyorlardı. Padişah Kanunî Sultan Süleymanı düğüne dâvet eden, ağaç şeklinde balmumundan yapılan, üzeri altın, gümüş ve kıymetli taşlarla süslenen nakıl ların bedenleri, Lübnan'dan getirilmişti.

Ziyafetler, kırk gün, kırk gece sürdü. Mehterhane meydanın ortasındaydı. Meydanda kalelerin zaptı, meydan muharebeleri gibi savaş oyunlarından başka, koşular, ciritler, hokkabazlık ve perde oyunları gösteriliyordu. Padişah düğün yerine gelirken, Saray kapısından Atmeydanına kadar kıymetli halılarla döşenmiş yoldan, ıkı tarafı merasim kıyafetli askerin arasından geçti. Dün yanın dört tarafından gelen emsalsiz değerdeki hediyeler, yedi çadıra yerleştirilmişti.

Düğünün dokuzuncu günü olan (20 Recep 930 = 30 Mayıs 1524) tarihinde, Kanunî'nin sevgili karısı Hürrem Sultandan bir oğlu oldu ki, bu çocuğun saltanat makamına geçebilmesi için iki cinayet işlenecek, iki değerli şehzade Bayazıt ve Mustafa, feci şekilde öldürüleceklerdi, ve doğumu muhteşem düğünün şevkini artıran, yarının Padişahı Sarı Selim için, İbrahim Paşa da, saltanat yolunun engellerinden sayılarak bir gece Sarayda boğdurulacaktı.

Bütün bu kanlı neticelerin, servet ve ihtişamın sel gibi aktığı düğünün ardındaki günlerde saklı olduğunu kim düşünebilirdi?

Yukarıdaki klişe, Levnî'nin bu eşi görülmemiş düğüne ait minyatürlerden birisidir.

muhteşem İmparatorluğun veliahdı olarak Manisa'da Vali bulunuyordu. Bir gün, o devrin âdeti üzere gece tebdil gezerken, İbrahim'in keman çalmasını dinlemiş, merak etmiş, kendisini görmüş, ve bu zeki çocuğu maiyetine almış, kısa zaman içinde İbrahim, Veliahd Sarayının en gözde insanı olmuş, Yavuz'un beklenilmiyen ölümü ile oğlu Süleyman tahta geçince, yeni Padişah ile İstanbula gelmiş, Has Odacıbaşı bulunduğu sırada, ve çok dikkat edilen yükselme sırası bir tarafa bırakılarak, babası Yavuz'un bile çok saygı gösterdiği Pirî Mehmet Paşa tekaüde sevkedilerek yerine, İbrahim Ağa «**Paşalık**» tevcihi ile Sadrıazam olmuştu. Bir yıl sonra da, Kanunî'nin sevgili hemşiresi Hatice Sultanla, muhteşem bir düğünle evleniyor, **Padişahın enişte-damad'ı** oluyordu. Ünlü tarihçi Hamer'in dediği gibi : «—... **Şark'da bir insanın üzerinde kaderin neler yaratabileceğinin**

mükemmel bir misalini vermiş olan bu adam, yükselme ve sönme safhaları ile tam bir ibret teşkil eder. Akibeti, Sarayların ikbâl ve idbâr safhalarının bir kıl farkı ile nasıl yanyana olduğunu anlatan ibret hikâyesidir. Feci boğdurulmasından bir gün evvel, bu akibeti, bizzat Sultan Süleymana anlatılmış olsa idi, ölüm ve hayat dağıtanın kendisi tarafından bile güçlükle dinlenebilirdi. Bu insanların hayatında felâket ve saadet, yavaş yavaş, sessiz adımlarla geliyor, sonra birdenbire şaha kalkarak ya servet ve saadet, veya ölüm ve felâket getiriyor.»

★ — TAŞAN BİR GURUR ve TEHLİKELİ MACERA :

Artık bu safhadan sonra, İbrahim Paşaya hiç kimse «**Pargalı Frenk**» demiyordu : Şimdi O'nun unvanı daha başka idi : Minnet ve hayranlık uyandıran unvanlar... Vak'anüvisler, vezir-i azâma ne de uygun tâbirler bulmuşlardı: «—**Makbûl, Mergûb, Mahbûb**» ve, bir aile bağını anlatan tâbir olarak da **D a m a d** ... Bütün bunlar, genç sadrıazamın hergün parlıyan ikbal güneşinin, devre ve dehre göre kalem ve itibar tâbirleri bulan fikir adamlarının kulağa ve göze hoş gelen buluşları idi. Parga'lı esir çocuğunu da, baştan çıkartan bu aşırı iltifatlar ve teşbihler oldu.. O, nasıl bir gelenek ve oluş içinde kendisini bu makamlara götürebilmiş olan yolun tehlikelerinin, beklenilmiyen sürprizlerinin farkında mı değildi, yoksa, ailesinde ve nesebinde böylesine tecrübelerin olmamasının avâreliği içinde mi idi ? Bilinmez...

Fakat öyle bir gün geldi ki, **Cihan Pâdişahı**'nın sonsuz itimad ve teveccühü bile, O'nu tatmin etmez, doyurmaz olmuştu : Makam hırsı ile beraber servet doymazlığı atbaşı gidiyordu : Trabzon'da hususî dokunan iççamaşırlığı bir gemi ile İstanbul limanına geliyor, İbrahim Paşanın sayısı 1.200 ü bulan saray içi hademelerine yetmiyordu. Yazın sıcak günlerinde, Uludağ'dan kar ve buz taşıyan develer, Padişah sarayı kadar onun, Sultan Ahmet meydanındaki hasmetli sarayının önünde sıralanıyordu. Padişah O'na, hiç bir vezire gösterilmiyen itibarı vererek, üzerinde **Serasker**, yâni BAŞKUMANDAN kazdırılmış mühür kullanma hakkı verirken, bununla kifayet etmiyor, mühür'ün sonuna **Sultanî** tâbirini işletiyordu : Böylelikle O, artık, Saltanat makamının vazgeçilmez kuvveti olduğu inancını dışa vuruyordu.

«— Herşey, sulh, harb, servet, kudret, iyilik, kötülük benim elimdedir. Padişahımızın iki mührü vardır ki birisi bende, diğeri kendisinde bulunur. Kendisi ile benim aramda bir fark olmasını istemez. Devleti ben idare ederim. Padişah bir şey ihsan etmek istediği zaman ben bu kararı tasdik etmek istemezsem o iş yapılmaz. Amma ben bir şeye karar verirsem çok zaman Padişaha sormak ihtiyacını duymam. »

İran ve Irak üzerine iki defa yapılan ve bu sebeble tarihlerimizin **IRAKEYN SEFERLERİ** olarak adlandırdığı savaşlar sırasında, Orduya günlük emirleri üzerinde sadece **SERASKER**, yâni BAŞKUMANDAN tâbiri ile yetinmiyerek SULTAN unvanını da ilâve etmesi, böylesine bir haşmet ve ikbali çekemiyenler tarafından maharetle Padişaha ulaştırılmış, ve bu fitleme, Saray içinde mühim bir destek de bulmuştur : Hurrem Sultan...

★ — EVLÂD KANI ve DOST KANI:

Kanunî Sultan Süleyman'ı, iki defa en aziz ve sevgili oğullarının kaatili yapan, hele birisinin ölümünü bizzat seyretmek felâket ve faciasıyla karşı karşıya bıraktıran Hurrem Sultan — ki, bir Rus papazının kızı ve adı Roksolân idi.—, kızı Mihrimâh Sultana koca olarak seçtiği Hırvat Rüstem Paşayı sadrıâzam yapabilmek için, İbrahim Paşanın sukutuna çalışıyordu : Hurrem Sultan biliyordu ki, İbrahim Paşa'yı, diğer vezirler gibi sadece makamından atmakla kendisinden kurtulmak kâfi değildi : Hayatına son vermek şarttı. Bu da, eline evlâd kanı bulaştırdığı Kanunî'yi, yıllardır dost bildiği damadının kanı ile de damgalamakla mümkün olabilecekti. İskender Çelebi'nin İbrahim Paşanın şikâyet, hattâ iftirası ile idam edilmesinden muğber

olanlarla beraber, Padişahın hiddetini ayaklandıracak şekilde bir plân, Venedikten kalktı, Topkapı Sarayına kadar ulaştı : Macar kaynaklarına göre, İbrahim Paşa, Padişahı tahttan indirmek hazırlığında idi !.. Fermanı olmadan Asya ve Avrupa topraklarında kuşun uçmadığı Cihan Padişahı, bunca nimet ve lutfunu görmüş Pargalı Esir'in böylesine hazırlığını, akıl ve mantık süzgecinden geçirmedi, zamanlardır olup biten hâdiselerin feveranı ile İbrahim Paşayı öldürtmiye karar verdi.

★ — **14/15 MART 1536 SALI GECESİ :**

İbrahim Paşanın boğdurulması şekli gösteriyor ki, Kanunî çapında bile olsa, bir hükümdar, devlet nüfuz ve idaresini eline bıraktığı kimseleri ortadan silmek kararında ise, bazı tedbirler almak zorundadır. Nitekim, İbrahim Paşanın öldürülmesi de, Saray içinde bazı hazırlıklardan sonra mümkün olabildi.

Padişah, 14/15 Mart 1536 Salı gecesi, vezir-i âzamını Saraya davet etti. Bir «**Helva Sohbeti**» hazırlanmıştı. İbrahim Paşa hiç bir şeyden şüphe etmeden Padişahının bu dâvetine tam bir emniyet ve huzur içinde gelmiş, o günlerde kendisine Yemenden gelen muhteşem bir Elması, şevketlû hünkârına takdim etmişti. Eğer biraz dikkatli olsaydı, Haremde olup bitenler kendisine mânalı gelebilirdi : Zevcesi Hatice Sultan, yâni Padişahın öz kızkardeşi, sudan bir bahane ile kendisile beraber dâvet edilmemişti. Hatice Sultan, kocasının At Meydanındaki Sarayına ziyarete gelen halası için Sarayında kalmıştı. Bütün bunlar, herşeyin «**o gece**» olup bitmesini istiyen Hurrem'in maharetli ve ustaca hazırlanmış plânının icabı idi.

Helva sohbetinden sonra Padişah, biraz keyifsizliğini ileri sürerek erken saatlerde ruhsat vermiş ve Saray Erkânı ile Kubbealtı Vezirleriyle bir müddet daha sohbet eden İbrahim Paşa, daima kaldığı Akağalar ile Harem-i Hümâyun arasındaki muhteşem dairesine çekilmişti. Hiç kimsenin, hazırlanan cinayetten aslâ haberi yoktu. Bir kişi müstesna idi: Cellâd Ali...

YOLU AÇAN **Makbûl İbrahim Paşanın, o fecî akibetinin başlıca hazırlayıcısı da, bir İtalyan gravüründe, yukarıdaki klişesini gördüğümüz Hurrem Sultan idi. Osmanlı sarayında, Kadınlar Saltanatı'nın devlet varlığına açıktan açığa tesir etme safhasını açan ve bir Rus papazının kızı olan asıl adı ile Rokzalan, o cihan padişahının elini evlât kanıyla bulaştırmış ve gerçekten büyük bir değer olan Şehzade Mustafa ile Bayazıd'ı öldürterek, oğlu sarı Selim'in tahta geçmesini temin etmişti. İbrahim Paşanın da nüfuzunu çekememiş ve usta entrikalarla artık yaşlanmış olan padişahı bu cinayete de sevketmişti.**

Şimdi, yine Alman elçisi Busbeck'i dinliyelim :

«— **Bana anlattılar ki, Paşanın namaz kılmasına bile müsaade etmemişler. Padişahın hâs cellâdı yanında yamağı ve elinde yağlı kemendi ile Sadrıazamın yattığı odaya girmiş, derin uykuda olan**

İbrahim Paşayı uyandırmasıyla beraber, yağlı kemendi boynuna geçirmesi bir olmuş. Bu cellâtlar, işlerinde çok mahâretlidirler. Mahkûmun boynuna ipi geçirmeleriyle, ukde-i hayatı temin eden nefes cihazını bir kaç saniye içinde keserler, kısa bir hırıltıdan başka bir şey duyulmaz ve ölüm, boğulma ile beraber gelir. Rivayete göre, Padişahın fermanı, hiç bir patırdıya meydan vermemek olduğundan, İbrahim Paşanın yatağından kalkmasına imkân vermeden, içeri sessizce giren cellâd ve yamağı, kemendlerini, İbrahim Paşa korku ve heyecan ile gözlerini açmasıyla beraber, hiç bir hareketine imkân bırakmadan yatakta takmışlar ve başına yastığı dayayıp feryadına mâni olmuşlar. Cesed, Bostancıbaşının dairesine taşınmış ve gecenin karanlığında bir hasır içinde meçhul bir yere götürülmüş. Padişahın hemşiresi olan İbrahim Paşanın zevcesi, sabah erken saatlerde Padişah tarafından kabul edilerek kocasının hiyanet ve günahlarından dolayı idam edildiği, böylelikle saltanatın ve kendisinin dahi kurtarıldığı anlatılmış, teselli edilmiş. Hatice Sultanın bugünlerde bir başka Paşa ile evlendirilmesi beklenebilir. Çünkü Sultanların dul olarak Saray içinde yaşamaları istenmiyen bir şekildir. »

★ — MEÇHUL MEZAR :

İbrahim Paşanın servetinin tesbitine, yakın gelecekte onun yerine geçecek olan ve şahsı bu cinayette büyük rol oynıyan Hırvat Rüstem Paşa memur edildi. Bu servet, akıllara durgunluk verecek azamette idi. O zamanın âdet ve icablarına göre, hepsi Padişahın oluyor, Sultan, istediğini istediğine ihsan ediyordu.

Hâdisenin asıl ibretli tarafı, böylesine ihtişam ve kudret içinde o koskoca imparatorluğu idare etmiş adamın, mezarının meçhul kalması idi : Ne sebeble bilinmez, Kanunî, hayatının sonuna kadar, sevgili dostu Makbûl İbrahim Paşanın mezarının yerinin bilinmesine müsaade etmedi. Ondan sonrakiler de, böylesine dikkati hiçe sayarak, maktûl sadrıazamın cenazesinin nereye gömüldüğünü öğrenmek ve başına bir mezar taşı koyabilmek vefa ve hassasiyetini göstermediler. Tarihçi Âli'ye ve onu takiben Hadikat-ül Vüzerâ'ya göre, Galatada, Tersanenin arka tarafına düşen Canfedâ tekyesinin bahçesine gömülmüştür. Sicill-i Osmanî'deki kayda göre de, Ok-

(Sonu 1257 nci sahifede)

İskender Çelebi'nin hayali

İskender Çelebi, Kanunî Sultan Süleyman devrinin değerli devlet adamlarındandı. Defterdarlığında, imparatorluğun maliyesini ıslah etmişti. Güzel söyler, güzel yazar, sevilen, aranan, servet ve irfan sahibi bir zattı.

Macerası, bu sahifelerin mevzuu olan sadrıâzam İbrahim Paşa ile arası açıktı. Bu rekabet ve ayrılık, ikisinden birisinin hayatına mal olacaktı. Nitekim, Irakeyn seferinde İbrahim Paşaya muavinlik eden İskender Çelebi, savaşın daha müsbet sonuçlarla neticelenmemesinde mesul olarak gösterildi, rüşvet aldığı iddia edildi ve kendisini çok seven padişahın anî hiddet ve gazabla verdiği fermanla, savaş dönüşü Hemedan'da iken kaleye hapsedilerek defterdarlıktan azledildi. Bağdata gelindiğinde de idam edildi.

⁂

Müverrih Ali Künh-ül-Ahbâr'ında anlatır:

«— İskender Çelebi'nin idamının gecesi, Padişahın rüyasına girer. Elindeki iple üzerine hücum eder:

«— Bre zâlim... Ben gibi masumu bir müfsidin iğvasına kapılıb da, iftiraya kurban etmenin vebâlini niçin aldın?. Benim gibi mülk-ü millete sadık bir kişi ne sebeple idâm edilir?» diye feryâd eder. Bu ikaz-ı mânevî ile verdiği fermandan dolayı Padişah bî huzur olur. İbrahim Paşanın âkibetinde bu hâdisenin dahi vafir tesiri olduğunda şüphe yoktur.»

⁂

Bir hayatın yok yere yıkılmasının acısı rüyalara mevzu olmıya görsün...

YAŞAYAN İSİMLER

MOLTKE ve TÜRKLER

YAZAN : M. ŞEVKİ YAZMAN

91 YIL Feld Mareşal Graf Helmuth Karl Bernhard Von Moltke 1800 senesinde Meklenburg'da Parhim'de doğdu. 1821 de askerî tahsilini tamamlıyarak teğmen olarak hizmete girdi. 1835 de, yüzbaşı olarak Osmanlı İmparatorluğunun hizmetine girdi. Dört yıl memleketimizde kaldı. 1845 de, İtalya ordusunu ıslah etti.

1855 de, o zaman veliahd olan Üçüncü Frederik Vilhelm'in yaveri oldu. Prensle beraber bütün Avrupa merkezlerini dolaştı. 1857 de Prusya ordusu kurmay başkanlık vekâletine getirildi. 1864 Danimarka, 1866 Avusturya savaşlarının zaferle neticelenmesini sağlıyan plânlar, Moltke'nin eseri idi. Fakat onun asıl dehâsı, 1870 - 1871 Prusya - Fransa savaşında, Üçüncü Napolyonu tasfiye ederek Cermen İmparatorluğunun kurulmasına imkân veren zaferde tecelli etti.

1891 deki ölümüne kadar, yüzyıla yaklaşan uzun hayatı içinde, büyük bir asker, değerli bir insan, çalışkan bir beden, düşünen bir kafa olmanın nimetlerinden vatanını ve dünyayı faydalandırdı.

★ — « İSTANBULU GÖRÜNCE İNSANIN FİKRİ DEĞİŞİYOR » :

Garbda yetişmiş, büyük işler görmüş, tarihe intikal etmiş devlet adamlarından hiç birisi, Alman Mareşali Moltke kadar Osmanlılar ve Türk milletiyle yakından ilgilenip onlarla birlikte çalışıp, dillerini ve âdetlerini öğrenerek onların iyi ve geri taraflarını bu mertebe tahlil edememiş ve onları olduğu gibi bitaraf ve dost bir gözle görememiştir. Bu husus bizler için meçhul kaldığından, ele alınıp açıklanmaya değer.

Aslında Moltke, gayet dürüst, çok çalışkan ve zeki bir insan, fakat bir siyaset adamı gibi çok konuşmaz, tam bizim bildiğimiz ve takdir ettiğimiz bir kumandan, bir asker tipi idi. Bu sebeple de Türk devlet adamlariyle olduğu kadar, Türk halkiyle de çabuk anlaşabilip dost olabiliyordu.

Daha harp okulunu bitirerek kurmay subay akademisine geçtiği zaman, annesine yazdığı mektupta, «Sizlerden uzak, yalnız başıma koşmaya başladığım bu dikenli yolda muvaffak olmaya mecburum» diyordu.

Dediğini de yaptı. Bundan on sene sonra, yani 1835 senesinde, bütün sınıf arkadaşlarını geride bırakarak, tek başına yüzbaşı olan yalnız kendisi idi. Bunun mükâfatı olarak da Viyana, Peşte üzerinden İstanbula kadar bir seyahat yapmaya talip oldu ve bu da kabul edildi. Kendisine seyahati müddetince maaşının yarısı verilecek ve İstanbuldan sonra Atina, Napoli, Roma üzerinden Almanya'ya dönecekti.

Moltke İstanbula geldiği zaman, Os-

manlı Devletinde resmî bir hizmet almak niyetinde değildi. Hattâ o vakit Yunan isyanı, Sırp isyanı, Mısır hidivinin isyanı ve Anadolu ortalarına kadar gelişi, Sultan Mahmudun Ruslardan medet umarak, İstanbulun muhafazası maksadiyle onlardan asker istemesi ve bu maksatla yaptığı Hünkâr İskelesi Muahedeleri dolayısiyle Osmanlı Devletinin en felâketli zamanına rastlayan bu devre içinde, arkadaşına yazdığı bir mektupta Moltke diyor ki: «Biliyorsun ki ben, buraya gelirken Osmanlıların herşeyi kaybettiklerine ve bir daha kendilerini toparlıyamıyacaklarına kanaat getirmiştim. Fakat insan İstanbula gelip de bu muhteşem şehri ve onun fizyonomisini görünce, fikrini değiştiriyor.»

★ BİR TESADÜFÜN KAZANDIRDIKLARI :

Moltke, 1835 senesi Ekim ayının 5 inde Berlinden, o vaktin çabuk posta arabalariyle hareket etti. Viyana, Peşte, Bükreş üzerinden 23 Kasımda İstanbula ulaştı. Beyoğlunda bir misafirhaneye yerleşti. O vaktin Prusya Elçisi tarafından zamanın seraskeri Mehmet Hüsrev Paşaya takdim edildi. Moltke'yi Osmanlı Devleti hizmetine sokan da bu tanışma oldu. Çünkü yaşlı Hüsrev Paşa bu genç, ağırbaşlı ve çok bilgili Prusya subayından orduda yapılan reform hususunda ve diğer işlerde çok fayda göreceğini anlamıştı. Buna karşılık Moltke de bu yaşlı, fakat çok hareketli ve faal insandan hoşlanmıştı. Arkadaşına yazdığı mektupta diyor ki: «Seksen yaşında bir insan tasavvur edin. Fakat hareketten, zekâsından hiçbir şey kaybetmemiş. Kırmızı bir yüz, bembeyaz baş ve mânalı, kafasına da bir kırmızı fes geçirmiş. Çok sempatik bir insan olarak göründü bana.»

Bu ilk görüşmeyi müteakip, Hüsrev Paşa Prusya Sefiri Königsmarck'tan Moltke'nin hiç değilse İstanbulda üç ay kadar kalarak kendisine müşavir ve yardımcı olmasını rica etti. Sefir, Berline yazdı ve müsbet cevap geldi. İkametini üç ay uzattı. Bu sıralarda Moltke çalışıyor, orduda yapılacak değişiklikler hakkında mütalâasını hazırlıyor ve haftada birkaç kere Hüsrev Paşanın evine giderek, plânını ona izah ediyordu. Şimdi bu görüşmelerin tatlı hikâyesini, Moltke'nin kaleminden dinleyelim. 4 Ocak 1836 da, yani İstanbul'a gelişinden bir buçuk ay sonra yazdığı mektubunda diyor ki:

«Son mektubumda, buradaki ikametimin beklenilmeyen bir zamanda uzatıldığını bildirmiştim. Serasker beni haftada birkaç kere evine çağırıyor. Bu sıralarda Ramazan ayı olduğu için, Türkler gündüzden ziyade, gece çalışıyorlar. Galataya iniyorum. On kürekli bir kayık beni alıyor. Karşı sahile geçiriyor. O vakit köprü açıktı, burada bir kavas ve muhafız süvariler bekliyorlar. Ben ata bindikten sonra, kavas öne geçiyor, açılın diye bağırıyor, açılmayanlara kırbaçla vurarak yola düzülüyoruz. Altımda güzel bir Türk atı, kaplan derisinden eğer, önümde mahyaları yanmış muhteşem camiler, zarif ve ince minareler, nöbetçiler gelen insanın bir gâvur olduğunu biliyor amma, buna rağmen yine de selâm duruyor. Kavas ise beni tekrar Alman sefaretine getirip teslim edinceye kadar arkamı bırakmıyor.»

★ — BU BİR GÂVUR İŞİDİR. BİZ ANLAMAYIZ » :

Bu görüşmeler ve konuşmalar devam ettikçe, Moltke'ye yüklenen hizmetler de gittikçe artıyordu. Reform hareketleri ve müşavirliğinden başka, Moltke'ye Boğazların tahkimi hakkında mütalâalar bildirilmesi de verilmişti. Boğazlarda tahkimat yapabilmek için, buraların haritası lâzımdı. Halbuki o vakitler henüz Boğazların doğru dürüst bir haritası yoktu. Bunları yapmak da bizzat Moltke'ye düşmüştü. Vakıa kendisi bir topograf olarak yetişmemiş, fakat harb okulu ve kurmay subaylık tahsili sırasında, harita almasını öğrenmişti. Bundan ayrıca zevk de duyardı. Güzel resimler çizmekten de hoşlanırdı. Yalnız müstakbel 1870 - 71 harbinin

büyük Başkumandanı, İstanbul sokaklarında yaptığı bu topografik faaliyeti ni 27 Eylül 1836 tarihli mektubunda nasıl anlatır:

«Bu sıralarda çok meşgulüm, bu meşguliyet de hoşuma gidiyor. Karadeniz Boğazının iki yakasının haritasını çizmekle uğraşıyordum. Birçok tepelere tırmanmak, arazide yürümek beni yoruyor amma, bu fevkalâde güzel manzaralar, yorgunluğumun mükâfatını bol bol ödüyor. Herhalde Osmanlı tarihinde ilk defa bir Frenk, sarayın üzerindeki tepede ölçü masasını kurarak, etrafın haritasını alıyor. Burada şâhâne bir sonbahar hüküm sürüyor. Ağaçlar ve nebatlar yemyeşil, her sabah erkence denize inerek bir banyo yaptıktan sonra, işe başlıyorum. Günde fasılasız 9 ilâ 10 saat çalışıyorum. Elimde bütün kışlalara, tahkimata girebileceğime dair açık emir var. Hiçbir başşehirde, bu derece serbest çalışamazdım. Etraftan geçenler, şöyle başlarını çevirip bir bakıyorlar, bazıları yaptığımızı anlıyor, «harita yapıyorlar, bu gâvur işi, biz anlamayız» diye geçip gidiyorlar. En çok alâka duyan kadınlar, galiba erkeklerle temas yasak olduğu için, bu fırsattan bilistifade onu bozmak istiyorlar. Bize, ne yaptığımızı soruyorlar. Onların da her tarafı örtülü. Yalnız görünen, bir çift gözle sivri bir burun. Bundan da güzel mi, çirkin mi, yaşlı mı, genç mi oldukları anlaşılmıyor. Yanımızdaki muhafız neferler:

— Yasaktır, deyince uzaklaşıp gidiyorlar.

★ — HAFIZ PAŞANIN KARARGÂHINDA :

Moltke, bu devamlı mesai ile Boğazın iki yakasının da haritasını ikmal ederek bir tahkimat projesi hazırlıyor. (Bu haritanın bir nüshası halen Askerî Müzededir). Düşünün bu insandaki enerji ve gayreti. Tabii ilk verilen üç aylık ikamet müsaadesi yetişmiyor. Yerlerine müracaat ediyorlar. Bu sefer, Prusya Nâzırlar Heyetinin kararıyle bu müddet iki seneye çıkarılıyor. Bu da

Moltke'yi Türkiye'ye gönderen Prusya Kralı Üçüncü Frederik Vilhelm.

yetmiyecek ve müddet daha iki sene uzatılacaktır.

İstanbul'da hayatın monoton olduğundan şikâyet eder. Fakat bu monoton hayat içerisinde bulacağı en büyük zevk, şehirde gezmek ve manzaraları seyretmektir:

«— Boş zamanlarımda hemen her gün Beyoğlu caddesinden yürüyorum. Mezarlıkların bulunduğu yere geldim. (Şimdiki Belediye Gezisi ve Divan Oteliyle yanındaki apartmanların bulunduğu saha) buradan Üsküdarı, gerisindeki dağlık araziyi yani Asya'yı ve Boğazı, Üsküdarın önündeki Kız Kulesini, karşıdaki Eski Sarayı (Topkapı Sarayı) ince minareleri, camileri seyrederim. Dün yada bu kadar lâtif manzara herhalde nâdirdir.»

Moltke, İstanbulda kalamıyor, Sultan Mahmut tarafından huzura kabul edildikten sonra, yaptığı hizmetler methü senâ olunduktan, nişan verildikten sonra, Anadolu'ya gönderiliyor. O günkü şartlar altında Diyarbakıra kadar kara-

dan gidiyor, sonra keçi derisinden yapılmış sallarla Fırat üzerinde Cizreye kadar seyahat ediyor. Ve burada Kürt âsilerle yapılan savaşlara katılıyor. Nihayet oradan alınarak Mısır ordusuna karşı koyacak Hafız Paşanın karargâhına getiriliyor, onunla cenuba, Bireciğe kadar gidiyor, Fırat kenarında müstahkem bir mevzi yaptırıyor.

★ — TAARRUZ İÇİN « EŞREF SAAT» İ BEKLİYEN KUMANDANLAR :

Bu, orduya ait hâtıraları, cidden şayanı dikkattir. Moltke, Hafız Paşa için:

«Hafız Paşa, aslında Çerkestir diyor. Saraya içoğlan olarak alınıyor. Orada okuyup yazma ve tahsil görüyor. Zamanına göre bilgili ve akıllı bir kumandan olarak yetişiyor.» Moltke, bunu söylerken, herhalde Hafız Paşanın ordusundaki diğer kumandanları düşünüyor. Bunlardan birçoğunun okuyup yazması dahi yoktur. « Meselâ bir tümen kumandanı, son günlerde kâtibinin yardımiyle ismini yazmayı ve imza atmayı öğrenmişti ve bu, bize gösteriş yapsın diye, sık sık ismini yazıp imzasını atardı» diyor. Şimdi düşünün ki bunu söyliyen Moltke, yüzbaşı rütbesini alabilmek için o zaman Harb Okulunu bitirmiş ve ayrıca kurmay subaylık tahsili yapmıştır. Prusya ordusu bu şartlar altında zaferler kazanırken, bizim tümen komutanı daha okuyup yazmayı dahi bilmiyordu.

Moltke, hâtıratında ve mektupların da, hayretler içinde kaldığını bildirdiği diğer nokta da, muharebe yaklaşıp, kumandanların ve kurmay heyetlerinin harekete geçeceği sıralarda bu okuma yazma bilmiyen kumandanların etraflarına hocaları, hafızları ve imamları toplıyarak harb ve taarruz için esref saati tâyinle uğraştıklarını görmesidir. Aklı başında olduğunu söylediği Hafız Paşa karargâhında dahi buna benzer sahneler ve hareketler cereyan ediyor ve kendisini çileden çıkarıyor. Fakat o ağırbaşlıdır, Hafız Paşaya yaptığı tavsiyelerin kabul edilmemesi üzerine:

— Ben artık sizinle işbirliği yapamam ve harbe karışamam, beni af buyurun deyip, çadırına çekiliyor. Fakat Hafız Paşa cevaben:

— O benim müşavirimdir. Birlikte harbetmeye gelmiştir. Muharebe devam ederken, işini bırakamaz,

Deyince, itiraz etmiyor, yine kılıcını kuşanarak, bir gece muharebesine katılıyor ve onu başarıya ulaştırmaya sonuna kadar çalışıyor.

★ MERTÇE BİR DAVRANIŞ :

Moltke'nin insanca ve mertçe yaptığı en büyük hareket ise, İstanbula döndükten sonra, harb sahnesinde ihtilâfa düştüğü Hafız Paşayı idamdan kurtarmasıdır. İstanbula geldiğinde, bir ara mevkiinden atılmış olan Hüsrev Paşanın Sultan Abdülmecid tahta çıkınca yine Seraskerliğe getirildiğini görerek seviniyor. Eski dostuyla buluşuyor. Diğer büyük devlet adamları da bu konuşmaya katılıyorlar. Hepsi, Nizip'te mağlûp olan Hafız Paşanın bu mağlûbiyetinin bütün günahını taşıdığına kani. Bilhassa Moltke ihtilâfa düşer. Moltke'nin de kendilerine bu hususta iştirak edeceğine emin bulunuyorlar. Artık dört senelik hizmet süresi içinde, türkçe öğrenmiş ve tercüman olmadan eski dostu Hüsrev Paşa ile konuştuğunu övünerek söyliyen bu Prusyalı genç subay, Osmanlı Devletinin bu yüksek şahsiyetlerine diyor ki:

— Nizip mağlûbiyetinde Hafız Paşanın da günahı vardır. Amma bütün günahı ona yüklemek doğru değildir. Cenupta 80.000 kişilik bir kuvvet toplıyacağız dediniz, ancak 40.000 kişilik kuvvet topladınız. Onların büyük kısmı da ne talim, ne terbiye görmüş Kürt aşiretlerinden alınmış neferlerdi. Bunun la 80.000 kişilik Mısır ordusuna karşı zaferi nasıl temin edebilirdi. Binaenaleyh, Nizip hezimetinin tek mes'ûlü ve günahkârı Hafız Paşa değildir.

Ancak bu direnmenin neticesidir ki Hafız Paşa idamdan kurtulup, Erzincan da bir vazifeye tâyin ediliyor. Ufak bir

(Sonu 1257 nci sahifede)

Şımarık, haddini bilmez, küstah ve zâlim...

Megalo - İdea, 1897 de bir « OSMANLI TOKADI » nı daha yemişti!

YAZAN : SERVER R. İSKİT

★ — **HARBİN SEBEBİ :**

Osmanlılar Girid'i Venediklilerden aldıktan sonra, halkının elinden yiyeceği ne kadar sömürülen Giritte hayat, sakin ve mesut bir devreye girmişti. Venedik lilerin zulmünden kaçarak Adayı bom - boş bırakan halk, büyük kafileler halinde geri dönmüş, ayrıca ve yeniden Anadolu Türkleri de gelmişti. Fakat buraya yerleşmek üzere gelenler arasında, verimsiz topraklarından kaçan civar adalı ve Moralı Rum halkı, büyük bir topluma yükseliyordu.

Aç halde gelen bu Rum halkı, Osmanlıların âdil idaresi altında büyük refaha kavuştular, yüz elli yıl kadar sakin ve mesut bir hayat yaşadılar.

Ancak, Moralı ihtilâlciler, Rum gizli cemiyetleri aracılığiyle ihtilâl tohum larını buraya da serptiler ve 1821 de, papazları başta olan Türk kasaba ve köylerine saldıran silâhlı Rumların zulüm ve vahşeti hiç durmadan, sayısız defalar tekrarlandı, Osmanlı Hükûmetini ve yerli Türk halkını uğraştırdı durdu.

İstekleri, adanın Yunanistana bağlanması idi. Büyük devletlerin, zaman zaman bir tarafı tutan ve nihayet Rumların yaygaralarına rağmen, görünür hakikatlere uyarak Osmanlılar tarafına meyleden Avrupa politikası karşısında, Yunanlılar kara hudutlarımızda açacakları bir harpte galip gelerek, Giridi kazanmak hülyasına düştüler. Ordularını hazırlamağa ve hududumuzda da harp sebepleri yaratmak için, saldırılara başladılar.

Palikaryalık, öylesine salgın hastalıktır ki, aslında Alman kanı taşıyan Yunan Kral ailesi, önce din değiştirdi, Ortodoks oldu, sonra da Megalo - İdea'nın bayraktarlığını yaptı. Yukarıdaki klişede, kılık değiştirerek Girit'te savaşan Prens Jorj görülüyor. Daha sonra Kral oldu.

Yunanlılar 1897 Mart ayı içinde gön derdikleri Rum çeteleriyle Osmanlı sınırlarını zorladılar ve şiddetle defedildiler. Bir taraftan da Tesalya ordusu başkumandanlığına getirilen Prens Kostantin, askerlerini harbe hazırlamak için, nutuklar verip sınırımıza karşı yeni yeni birlikler sevkediyordu.

★ — **«HARB İSTERİZ!»**

6 Nisan 1897 de, Yunan halkı Yenişehirde başkumandan Prens Kostanti'-

nin karargâhı önünde toplanarak, «Harp isteriz!» diye bağırdılar ve Prens de kendisinin ve kralın da bu istekte olduğunu söyliyerek, vaadlerde bulundu.

Aynı gün Atinadaki elçiler, Yunanistana bir nota vererek, sınırlarda bir tecavüz olursa bütün sorumluluğun tecavüz eden tarafa ait olacağını, harbin neticesi ne olursa olsun, saldırana bir fayda sağlıyamıyacağını bildirdiler. Bu notanın bir eşini de Babıâliye verdiler.

Osmanlı Devleti, olayları önemle izliyordu. Her ihtimale karşı Alasonya ordusu kumandanı Ethem Paşaya gerekli emirleri de vermişti.

Bu sırada bir Yunan çetesi Kalabaka civarında sınırımızı tecavüz etti. Elçiler Yunan hariciyesinden hemen bilgi istediler. Yunanlılar, olaydan katiyen haberleri olmadığını, tecavüz edenlerin gayri resmî çeteler olduğundan, mesuliyet kabul edemiyeceğini bildirdi. Halbuki Osmanlıların püskürttüğü çeteciler arasında resmî üniformalı askerler ve hattâ topçular vardı. Yunan hükûmeti, hudut kumandanlarına askerleri geri çekmek emrini vermeğe mecbur oldu.

10 Nisan tarihinde Tırhala - Yanya hududu 3.500 Yunanlı tarafından aşıldı. Hattâ Alasonya civarında da bin kişi tecavüz etmişti. Bunlar Osmanlılarla savaşmış ve geri püskürtülmüştü. Yunanlılar ise aksini iddia ediyorlardı. Babıâli resmî belgelere dayanarak, iddialarını çürüttü; Ethem Paşa, bu saldıranlar arasında da Yunanlı asker ve subayların bulunduğunu bildiriyordu. Babıâli, bu raporu Avrupa devletlerine açıkladı. Aldığı cevapta, Yunanlılar bir daha tecavüz ederlerse, Osmanlı Devletinin harb ilânına hakkı olduğu bildirilmekte idi.

★ — YİNE HARB İLÂNINDAN ÖNCE SALDIRDILAR :

Nisanın 16 ncı günü akşamı, Hamdi Paşanın altıncı tümeni ileri karakollarına Yunan askerlerinin birinci kolu saldırdılar ve gece beş noktadan sınırı aştılar. İleri karakollarımız takviye alamadıklarından geri çekildiler. Yunanlılar, sabaha karşı Analipsisi alıp Alasonyaya doğru ilerlemeğe başladılar. Bu kuvvetler Karya'ya vardıkları zaman, ilk ciddî savaş oldu. Üç taburumuzu geriye attılarsa da durduruldular. 17 Nisanda, Hamdi Paşa şiddetle karşı koydu. Fakat taarruz inkişaf edemedi.

16 — 17 gecesi, ikinci bir Yunan kolu Kodaman'da mevzilerimizi alıp, batıya doğru ilerlediler. Maksatları, Alasonya'daki kuvvetlerimizin gerisini tehdit etmek ve altıncı tümenle irtibatını kesmekti.

Üçüncü kolları da bu sıralarda Milona'da müstahkem mevkii ele geçirmişti. Topçularının ateşleri devamlı idi. Osmanlılar, gece taarruzuna geçip, Yunanlıları ciddî bir yenilgiye uğrattılar ve müstahkem mevkilerden geri attılar.

Dördüncü Yunan kolu Mati'den İskonba'ya giden yola hâkim mevzilerimizi alıp, kuzeye doğru ilerlerken, Neşet Paşanın altıncı tümeniyle karşılaşıp, savaşa tutuştu.

Beşinci kolları da Reveni - Beydeğirmeni hattının üzerindeki müstahkem mevzileri almış, fakat birinci tümenimizin taarruzuyla püskürtülmüşlerdi.

Bu sıralarda, Milona geçidine kadar ilerliyen Yunanlıları da üçüncü tümenimizin dört taburu geri atmıştı.

Bu hareketler, harb ilânımızdan evvel olduğu için, Osmanlı kuvvetleri daima müdafaa harbleriyle meşgul olmuşlardı.

Artık Osmanlı Devleti, Yunanlılara karşı bir harb açmaktan kaçınamazdı. 18 Nisan 1897 (5 Nisan 1313) de savaş ilân etti ve telgrafla Avrupa Devletlerine bildirdi. Gerekçede Girid olaylarında başındanberi Yunanistanın hareket tarzı ve tecavüzleri, saldırıların artık harbin kaçınılmaz bir zaruret olduğu anlaşılıyor, hududu aşan Yunan askeriyle fiilen savaşın başladığı da ilâve ediliyordu.

★ — İKİ TARAFIN KARA VE DENİZ KUVVETİ :

Bu sıralarda Osmanlı Hükûmeti boş durmamış, ordusunun yığınağını düzenliyerek Tesalya ve Epir cephele-

rinde stratejik tertibatını almıştı. Tesalya tarafına yedi tümen, Epir cephesine de Hıfzı Paşa kumandasında otuz beş taburluk iki tümen yığmıştı. Savaş cepheleri başkumandanı Ethem Paşa idi.

O zaman imparatorluğun askerî teşkilâtı, imparatorluğun münasip yerlerinde yedi ordu, iki müstakil tümen olarak teşkilâtlı idi. Osmanlı donanması ise üç filodan mürekkepti. Fakat üçüncü filo pek zayıftı.

Düşman kara kuvvetleri Atina, Yenişehir ve Misolonki'de bulunan üç ordudan mürekkepti. Deniz kuvvetleri, şöyle böyle bir filo tutarında idi.

Savaşın başlangıcında, Tesalya cephesinde Osmanlılar şu şekilde mevzi almışlardı: Hayri Paşa kumandasındaki birinci tümen Çayhisar geçidinde, Neş'et Paşanın ikinci tümeni İskomba'da, Memduh Paşanın üçüncü tümeni Alasonya'da, Haydar Paşanın dördüncü tümeni Milona'da, Hakkı Paşanın beşinci tümeni Dişkata'da, Hamdi Paşanın altıncı tümeni Leftokarya'da idi. Hüsnü Paşanın yedinci tümeni yolda bulunuyordu. Alasonya'da bir ihtiyat tugayı yer almıştı. Epir cephesinde ise Hıfzı Paşanın kumandasında iki tümen vardı.

Yunanlılar, Yanya ve Epir tarafında onbeş taburlu bir tümen ve Tesalya'da on altışar taburluk iki tümen yığmışlardı. Merkezi Yenişehir olan bir tümen de Dava geçidinden Beydeğirmeni taraflarına kadar hudut boylarını gözlüyorlardı. Topçu ile takviye edilmiş dört taburları Nizeros'ta bulunuyor ve bir tümenlerini de güneye kaydırmışlardı.

★ HARB BAŞLIYOR :

18 Nisan 1897 de Osmanlılar harb ilân edince, artık Yunanlıların kara günleri başlıyacaktı. Yaptıkları çok olmuştu.

Hemen o gün, üçüncü tümenimiz sağdan ve dördüncü tümenimiz de soldan Milona geçidine taarruza başladılar. Beş bataryamız akşama kadar Yunan mevzilerini dövdüler. Ve dövülen düşman mevzilerini aldılar. Gece sabaha kadar topçu ateşi devam etti. Ertesi günü Dişkata'dan Alasonya'ya kaptırılmış olan beşinci ve altıncı tümenlerimiz sol kanattan hücuma geçtiler. Altıncı tümen Analipsis'i zaptetti ve beşinci de ilerledi. Üçüncü tümen, Yunanlıların taarruzlarına karşı dayanıyordu. Fakat artık düşmanın hızı kırılmış ve hâkimiyet Osmanlılara geçmişti.

Şafakla beraber taarruza geçen ikinci tümen, topçu ile beraber Milona tepesine kadar ilerledi. Yunan ordusu muntazam askerî harb yapacak

ZAFERİN KAHRAMANI

Osmanlı Tesalya orduları Başkumandanı Gazi Ethem Paşa. Atina yolunu açmıştı. Avrupa, Haçlı gayretiyle karşımıza çıktı ve DURUN dedi. Ethem Paşa, hâtıratında, bu acı kaderden bahsederken: «— Yüreğim yanarak boyun eğdim, bu netice, en ağır bir mağlûbiyet nisbetinde beni dilhûn etti...» der.

1922 de de aynı âkibetin bir başka tecellisi ile karşılaşmıştık.

kudrette değildi. Onlar çete çarpışmalarına, müdafaasız halka karşı kahramanlığa ve yağmaya alışkındılar. Ordularında askerî disiplin ve cesaret yoktu.

20 Nisanda, dördüncü tümenimiz Milona'ya taarruza geçer geçmez, ric'ate başladılar, güneye doğru çekildiler. Başkumandanları Prens Kostantin'in gayretleri boşa gidiyordu. Bu çekiliş, Tırnova - Milona yolunu Osmanlı ordusuna açık bırakmıştı.

Vaziyetleri tehlikeli idi. Aldığı emir gereğince buradaki kuvvetlerin kumandanı General Mahri bir hücumla çekilişi örtmeye çalıştı.

23 Nisana kadar ordumuz noksanların ikmali ve birliklerin takviyesiyle uğraştı ve 23 nisan günü, Ethem Paşa taarruza geçti. Reveni boğazına kadar ilerleyip buradaki düşman kuvvetlerinin gerisine düşmek için sol kanadı zorladı. Beşinci ve altıncı tümenlerimiz Deliler ve Musalar'a doğru ilerlediler. Beşinci tümen Karademir istikametinde ilerleyince, Yunanlılar, Yenişehir yolu üzerine çekildiler. Altıncı tümen de Dereliyi almış, Deliler'e doğru ilerlemişti. Buraya beşinci tümen de yükleniyordu. Yunanlılar Delileri boşaltıp, Musalara çekildiler. O geceyi, beşinci tümen Arkerepola'da, altıncı tümen de Deliler'de geçirdiler.

24 Nisan günü taarruzumuz yine devam etti. İkinci ve üçüncü tümenler de bu taarruza katıldı.

★ YUNAN ORDULARINDA PANİK :

Deliler'de yenilen General Mavromihalis, başkumandanına, Yenişehire doğru çekilmekte olduğunu bildirmişti. Makri'nin çekilişi ise tam bir panik halinde idi. Harb için meydanlarda bağıran palikaryaları görmeliydi. Yollar, kaçan halkla tıkalı idi. Korkudan gözü dönmüş askerler, halkı çiğneyerek kaçıyor, hattâ aralıkta kendi kardeşlerinin her şeyini yağma ediyordu. O günlerde harb mıntakalarında bulunan yabancı muhabirlerin gazetelerine gönderdiği yazılar, tarihin ta kendisi ve unutulmaz sayfalarıdır.

Yenişehirden ilk kaçan da Yunan orduları başkumandanı Prens Kostantindi. Bu meşhur kahraman, soluğu Çatalca «Pharsala» da aldı ve başkumandanlık karargâhını orada kurdu.

Milona meydan savaşı, Osmanlıların tam zaferiyle sonuçlanmış, Yenişehir, Tırnova ve havalisi de Osmanlıların eline geçmişti. Verdikleri esir, silâh ve malzeme sayısızdı.

Düşmanın Tırhala'da toplandığı hakkında bir haber alan Osman Paşa, 26 Nisanda hemen birinci tümeni oraya gönderdiyse de giden tümen şehri boş buldu, buradan da kaçmışlardı.

Ordularının paniği Yunanlıları dehşet içinde bırakmıştı. Atina sokaklarında Türklere atıp tutanlar ve harb isteyenler, şimdi hedefi değiştirmişler, birbirlerine düşmüşlerdi. Bu mağlûbiyetin mesullerini arıyorlardı. 28 Nisanda donanma kumandanı ile Tesalya ordusu kurmay heyeti işlerinden alındılar. Olağanüstü yetkilerle Albay Smolenski'yi genelkurmay başkanı yaptılar. Atina ve Pire'de nümayişler oldu ve silâhçı dükkânları yağma edildi. Başbakan Deli Yani de çekilmek zorunda kaldı, yerine Ralli geçti.

Türk'ün kahramanlıkları karşısında bütün mânevî kuvvetleri eriyip bozulan orduları bitkindi. Bazı nâzırlar Çatalcaya gidip başkumandan Prens Kostantin'le görüştüler, onun verdiği teminat üzerine harbe devamı kararlaştırdılar. Fakat alınan tedbirler taarruz değil, müdafaa harbleri içindi, pek yılgındılar.

Çatalca'daki asıl müdafaa hatlarında da tutunamıyacaklardı. 5 Mayısta, Osmanlı ordusunun taarruzu başladı. Düşmanın yirmi beş bin kişilik ordusu, yine ağır bir mağlûbiyete uğradı ve Çatalca'dan kaçarak burayı da Osmanlılara bıraktılar. Hattâ bir haftadan beri

dayanan Velestin tepeleriyle Yunan ordusunun en ehemmiyetli ikmal limanı olan Volos (Golos) da teslim oldu.

★ — HER ŞARTA RAZI İDİLER...

Yunan başkumandanı son müdafaa yeri olarak Dömeke'yi seçmiş ve bütün kuvvetlerini burada toplamıştı. Osmanlı taarruzlarına burada karşı koyacaklardı.

Epir cephesinde Hıfzı Paşanın vaziyeti mükemmeldi. O da en müsait stratejik yerleri ele geçirmiş, taarruza hazırlanıyordu.

Yunanlılar, Çatalca'dan da perişan kaçınca, barış çareleri aramağa başladılar ve Avrupa devletlerine başvurdular. Giridin ilhakından vazgeçmişlerdi. Oraya verilecek Self Determination'la yetineceklerdi. Hattâ her şarta razıydılar.

Vaziyete bakınca, artık savaşın sonuna erdiğine hükmolunabilirdi. Fakat Osmanlı hükûmeti nazlanıyordu. Devletlerin müracaatına yaklaşan Kurban bayramından sonra cevap vereceğini bildirdi. Buna rağmen her iki cephede de mütareke yapılmışa benziyordu.

Fakat Yunanlılar hem korkar, hem tek durmazlardı. 13 Mayıs 1897 de bir Yunan tümeni Epir cephesinde Arta suyunu geçti ve Osmanlı ordusuna anî bir baskın yaptı. Böylece savaş yeniden başlamış oluyordu.

Sultan Abdülhamid, bunu haber alınca, Ethem Paşaya Dömekeye taarruz emri verdi. Başkumandan paşa bir, iki üç ve dördüncü tümenler, Edirne tugayı ve süvari, topçu kuvvetleriyle taarruza geçti. 16 Mayıstaki ilk çatışmadan sonra, harb kızıştı. Müstahkem mevzilerde Yunanlıların mukavemeti Osmanlı erlerinin cesaret ve kahramanalıklariyle kırıldı, o günün akşamı, düşman bu yerlerden atılmıştı.

Yunanlılar yine tabanları kaldırmış lardı! Ethem Paşa da Kostantinin ardını bırakmıyordu. Yollar kaçan sivil halk la dolmuştu. Askerleri bin müşkülâtla kaçabiliyordu. Bu taarruz ve takip hareketi üç gün sürdü ve esirler pek çok ve yollara atılan silâh ve harb malzemesi sayısızdı.

Artık Yunan ordusu diye bir şey yoktu. İşte Çatalca'da dayanacağız diye teminat veren başkumandan Kostantin de kaçıyordu. Osmanlı ordusunun böyle ce bütün Yunanistanı işgal etmesi işden bile değildi.

Bütün Yunanistan halkı dehşet için de titriyordu.

★ YUNANLILAR BARIŞ İSTİYORLAR :

Yeni Yunan Başbakanı Ralli, Dömeke muharebesinin ikinci günü, ordunun kat'î mağlûbiyetini dehşetle anlamış, bütün Yunanistanın işgalinden ürkerek Petersburga d e h a l e t etmişti. Yunanlıları korumak yine dayılarına düşmüştü. Çar, bir telgrafla Sultan Hamid'in barışseverliğine müracaat etti. Padişah 20 Mayısta Ethem Paşaya ve Epir tarafı kumandanı Hıfzı Paşaya mütareke emri gönderdi.

Ralli, büyük devletlere de müracaat etmişti. Artık silâhlar susmuş, fakat tarih sayfaları Türklerin eşsiz kahraman lıklariyle dolmuştu. Harb isteyen şehir meydanları kahramanları da susmuştu. Silâhını atıp kendi milletini çiğneyerek kaçan ve herbiri bir deliğe girenler de sığındıkları yerlerden çıkabilirdi.

Fakat bu harbe sebep olan Yunanlıların Giridi ilhak dâvası ne oldu?. Vakıa bu ada Yunanlılara tamamen verilmedi ve harb sonundaki barış andlaşmasında Girit'ten bahsedilmedi. Ancak andlaşmadan iki hafta sonra, büyük devletler 18 Aralık 1897 de Giridin Osmanlı hâkimiyetinde tarafsız ve muhtar bir vilâyet olduğunu ilân ettiler. Şartlar ağırdı ve Girit, Osmanlıları daha uzun seneler uğraştıracak ve nihayet elden çıkacaktı.

Görülüyor ki, döktüğümüz kanlara, zaferlere ve bütün iyiniyetlerimize rağmen, devletler onları koruyorlardı.

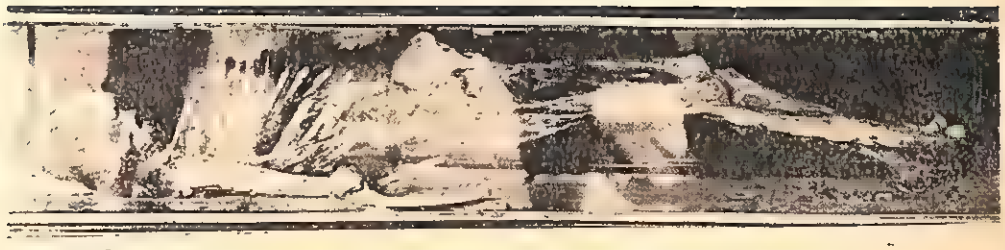

İstanbul Arkeoloji müzesinde Sidon Kralı Tabnitin mumyası

Sevilen ve sayılan ölüleri, çürümekten kurtaracak bir Türk sanatı ve yüz yıllar

MUMYA ve Türklerde Mumyacılık

YAZAN : İBRAHİM HAKKI KONYALI

★ OĞUZ TÜRKLERİNDE MUMYA.

Klâsik eserlerde (mumya, mumyay ve mumyag) şekillerinde geçen, bugün dilimizde (Mumya) şeklinde yaşıyan bu kelime, birçok dillere geçmiştir. Bunun türkçe bir kelime olduğu ve bir zift ve asfalta benziyen bu madde, yumuşamakta mum yağına benzediği için, böyle ad landırıldığı anlaşılmaktadır. Büyük Türk âlimi, arapça yazma bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan «Kitab-ül-Cümahir F-il-Cevhir» adlı kitabında, mumya hakkında geniş bilgi vermiştir.

(Mumya) tıbda ve tahnit'te, cesetleri çürümekten korumak için kullanılan ve en iyisinin İrandaki DARABCERD ile ERRECİN arasındaki bir mağaradan su ile sızan bir madde olduğunu, buna (Ak Mumya), (ABİN Mumu), (Su Mumu) denildiğini de söyler. Bunun Tibet taraflarından getirilen bir madde olduğunu da eski kaynaklardan öğreniyoruz. Bunun bir nevi zamk olduğunu söyliyenler de vardır.

Mumya, Oğuz Türklerince mukaddes sayılan bir maddedir. Oğuz boyundan inen bütün hükümdarların ve beylerin saray hazinelerinde bu kutsal madde dikkatle ve itina ile saklanırdı. Oğuz hükümdarları, bunun çıktığı mağaranın kapısının ağzını mühürlerler ve her sene hususî törenlerle kapısı açılan (mumya) saray hazinesine götürülürdü.

Mumya, iç hastalıklarına, kırığa, yara-bereye karşı çok faydalı olduğunu yine Birunî bize haber veriyor. Bir gün, hükümdarın huzurunda bir tavuğun ayağı kırılmış, mumya ile sarılmış ve biraz sonra derhal iyi olduğu, kemiklerin kaynadığı görülmüştür. Bir gün Türk hükümdarının huzurunda, saray şahincisinin bacağı kırılmış, mumya ile sarılan bacağın pek az zaman sonra iyileştiği anlaşılmıştır. Buna bazı kitaplarda (Mumyay-i İnsanî) deniliyor. Topkapı Sarayı müzesinde de bir sandık içinde böyle bir (Mumyay-i İnsanî) bulunmuştur. Eski müze müdürü Tahsin Öz, bunun bir insan mumyası olduğunu sanarak, açmaya korkmuştu. Ben o vakit saray kütüphanesinde Birunî'nin kitabını inceliyordum. Kendisine, (mum-

ya) nın mânasını anlattım. Sandık açıldı, içinden insan mumyası değil, Birunî'nin anlattığı gibi, zifte benziyen bir madde çıktı. Fatih'in eczanesinde teşhire konmuştu.

★ — MUMYA BİR TÜRK İCADIDIR :

Osmanlı hükümdarlarının da Oğuz boyundan indikleri iddia edildiği için, saraylarında Oğuz töresine göre kutsal sayılan bu (mumya) bulunuyordu. Eski saraylılardan ve saray kâhyasından öğrendiğime göre, bu çok kıymetli ilâç, padişahın müsaadesiyle bazı hastalar için saraydan verilirmiş.

İç hastalıklar, kırık ve çıkık için çok çabuk tesiri olan bu ilâç, sonra cesetlerin bozulmaması için kullanılır olmuştur. Bugün, mumya denince, tahnit edilmiş cesetler anlaşılıyor.

Birunî'nin söyleyiş tarzından, ifade edâsından anlaşıldığına göre, (mumya) bir Türk icadıdır. Bu Türk bilgini, her sene (Sükûndan) da, Harzem Şaha gön derilen kıymetli hediyeler arasında (mumya) bulunduğunu da yazıyor. Bu mumyanın nebatî olduğunu da ilâve ediyor.

Mütehassıslar, mumyanın tarihini 6 bin yıl öncesine kadar çıkarıyorlar. İranlıların, eski Romalıların ve Batlamyus'ların mumya yapmadıklarını ve bilmediklerini de belirtiyorlar. Bizim görebildiğimiz kitaplarda, doğulu ve batılı hiçbir müellif, Şark ve Uzak Şark mumyacılığından ve mumyasından bahsetmemişlerdir. Yalnız Heredot, İsa'nın doğumundan dört yüz sene evvelki Mısır mumyalarından kısaca bahsetmiştir. Sicilyalı Teodor'un bu hususta bilgisi bizi tenvir edecek mahiyette değildir. (Mum, mumya, mumyağ) kelimelerinin Doğudan geldiği ve birçok dillere girdiği anlaşılmaktadır. Tarihçiler, Borneo ve Çin'de mumya yapıldığını söz birliği ile kabul ediyorlar. Ama mumyacılığın, madenlerinin ve madenî mayilerinin çokluğuyla şöhret alan Tibet'ten indiğini ve Türk illerinde gelişerek dünyaya yayıldığını henüz söyliyemiyorlar.

Tevrat'ta Hazreti Yusuf'un babası Hazreti Yakubu mumyaladığı da zikrediliyor. Mısırlılar da Hazreti Yusufu mumyaladılar. Ve sekiz asır kadar evvel, arapça bir seyahat kitabı yazan, dünyada yazmaları az bulunan ve Türkiye'deki üç yazmasiyle karşılaştırılarak yazılmış, tek nüshası hususî kütüpanemde bulunan Heratle, Ebu Bekir, bu kitabında Kudüsü yazarken, orada bir mağarada İbrahim, İshak ve Yakup Peygamberlerin mumyalarını gördüğünü anlatır.

★ — ESKİ TÜRKLER YOK OLMAYI KABUL EDEMEMİŞLERDİ :

Büyük Türk bilgini Eb-ür-Reyhan-î Bîrûnî'nin tuttuğu ışıkla ve ana kitaplardan derlediğimiz bilgilerle, biz mumyacılığın bir Türk sanatı olduğunu ve Orta Asya'dan dünyaya yayıldığı neticesine varıyoruz. Dünyayı ışığa ve medeniyete kavuşturmaya memur edilen dedelerimiz, eski Türkler, yok olmayı, toprak olmayı bir türlü kabul edememişlerdir. Bütün fertlerini değilse bile, ulularını ve hükümdarlarını mumyalamak suretiyle maddî varlıklarını ebedîleştirmek istiyorlardı.

Değiştirdikleri muhtelif dinlerin (ruh) u anlayışlarına göre, bu sanatlarını bazan tâdile lüzum gördükleri olmuştur. Fakat büsbütün bırakmamışlardır. İslâmiyetten sonra da bu din (tenasühü) ruhun kalıp ve başka yaratık cesetlerini değiştire değiştire eski kalıbına, cesedine girmeyi kabul etmediği halde, yine mumya yapmakta devam etmişlerdir. ORHON âbidelerinden öğreniyoruz ki, GÖLTEKİN mumyalanmıştır. Yabancı hükümdarların cenaze merasimi için gön derdikleri hediyeler arasında (mumya) malzemesi de vardır.

Kur'an'ı Kerim'de, öldükten sonra Tanrı'nın insanları yeniden dirilteceği (BA'S BA'D-EL MEVT) haber verilirken (Mağara Arkadaşları) şeklinde dilimize çevirdiğimiz (ESHAB-I KEHF) den de bahsediliyor. Biz, bu (Mağara Arkadaşları) nın köpekleri ile beraber mumyalanmış kimseler olduğunu tesbit edi-

yoruz. ESHAB-I KEHF için Ayaslog, Tarsus ve daha birçok yerler gösteriliyor. Bunların mağaraları eski adı (Efsüs), sonra (Obruk) ve daha sonra da YARPUZ olan yerde idi. Büyük Türk bilgini ve devrindeki dünyanın ziyaret yerlerini gezerek arapça (KİTAB-ÜL-İŞARAT Fİ MA'RİFET-İZ-ZİYARAT) adlı bir kitap yazan Ebu Bekir-i Herevî, 792 yıl kadar evvel YARPUZ'a gitmiş ve orada kendisine:

— Buradaki mağarada ölüler vardır. Bunların saçları büyür, tırnakları uzar!

Denilmiş. O mağaraya girmiş, burada muhtelif şekillerde irili ufaklı giyimli insanlar görmüştür. Bunları görmüş, incelemiş. Sonra diyor ki:

— Burada vaktiyle 7 ölü varmış, sonra buranın büyükleri, beyleri ve hükümdarları buraya (mumyalanarak) kon dukları için, sayıları artmıştır.

★ **ASIRLARIN DEĞİŞTİREMEDİĞİ CESEDLER :**

Burada 12 erkek cesedi saydım. Elleri kınalı kadınlar, annesinin memesi ağzında bir çocuk, bir savaşta dudağı yarılmış bir erkek cesedi de vardır. Rumlar (bunlar bizdendir) diyorlar. Müslümanlar, bunların Hazreti Ömer'in ashabından olduğunu, orada muhâsara edildikleri için öldüklerini söylüyorlar. Bu cesetlerin derileri kemiklerinin üzerlerinde kurumuş ve hiç değişmemiştir. Yerlilerin söylediklerinin hepsi doğrudur. Yalnız, tırnaklarının ve saçlarının büyüdüğü haberi yalandır.

Kur'andan evvel, beşinci asırdaki eski kaynaklarda, bu (Mağara Arkadaşları) ndan bahsedilmiştir. Mumyalar efsaneleştirilmiş, insanın hayâl evinde yatıp, uyuyup, asırlarca sonra uyanarak pazardan eski paralarla ekmek alırlarken uyandıkları anlaşılan kişiler haline sokulmuştur.

Kur'an-ı Kerim o vakte kadar insanların naklettikleri bu efsaneyi bir misal olarak almıştır.

Bugün, Cümhuriyet Türkiyesi sınırları içinde, yirminci asra kadar gelmiş

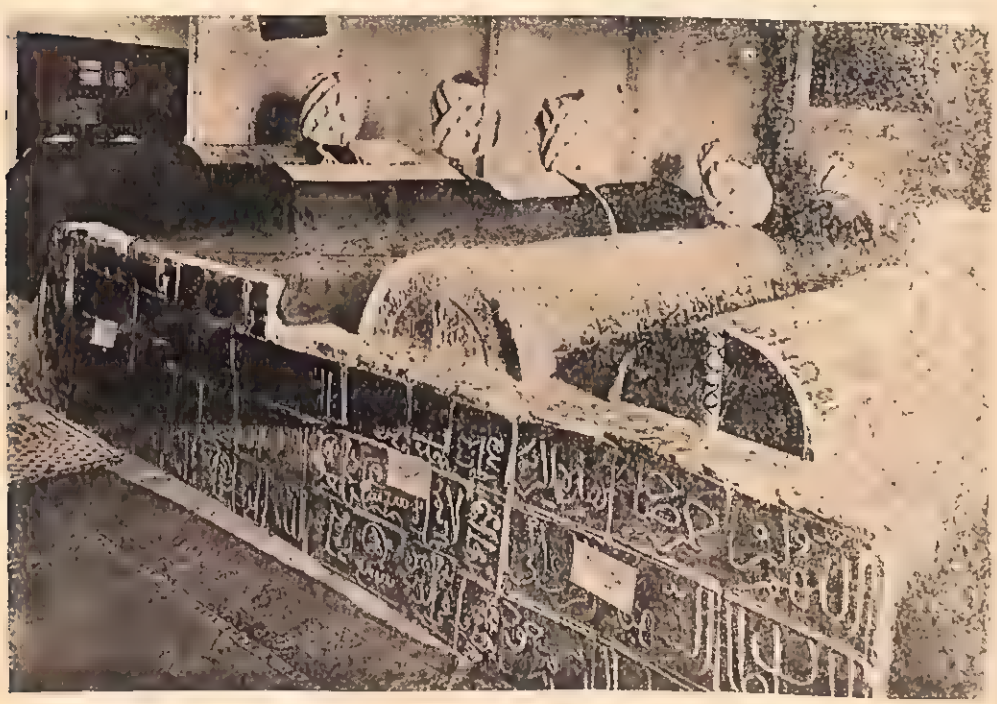

Altında, altı Selçuk hükümdarının mum yaları bulunan, Konya'daki Alâettin müzesindeki Padişah çini sandukaları..

Bir Selçuk mumyasının başı.

birçok mumya vardır. Bunların hepsi, Türk ve Müslüman mumyasıdır. İstanbul'da Arkeoloji Müzesiyle Topkapı Müzesinde bazı Mısır mumyaları ve Südûn Kralı Tabnit'in mumyası vardır.

Biz, 35 senedenberi bu mumyaların çoğunu yerlerinde gördük, inceledik.

★ — ALTI SELÇUK HÜKÜMDARI MUMYALARININ HAZİN AKİBETİ :

Konya'da Alâeddin camiinin kuzeyinde bulunan ve İkinci Kılıç Arslan tarafından yaptırılan türbenin içinde altı Selçuk hükümdarının mumyaları vardı. Bunlar ıskaraların üstlerine konan tahta tabutların içlerinde pamuklara sarılmış olarak, tükenmiyen uykularını uyurlardı. Üstlerinde muayyen zamanlarında temizlenen kıymetli örtüler vardı.

Mübarek günlerde mütevelliler, mâbedin imam, hatip ve başka müstahdemleri, beylerbeyler, valiler tarafından ziyaret edilirlerdi. Bunlardan bazılarının elleri de öpülürdü. Dedem Hacı Mustafa Ağa, bunları ziyaret edenler arasında bulunduğunu anlatırken:

— Diri gibi yatıyorlar, nerede ise iğne batırsan vücutlarından kan fışkıracak. Sultan Alâeddin'in eli öpülürdü, derdi.

Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Müdürü Abdülkadir Erdoğan, buradaki mumyalardan Dördüncü Kılıç Arslan'ın vaktiyle çekilmiş bir resmini bana vermiştir. Burada şu hükümdarların mumyaları vardı:

Kılıç Arslan II, Keyhüsrev I, Süleyman Şah II, Kılıç Arslan III, Keykubad I, Keyhusrev II, Kılıç Arslan IV, Keyhüsrev III.

Bu mumyalar son yarım asır içinde bakımsızlıktan perişan olmuşlardı. Sonra da yok edilmişlerdir. Evet, bu toprakları alan, Türkleştiren ve ebedlere kadar Türk kalmalarını sağlayan altı Selçuk hükümdarının mumyaları, bir antika meraklısı tarafından tabutlarından çuvallara doldurularak çıkartılmış, Konya'da Dede Bahçesinin arkasındaki Tac Veziri Türbesinin içine atılmış, köpeklerin ağızlarına ve ellerine düşerek, yok olup gitmiştir. Bunu bana, üstadım Müzeler ve Kütüphaneler Umum Müdürü Ahmet Tevhid Bey anlatmıştır.

★ — « ÇÜRÜTECEĞİNİZE SATINIZ » :

Bir gün, bu türbedeki bir Selçuk kitabesini incelemek için Ahmet Tevhid Bey, içeride köpeklerin çekiştirdiği cesetler görmüş, bunları inceleyince, Selçuk hükümdarlarının mumyaları olduğunu anlamış, cesetler o kadar canlı ve taze imişler ki, Alaşehri alırken hançer yarasiyle şehit olan Keyhüsrev'in böğründeki yara bile farkediliyormuş. Üç defa Konya Valisi İzzet Beye gitmiş, korkunç durumu anlatmış. Nihayet bu mumyaların Feridiyye karakolu komiseri tarafından toplattırılarak toprağa gömüldüklerini öğrenmiştir. Ben bu haberi 23 Teşrinievvel 1928 tarihli İstanbulda çıkan (Bugün) gazetesinde neşretmiştim.

Konya'da büyük Türk veziri Konyalı Sahib Ata'nın cesedi de mumyalı idi. Son 40 sene içinde bakımsızlıktan bozulmuştur. Ben, mumyayı gözlerimle gördüm, inceledim. Bu büyük ve ünlü vezir ufacık, tefecik bir adam idi. Mum-

(Sonu 1257 nci sahifede)

İnançlar yoluyla
iktidar mücadelesi : 12

Âriflerin tefekkürü ve madde-mânâ kavgası

Atom devri içinde, iç ve dış varlıkların görünmez kavgası devam ediyor ve müsbet ilim, mâneviyata yöneliyor...

Ünlü Fransız filozofu Güstav Löbon'un ALLAH'ı, ilmin müsbet ışığında arıyan emekleri, bizim tarikat liderlerinin akıl ve iz'anı, en basit misallerin ışığında, halk vicdanına iten didinmeleri yanında, çâresiz ve zavallı kalıyor : Kâinat'ın engin varlığı içinde, insana bahşedilmiş olan cüz'î iradenin sınırları dışında kalanı, ALLAH'ın erişilmez kudreti sayan, fakat bu kudrete erişebilme hakkını temiz ve duru varlığında bir HAK olarak bulan Türk Tasavvufu, şekilci ve zahirî softalığı yıkarak, insan aklına ilâhî mertebeye varabilme azmi ve kudretini veren akılcı ve şe'niyetçi felsefeyi bir toplum için temel manevî kural haline koymanın savaşını yapmıştı. Yarının Türk toplumlarında, inkâr ve reddi mümkün olmadığı anlaşılan DİN'i, bu özgür ve **insaniyetçi** yoldan ele alarak **İNANÇLAR YOLU** haline getirecek olan büyük ve mukaddes emek, bomboş, öncü'lerini bekliyor..

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — **ARİFLERİN TEFEKKÜRÜ :**

Tarikatlerde esas kıymetin, **Âriflerin Tefekkürü** olduğunu görmüş bulunuyoruz. Bu tefekkür zâhiri, görünürdeki düşünce nizamı değildir : Ruha, akla, şuura, ham sofu'nun irşâd sınırına erişemediği aydınlığa yönelmiş ve arınmış, yunmuş olan **düşünce düzeni**'dir.

Hacı Bektaş'ı Veli'nin **MAKALÂT**ında, Âriflerin ne güzel, ne inandırıcı târifi vardır. Dar ve kapalı inançların, rızay-ı ilâhiden de mahrum ve uzak olduğu, akıl ve mantık isbatı ile ortaya konulur. Su'yun temizlediğini, aklın temizlediğinden, madde'nin arıyabildiği, vicdanın yuduğundan **(yâni, pisliklerinden arıtan emeği kasdediyor)** öylesine vecîz bir dille ortaya koyar ki, şeriata göre elbise ve ten'e değince su ile yıkanan pis'lik, bir vicdanı kararttığı zaman nasıl arınabilir, bu sualin cevabı önünde irkilmemek elden gelmez.

Bu noktayı şöyle bir örnekle açıklıyor eser: «Bir kaba pis nesne koy, ağzını kapat ve denize bırak. O kabın günde on kez dışarısını yıka. Hattâ on yıla değin günde bin kez yıkasan gene pistir.»

Vay ona ki içinde kibir, düşmanlık, cimrilik, tamah, öfke, kahkaha, maskaralık ve daha başka türlü şeytan fiili bulunsun. Bunlar dışarıdan su ile yıkanır, arınır mı? Şöyle bilmeli ki arınmaz. Ve bu dediğimiz nesnenin biri bir kişide olsa hali nice olur. O kimse mutlak şeytan olur.»

Arifler için mühim olan tefekkürdür. Gayelerine bu yolla varmaya çalışırlar. Hacı Bektaş Veli âriflerden yanadır.

Dördüncü topraktan yaratılmış olan Muhiblerdir. Toprak «teslimi rıza olmaktır. Muhibe teslimi rıza olmaktır.»

Bunlara göre, neden yaratıldıysa ge-

ri ona döneriz. Muhiblerin taat'ları «münabaattır, seyirdir, müşahadedir, arzularına ermektir. Ve Tanrıyı bulmaktır. Kendilerini kaybetmektir.»

Eserin bundan sonraki bölümlerinde şeytandan. Allah'a ulaşma yollarından; tarikatin, san'atın, hakikatin, marifetin makamlarından bahsedilmektedir.

★ — **İÇ VARLIK NİZAMI :**

Âriflerin tefekkürünün insanlığa en büyük ve eşsiz armağanı, **iç varlık** ile **dış varlık** arasındaki mesafeyi birbirinden ayırabilmiş olmasıdır.

Varlık denince — **yalnız ferd olarak değil, hattâ insan topluluklarının mâşerî varlıklarını da değil** — ÜNİVERSEL VARLIĞI bölünmez bir varlık olarak mütalâa etmek, atom çağında daha zarurî bir hal almıştır. Eskilerin **Panteizm**'i ile **Vers L'Unité**'sinde, bir çok müşterek noktalar olmakla beraber, daha ileri ve berrak bir şuur ve imân huzurunun teessüs etmiye başladığı göze çarpar. Bu telâkki zaviyesinden İÇ VARLIK - DIŞ VARLIK gibi bir düaliteye gönül kaptırarak, varlık hakkındaki bütün bir kanaatı parçalamak, ilk bakışta faydasız telâkki edilebilirse de, müsbet ilim metodlarına göre realitelerin safha safha tetkik edilerek bilâhare sentezler yapılması da, bir müsbet ilim metodu icabıdır.

Evet... Kim ne derse desin, yirminci asrın büyük buhran ve çatışmalarının hakikî sebebi, İÇ ve DIŞ VARLIK arasındaki irtibat ve muvazenenin bozulmasıdır. Bizler, İLÂHÎ KUDRETLERİN HAZİNESİ OLAN GAYRİ MENŞURUMUZUN kapısında saf bir gardiyan olarak yalnız bekçilik yapmakta ve bu gizli saadet kaynaklarından hakkiyle istifade edememekteyiz.

Türk-İslâm tasavvufunun inançlar yoluyla iktidar araması, aynı düşünen insanlardan ibaret bir toplum bulabilmenin idealini ortaya atmıştı. Denilebilir ki, ezoterik ilim sahası, müsbet ilimlerde daha kat'î ve metodik bir hakikat vâdisidir. Orada hâdiselerin afakî tetkiki yapılmaz : Ele alınan mevzular, büyük bir olgunluk ve hassa tahlili içinde neticelendirilir. Mevlûd sahibi Süleyman Çelebinin Cebaril lisanından, Mirâç'ta Hazret-i Peygambere işaret ettiği maverâî hakikat ve realite sonsuzluğu budur. Şems-i Sıvasî Hazretlerinin söylediği gibi :

Harim-i Bezm-i Lâhut'a,
Yönelmek dilersen,
Varlığından yun,

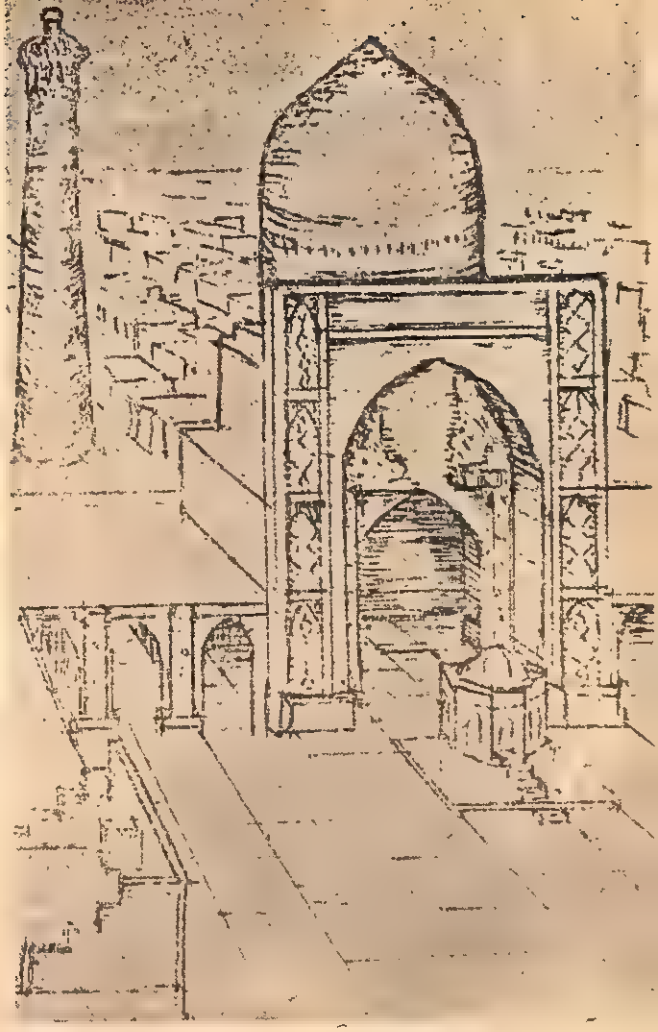

AYNI GAYE İÇİN... **Temeli Türklük olan bütün müstakil Türk - Islâm devletlerinde, dinî eserler, sadece mücerred İBADET için değildi: Bunlar aynı zamanda çevrelerinde, devirlerinin birer üniversitesi olan medreseleri ile, hayat gerçeklerini araştıran ve hâdiseleri ilim yoluyla izaha çalışan birer bilim merkezleri idiler. İşte, Buhara'da, tarihî Ulu Cami ve çevresindeki vakıf külliyesi... Ki, yüzyıllarca, yaşadıkları çağa ve sonrasına ışık tutabilmiş nice nice bilginlere kaynak oldu.**

Ki, kutsîler makamıdır :
Komazlar anda nâ pâkı.

Burada «**nâ pâk**» temiz olmıyandır. Nesi temiz olmıyan, elbisesi mi, üstü başı mı, teni mi? Hayır!.. Dava böylecesine basit değil : Ruh ve gönül'ü, imânın kaynağı içinde temizlememiş ise, **nâ pâk**, yâni «temiz değil» dir. Şemsüddin Sıvasî'nin **kutsîler**, yâni « kutsallar » makamında yeri olmadığını söylediği « temiz olmıyan » lar, dış görünüşleri gibi iç varlıkları da temiz olmıyanlar içindir.

★ — **ATOM DEVRİ ve CÜZ'İ-KÜLLÎ İRADE :**

Şimdi denilebilir ki, geçmiş yüzyıllarda böylesine gelişmeler kaydeden iç varlık hayatı, bugünkü «**atom çağı**» nda nasıl bir yön almıştır ve alacaktır ?

Eski mutasavvıflar «**—Halk için cüz'î iradeyi inkâr küfürdür. Ârifler ve âlimler için ise onu tasdik küfürdür.** » demek suretiyle, inançlar yolunda halk ile bilginler arasındaki farkı ortaya koymak istediler. Ünlü Fransız filozofu Güstav Löbon, bizim mutasavvıflarımızın eşine erişilmez maharet ve kudretle izah ettikleri **mutlak kudret**'i şöyle anlatır :

«**— Bedenin çeşidli hüceyreleri tarafından her nevi şuurun idraki haricinde ifa edilmekte bulunan işler hiç bir mihanikî zarureti temsil etmez. Bunlara bizim aklımızdan pek farklı ÜSTÜN BİR İRADE rehberlik ediyor.** Gözle görülmiyen **mahlûkların hayat tezahürlerindeki hayretdeğer oluşları, insan zekâ ve kabiliyeti ile bu kadar şâmil bir intizamla yapabilmek tasavvur dahi edilmez. Bütün canlılar yaşamak için lâzım olan gıdaları klor sodyum gibi en sabit cisimleri bile dağıtıyor, eritiyor. Bu derece maksada uygun olan işlerin cümlesi ancak ALLAH'ın eseri ve kudretidir.** »

Fransız filozofunun ilmin ışığında işaret ettiği gerçeği, Özcan Baba ne güzel anlatır :

Kendimden kurtulunca Hak'ka varasım gelir,
Hiçe sayıp varlığı yere vurasım gelir
Bir kibritle yakınca, aradaki perdeyi
Işık tutan elleri tutup kırasım gelir

Bu, İslâm Tasavvufunun temel kuralı olan **vahdet-i vücûd**'un ne güzel izahıdır!

★ — **TARİHİN SEYRİ İÇİNDE :**

Bu gerçekler, Hoca Ahmet Yasevîden beri, halkı belirli bir gayeye iletebilmek için vicdanlara iyi ve doğru yolu bulabilme şuur ve geleneğine sahib **Türkiye Halkı** için, mutlu bir hayat yolu ararken değerini kaybetmedi, tam tersine, vatanımızın bugün içinde bulunduğu maddî manevî buhran önünde daha büyük değer kazandı.

Tarihin seyri içinde görünen ve bilinen budur : Türkler, İslâmiyeti kabul etmelerinden sonra, rejimlerinin çeşidli şekilleri içinde, büyük hâdiseleri atlatırken, manevî inançlarının kendilerini **doğru, iyi** ve **güzel** yollara iletmesini beklemişler, ancak bu sonuca eriştikten sonradır ki, şan ve şeref devrelerine girebilmişlerdir.

Dini dünya işlerinden ayırmak, lâik devlet kurmak, vicdan hürriyetini kanunların masuniyetine vermek gibi bütün hareketler, aslında, tasavvuf'un desteklediği ve arzuladığı neticedir: Çünkü **İnançlar Yolu**, ancak bu şekilde dış tesirlerin baskısından kurtulur ve toplumda manevî düzeni temin edebilir.

Ham sofuluğun ruhları karanlık cenderesine ittiği yüzyıllarda, Tarikat'lerin ruhî ve manevî direnişleri ile düşünce ve fikir hürriyetinin aradığı hakikatlerin hâkim olduğu anlarda, bütün hayatı kucaklıyan aydınlığın Türklüğü ilim, hürriyet, fazilet, sosyal dayanışma ve manevî birlik yolunda nasıl güzel neticelere götürebildiği elbet bir gün hatırlanacaktır. Elinizdeki mecmua, itibar ve sevginize sahib oldukça, tarihin karanlıkları içinde kalan, ve çoğu zaman hâkim kuvvetlerin, softalığın, taassubun sultası altında iftira ve yanlış tefsirlere uğramış gerçeklerin merakla ve ibretli safhalarını gözlerinize önüne getirmiye çalışacaktır. — S o n —

Bir büyücünün romanlara, filmlere konu olan inanılmaz hayat hikâyesi: 2

Josef Balsamo'nun yıldızı NASIL parladı söndü?

Philippe Erlanger'den özetliyen :

SAMİH TİRYAKİOĞLU

★ — MISIR FARMASONLUĞUNA GİRİŞ TÖRENİ :

Roma Baş Enkizitörünün yazdıklarından anladığımız kadar, bu acaip tören şöyle cereyan etmekteydi :

Üstad derecesine yükseltilen erkek Baş Peygamber, kadınlar da Falcı unvanını alıyorlardı.

Büyük Üstad Serafina kadınların yüzlerine okuyup üfledikten sonra şöyle diyordu :

—« Hellios, Meneos ve Tetragammaton'un adlariyle yüreğinde gerçeğin ruhu tohumlanıp yaşasın diye nefes ediyorum sana.»

Farmason adayı, her yanına üzerleri altın sırmalı yılanlar işlenmiş siyah kumaşlar gerili kocaman bir sofaya götürülüyordu.

Mezardan gelirmiş gibi soluk ışıklar burada insan iskeletlerini aydınlatmaktaydı. Başka bir iskelet yığını da mihrap vazifesini görüyordu. Bunun yanıbaşında bir yığın kitap vardı. Kayar gibi sessizce gelen hayaletler, sonra gözden kayboluyorlardı. Uzun zaman oruç tuttuğu için zaten bitkin halde olan farmason adayı bu yerde yirmi dört saat geçiriyordu. Kendisine verilen içkiler, iradesini sıfıra indiriyordu. Sonunda ortaya üç adam çıkıyordu. Alınlarında kana batırılmış birer sargı vardı. Çömez tepeden tırnağa soyuluyordu. Boynuna mıskalar, bir de bakırdan haç asılıyordu. Vücudüne kanla bir takım işaretler çiziliyordu. O zaman beş hayalet ona doğru kana bulanmış kılıçlar uzatıyorlardı. Derken bir odun ateşi yakılıyor, devi andıran, şeffaf bir varlık, içilecek andı okumağa başlıyordu...

Cagliostro itaatli bir şekilde işlerin gidişine ayak uydurdu. Karısı Serafina'nın bedeninin, ruhundan daha çok hoşa gittiğini anlayınca, Baş Enkizitörün yazdığına göre, onu da peşkeş çekmekten geri durmadı. Kendini iyice simya ilmine vermeden önce büyücülük yaptı. Bütün bunlara sebep, en kısa yoldan, kolayca zengin olmaktı.

O çağda şirinlik mıskaları, çok tesirli bir takım tozlar, bakırı altun haline sokma gibi işlemler, bazı ihtiyat kurallarına saygı göstermek şartiyle, büyü-

cülerin başını hiçbir derde sokmuyordu.

Fakat bir tarikate adam sokma işi için durum aynı değildi. Cagliostro da bunu anladığından, farmasonluktan el - etek çekmek istiyordu. Serafina ise bunun tersini düşünmekteydi. Gerçi paranın sağladığı maddî hoşnudlukların zevkini anlamıyor değildi ama, bu zevkleri şairane bir şekilde elde etmek gerektiğine inanıyordu.

★ — KARI - KOCA ARASINDA İLK ANLAŞMAZLIKLAR :

Sonra Serafina herkesten itibar görmek, kudret sahibi olmak istiyor, bezirgânca bir zihniyet güttüğü için kocasına takaza ediyordu. Genç kadın bir çeşit Papalık kurmak istiyordu : Öyle bir Papalık ki bunun karşısında hükümdarların tahtları bile sallanacaktı. Cagliostro ise zengin olduktan sonra işten çekilmek sevdasındaydı.

Bu yüzden aralarında anlaşmazlıklar oldu, kavgalar çıkmağa başladı. Sonunda Cagliostro baskın çıktı, kazancıyla sükûn içinde yaşamak üzere Palermo'ya gitti. Fakat çok geçmeden macerasının esiri oldu. Herşey bitmiş sanırken, tersine, herşey yeniden başladı. Bir gün de, hiç ummadığı anda kalpazanlık ve büyücülükle suçlanarak hapse tıkılıverdi.

Karısı onu kurtarmak için canla başla çalıştı. Palermo Mason locasının başkanı nüfuzlu bir derebeyi idi. Serafina'nın sözlerine inandı, Cagliostro'nun savunması işini kendi eline aldı. Fakat dava dosyasını kanun yoluyla takipsizliğe uğramasını sağlayamayınca, mahpusu zorla cezaevinden kaçırdı.

Cagliostro hürriyete kavuşunca kredisi dehşetli arttı. Altın yaldızlı markalar taşıyan siyah araba bir sembol değeri edindi. Mısır Farmasonluk locasına dünyanın her yanına dağılmış binlerce üye girdi. Aralarında prensler, saray kadınları, milyonerler vardı. Bunların hiçbiri Cagliostro adını duyunca — hiç değilse merak dolayısiyle — ürpermekten kendini alamıyordu.

Hâlâ şurada burada, eski - püskü antikalar satan dükkânlarda bu ünlü falcının pişmiş topraktan ya da alçıdan yapılma heykelciklerini görmek kaabildir. Serafina'dan ise elimizde hiçbir şey yoktur.

★ — HAYATTA KARŞILAŞTIĞI İNİŞLERLE ÇIKIŞLAR :

Karı-koca muhteşem bir hayat sürüyorlar, avuç dolusu para harcıyorlardı. Cagliostro da bütün şarlatanlar gibi bilgisini sözde yoksulların emrine vermişti. Zenginler kendisini görmeğe gelsinler mi beklemek zorundaydılar. Fakat büyücü bir şehire ilk defa gitti mi hemen hastanenin yolunu tutuyor, kendi yaptığı ve her derde devâ olduğunu söylediği bir ilâcı bütün hastalara parasız dağıtıyordu.

Fakat başına aksilikler de gelmiyor değildi : 1870 de Petersburg'a gittiği zaman sarayın hekimi ile çatıştı : İskoçyalı olan bu adam : « Bu ilâçları köpeklere bile vermem ben, » dedi. Prusya büyükelçisi onu kanuna aykırı olarak Prusya üniforması giymekle suçladı. Resmî makamlar onu memleketten kovdular. Varşova'da yaptığı bir deney başarısızlıkla sonuçlanınca yine memleketten sürüldü. Buna karşılık Berlin'de, Frankfurt'ta, Viyana'da zafer alaylarivle karsılandı. 1783 de Strasbourg'a geldiği sırada itibarın zirvesine çıkmıştı.

O sırada şehrin başpiskoposu olan Kardinal de Rohan, aynı zamanda o dolayların derebeyi idi. Hemen Cagliostro'yu görmek istedi. Büyücü de her zamanki taktiğine başvurdu :

«— Kardinal Cenapları hasta iseler, ben ayağına gider, onu tedavi ederim », dedi. « Sıhhatte ise ne onun bana, ne de benim ona ihtiyacım var. »

Rohan çok önemli bir kişiydi. Ailesi eski, serveti büyük, görevleri önemliydi. Sonra yakışıklı bir adamdı, boş tarafları yok değildi. Boş inançlar da besliyordu. Bunların yanısıra biraz saflça idi. Nitekim bu saflığı yüzünden, sonraları tarihin seyrini değiştirecek olan muazzam gaflar da yapacaktı.

Üç kibar hanım, Fransa Kraliyet Piyangosun dan büyük ikramiyenin hangi bilete çıkacağını öğrenmek için Cagliostro'ya akıl danışırlarken

★ — KARDİNAL İLE BÜYÜCÜNÜN İLK DEFA KARŞILAŞMALARI :

Georgel adında bir papaz, kardinal ile büyücü arasındaki ilk karşılaşmayı bize şöyle anlatıyor :

« Kardinal Cenapları nihayet Cagliostro'nun huzuruna kabul olundu. Kendi deyişine göre adamın yüzünde öyle âsil bir hal, öyle derin bir heybet görmüş ki içinde âdeta dinî bir korku yer etmiş, ona saygı dolu bir tavırla hitab etmeğe başlamış.

Bu konuşma kısa olmuş ama, yeterli de olmuş. Cagliostro başpiskoposa dalkavukluk yapar ya da onu kendini nüfuzu altına alır görünmeden, onun tam bir güvenini kazanmış :

«— Siz de tıpkı benimki gibi bir ruha sahipsiniz, » demiş. « Onun için bütün sırlarımı öğrenmeğe hak kazandınız. »

Bu sözler simya ilmine, otlara, köklere düşkün bir adamı kendisinden geçirmeğe yetmiş. Konuşmalar birbirini kovalamış. Cagliostro ile Serafina'nın şerefine Strasbourg sarayında Tokay şarabı su gibi akmış.

O sıralarda Fransa'da Kontes de la Motte adında bir kadın yaşıyordu. Bu kadın Kral II. Henri'nin evlilik dışı bir oğlunun soyundan gelmeydi, züğürtlük içinde kıvrandığı için maceracılarla dolandırıcıları birbirinden ayırdeden ve Sırat köprüsünü andıran daracık yolda yaşıyordu. En büyük marifeti birçok aptala kendisinin kraliçenin çok yakın dostu olduğunu yutturması olmuştu. Oysa kraliçenin böyle bir kadının varlığından bile haberi yoktu.

Fakat Kontes de la Motte bir kere kendi adını böyle çıkarmıştı ya, bu da Kardinal de Rohan nezdinde büyük bir

nüfuz sahibi olmasına yetmişti. Çünkü bir din adamı olmasına rağmen Kardinal, kraliçeye adamakıllı âşıktı. Kraliçe ise ondan nefret ediyor, kendisiyle tek kelime konuşmuyordu.

★ BÜYÜCÜ, MACERACI KADININ AĞINA DÜŞÜYOR :

Günün birinde Cagliostro, Kontes de la Motte'a rastladı ve biraz çabalandıktan sonra, onun ağına düştü. Ondan sonra da artık Serafina'yı gözü görmez oldu. İşlediği bu hatânın tek izahı şudur : Bu şarlatan adam artık bir ân önce bu maceralı hayattan çekilmek, bir çırpıda muazzam kârlar elde edip emin bir limana sığınmak, hayalinde yaşattığı şatoyu nihayet Sicilya'da satın almak istiyordu. İlkin çekindi, kendi kendine takazalar etti, sonunda da Kontes de la Motte'un kendisine anlattığı başdöndürücü plânı kabul etti.

O sırada Fransa sarayının kuyumcubaşıları olan Boehmer ile Bassenge, XV. Louis'nin metresi olan Mme Du Barry'ye satmağı tasarladıkları muhteşem bir elmas gerdanlığa çok büyük paralar yatırmışlardı. Fakat XV. Louis bunu satın alamadan ölmüştü. Marie-Antoinette ise kocası XVI. Louis'nin bu gerdanlığı kendisine hediye etmek istediğini duyunca reddetmiş : « Fransa'nın bir gerdanlıktan çok bir savaş gemisine ihtiyacı var, » demişti.

Kontes de la Motte ise gerçeği tersine çevirdi. Kardinal de Rohan'a : « Kraliçe bu gerdanlığa sahip olmak arzusu ile yanıp tutuşuyor !» dedi. Bu da akla yakın gelen bir yalandı. Erkekleri çok iyi tanıyan Kontes, bu yalanını inanılmıyacak ve zavallı Kardinalin dayanamıyacağı bir başka şeyle de destekledi :

«— Siz kraliçeye tutkundunuz ya, nihayet o da aşkınıza karşılık göstermeğe karar verdi. Yalnız, sizden o gerdanlığı gizlice satın almanızı istiyor, » dedi.

O sırada Cagliostro da işe karıştı, fala baktı, ruhları çağırdı, mıskalarını yokladı, billûr yuvarlağın içindekileri okudu, sonunda Kardinale : « Evet, kraliçe de size âşık olacak, » dedi. Bunun üzerine Rohan artık şüpheyi filân bir yana bıraktı, kuyumcularla pazarlığa girişti, gerdanlığı satın alıp Kontes de la Motte'a verdi. O anda da mücevherin izi bir daha bulunmamasıya kayboldu.

★ — BİRBİRİNİ KOVALIYAN TALİHSİZ OLAYLAR :

Ondan sonra da talihsizlikler birbirini kovaladı : Gerdanlığın parası vâdesinde ödenmeyince kuyumcu Boehmer kraliçeye bir dilekçe yazdı. O da bunu okuyunca hiçbir şeyden şüphelenmedi, şüphelenmesi lâzımdı halbuki. Üstelik, ileride kendini savunmak için kullanabileceği bu dilekçeyi hiç düşünmeden yırtıp attı.

Beri yandan Kardinal de Rohan « Fransa Kraliçesi Marie - Antoinette » imzası taşıyan sahte bir mektubu Kontes de la Motte kendisine gösterince, bunun kraliçenin elinden çıktığına inanıverdi.

Dolandırıcılık ortaya çıkınca kral, kraliçe ve Bakanlar Kardinali, sırtında piskopos elbisesi de olduğu halde Versailles Sarayının aynalı salonunda tevkif ettirerek bir gaf daha yaptılar.

Halbuki işlerin böylece meydana dökülmesi, kraliçenin itibarına çok zarar veriyordu. Polis Rohan'a hususî kâğıtlarını yakma, yoketme imkânını sağladı. Böylelikle, kraliçenin suçsuz olduğunu gösteren deliller de ebediyen yokolmuş bulunuyordu. Peşinden Cagliostro da tevkif edilince, bu çapta bir rezaletin uyandırabileceği merak son haddi buldu. Nihayet son gaf olarak da, dâvanın görülmesi işi, krallığın can düşmanı olan Paris Parlmanına verildi.

Parlman Kontes de la Motte'u mahkûm etti. Rohan hakkında ise beraat kararı vererek kraliçenin alnına silinmez bir şüphe damgası yapıştırdı. Cagliostro'nun da Kontes de la Motte'un suç ortağı olduğu anlaşılmıştı ama o da beraat etti. Fakat bu karara rağmen iti-

(Sonu 1256. sahifede)

Ne mutlu Türküm diyene

(Kendi el yazısı ile)
ATATÜRK

TÜRK ŞECERESİ

(Şecere-i Türk)

Yâdigâr Han Oğlu Ebûl Gazi Bahadır Hanın ölümsüz eseri

— 13 —

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ MAVERA-ÜN-NEHİR'DE ÇAĞATAY SOYU :

Çağatay Han öldükten sonra Motügen Hanın oğlu Kara Hülâgû, Han oldu. Bunun ölümünde oğlu Mubarek Şah artık (Padişah) adını aldı. Maveraün-Nehir, «suyun ötesi» demekti ki, vaktiyle Moğullarla Harzemşahlar arasını ayırırdı. İslâm âdetleri; Mubarek Şah'tan sonra Maveraün-Nehir'de yine görülmiye başladı. Zaten Moğullar ve Türkler; İslâmlığı kabullenmelerinden sonra; kendi törelerini ve kurallarını İslâm âdetleriyle birleştirerek ve kaynaştırarak beraber yürütür olmuşlardı. Çağatay Hanın torunu Barak Han zamanında tüm Maveraün-Nehir'in halkı, Müslümanlığı kabullendi. Barak Hanın adı da **Sultan Gıyasüddin** oldu. Çağatay sülâlesinden ilk Müslüman olan budur.

Mavera-ün-nehir'de Cağatay soyundan yirmibir ulu kisi, Hanlık etti. Emir Kazan zamanında bu belde, bütün çevreyi egemenliğine aldı. Aksak Timur **(Timurlenk)** iste bu soydandır. Bu soydan gelen Tokluk Timur Hanın, İslâmlığı kabulü ile, Moğulların büyük çoğunluğu da hak dinini kabul etti.

MEDENİYET **Bu sayı ile özeti tamamlanan Türk şeceresinde, Ebül Gazi Bahadır Han, tarih devirlerinde, Türk uluslarının kurduğu bütün devletlerin sadece kuvvete değil, yaşadıkları devri temsil eden uygarlık bayrağını da, dünyanın dört bir tarafına taşıdıklarını anlatır ve bu gerçeğin daim hatırlanmasını ister.. İşte, Doğu - Türkistan'da, yedinci yüzyılın bir duvar işlemesi... Ki, bugün de Batı, böylesine sanat gelişiminin hâlâ hayranıdır.**

★ — İRAN YURDUNDA HÜKÜM SÜREN MOĞULLAR :

İran'da Moğul saltanatı, Okeday Kaan oğlu Göyük Han öldükten sonra, Tuli Han oğlu Mengü Kaan, Han oldu. Kaan'ın anlamı şudur ki, bir hanın devleti, bir hanınkinden fazla olursa, ona HAKAN derler. Hakan, yüce yurt sahibi olur da, çevreyi eline ve idaresine aldığı zaman, ona KAAN derler.

KAAN'dan üstün ad da, erk de, güç de yoktur acunda... Bu Kaan'lık da, yüce Tanrının, ancak Türklere verdiği dirlikti.

Hülâgû Kaan, İranı eline geçirdiği zaman, İslâm halifesi Mutesim idi. Onu öldürdü. Memleketi aldı. Suriye'yi ele geçirdi. Dokuz yıl içinde Karadeniz, Akdeniz kıyılarına kadar ülkesini genişletti. Hülâgû Handan sonra, oğlu Abaka han, amcası Kubilây Kaan'ın buyrultusuyla babasının tahtına geçti. Onyedi yıl hanlık etti. Ölümsüzler diyarına göçünce, yerine oğlu Ahmed Han, sonra onun yerine Argun Han, sonra Gazan Han İran Moğullarının tahtına geçti. Tuli Han soyundan İranda önce Müslüman olan bu Gazan Han'dır. Yücelerin baştacı bir yiğit kişi idi. Gazan Hanın emekleri ile ki, tüm Moğullar Müslüman oldular. Otuz yıl saltanat sürdü. 701 Hicrî yılında öldü. Onun yerine Olcaytu, daha sonra Ebu Said Bahadır Han, ulusun yönetimini ellerine aldılar.

Selduz Beyleri «Emîr Çoban» adları ile ülkeyi yönettiler. İç karışıklıklar çıktı. Hasan Celâyir dedi ki: «— **Bize Cengiz soyundan kaan gerek. Başkasının buyruğuna girmeyiz.**» Olcaytu Hudabende Argun Han'ın kızı Satıbey Hatun, Tebriz'de tahta çıktı. Hasan Göçük'ün karısı tarafından zehirlenmesi üzerine, Hülâgû neslinden Nuşirevan tahta geçti. Artık görülüyor ki, Moğullar, İranı ellerinde bulundurdukları yıllarda, Acemlerin dil ve töre etkisinden kurtulamıyorlar ve onların adlariyle yaşamalarını benimsiyorlar. İşte bu sebeple Canbik Han, büyük bir ordu ile Melik Eşref'in üzerine yürüdü, Azerbaycan'da Hoy'da büyük bir savaş oldu. Canbik Han üst geldi, Melik Eşref'i öldürdü. Hicretin 759 uncu yılında, İran'da Moğullar yine eski töreleri üzerinde egemenliğe başladılar.

★ — CUCİ HAN SOYUNDAN KIPÇAK'TA HÜKÜM SÜRENLER :

Cengiz Han, çocukları içinde Cuci Hanı çok severdi. Cuci, babası Cengizden önce ölmüştü. Cengiz, Cuci'nin yerine oğlu Batu Hanı geçirmişti. Cengizin ölümünden sonra, yerine geçen Okeday Kaan, Batu Hanı Rus, Çerkes, Bulgar uluslarını boyunduruk altına almıya göndermişti. Batu Han, bütün buraları bir bir ele geçirdi, hiçbir ulus yoktu ki, bu sel gibi akan büyük akın üzerine baş kaldırabilsin...

Batu Hanın ölümünden sonra, Kıpçak'a Han olan Börge Han, Müslümanlığı kabul etti. Yirmibeş yıl süren saltanatı zamanında Müslümanlığı öylesine sevdi ve yaydı ki, onun geniş sınırları içinde Müslümanlık parladı, yüceldi, ulu bilginler çıkardı. Tüm yerlerde hak ve baysallık güneşi aydınlandı.

Börge Hanın ölmesinden sonra, yerine Mengü Timur Han oldu. Bu soyun en yüce hanı, Tuğrul Hanın oğlu Özbek Handır. Tahta geçtiği zaman, onüç yaşında idi. Bu küçüklüğü içinde, devletini kusursuz idare etti. Zamanında bütün halk, Müslüman oldu. Bilginlere danışmadan hiçbir iş yapmazdı. Bütün Cuci ilindeki halk, ÖZBEK adını aldı. Onun ölümü ile Canbik, Han oldu. Onyedi yıllık saltanatında ülkesini genişletti. Saraycık'ı ulu belde haline getirdi. Çok mektep, medrese açtı. Büyük kervanlar bunun zamanında güvenle sefer ederlerdi. Yerine Berdibin Han geçti. Ölünce yerine geçen Sayın Han, çocuksuz ölünce, Cuci Hanın yakınları tahta geçebilme için, aralarında vuruşa başladılar. Töre de gücünü yitirdi. Bu güçlü erkli hanlık da sarsıldı.

★ — TURANDA, KAZAKDA, KIRIM'DA TÜRK HANLIKLARI :

Cuci Hanın, beşinci Şiban Han soyundan Turan'da Han'lık yerine oturanlar, şu sırayı kovaladı: Bahadır Han, Cuci Boga, Badakul, Mengetimur, Hacı Mehmed Han, Mahmud Han, Tuluk Han, Şamay Sultan, Murtaza Han, Göçüm Han.

Bu Göçüm Han, Turan'da kırk yıl hanlık etti. Sonunda iki gözü kör oldu.

Hicretin 1003 üncü yılında, Moskoflar, Turan'ı onun Hanlığı gününde ele almıya başladılar. Mangıtlara sığındı, orada öldü.

Cuci'nin oğlu Tugaytimur'dan sonra Sarıca, Toktamış, Celâlettin, Kerimverdi, Kadirverdi Hanlar da Kırım'da, Altın - Orda devletinin bir kolu olarak tahta geçtiler. Bundan sonra Hacı Giray soyu başladı.

Kazakda hüküm sürenler de Cengiz soyundan geldiler. Canbik Han öz adı olan Ebu Said Bahadır Hanın dokuz oğlu oldu. Aybey, Canbaş, Tanış, Ösek, Canöz Hanlar, bu soyun ikinci ve üçüncü kuşakları idiler. Cuci Hanın üçüncü oğlunun soyundan gelen Yar Mehmed Sultan, oğlu Nur Mehmet Han, oğlu Abdülâziz Han, Oğlu Özbek Han sıra ile Mavera - ün - nehirde tahta çıktılar.

★ — ALTIN - ORDA DEVLETİ :

Cengiz'in de, O'nun yerine geçen Okeday Kaan'ın da başlıca ülküsü, Türkden gayrı ulusların, günün birinde Türk-Moğul devletinin önüne dikilecek güçte kalmamaları idi. Bu sebeble, Cengiz Han da, Okeday Kaan da Batu Han'a, Avrupanın içerlerine kadar sarkmak ödevini verdiler. Batu Han, Rus illerini ala ala, vuruşa vuruşa Moskova'ya vardı. Salanga suyu önlerinde, Cermagon ve Cebe Noyan'ın önderliği ile öyle bir vuruş oldu ki Salanga, günlerce Rus kanı ile kızıla boyanmış aktı. Moskova'yı kuşatan askere Sayın Han buyruk verirdi. Şiban Han, ağası Sayın Han'a, beş bin canından geçtiyi demir zırh giydirip tümünü utku adına harcamak andı ile göğüs göğüse savaş izni istedi. Bu yiğitlerle hendekleri aştılar. Moskova üç gün üç gece süren kanlı boğuşmadan sonra ele geçirildi. Buradan Baltık kıyalarına kadar inildi, Macar ovaları buyruk altına alındı. Artık, Altın - Orda egemenliğinin üst katına erişilmişti : Hepsinin bağlı olduğu Karakurum'daki Kaan'ın izni olmadan ucunda köpek havlamazdı. Şiban Hanı, Baynal, Bahadır, Kadak, Balka, Çerik, Merken, Koturga, Apacı, Sayılgan, Beyancar, Macar, Konçi, İlbak, Canta, Gölük, Mink, Sevinç Hanlar kovaladı. Tümü de doğruluk ve düzenlikle hüküm sürdüler. Bu soydan kadın Hanlar da geldi : Uluğ Beyin kızı Göççü Begüm, Sevinç Begüm, Rabia Sultan Begüm. Bunun oğlu, ünlü Abdullah Han'dır ki, Hafız Tanış, onun adına **Şerefname-i Şâhî**'yi yazdı.

TOPTAN İMHA **Yukarıdaki klişede gördüğümüz Balkar Türk'ü, Rus istilâsına en çetin karşı koymayı göstermiş urukların başında geliyordu. Ruslar, Balkar Türklerini Sibirya'ya sürdüler ve hayatta kalanlar orada eridi. Merkezî Münih'te olan Sovyet esareti altındaki milletler komitesinin tesbitine göre, bugün Balkar Türkleri, Kafkas eteklerinde dağınık halde serpiştirilmiş, toplu varlığını kaybetmiştir.**

★ — EBUL'GAZİ BAHADIR HAN'IN ÖĞÜDÜ :

Ebül'Gazi Bahadır Hanın «**Şecere-i Türk** » ü, Hiyve ve Buhara Hanlıklarının Ruslar tarafından ele geçirilmesi tarihine kadar devam ettirildi ve kendisinden sonra gelecek olanlara şu öğütü bir vâsiyet olarak bırakır :

«— **Bu Türklük öyle ulu bir ulus-**

tur ki, bir insan yüz yıl yaşasa, yedinci yılında eli kalem tutsa, bir aydınlık kaynak kulağına geçmişleri fısılasa, iki elinin on parmağı ile yazsa, yüz yıl, yine Türklüğün tarihini tamamlamıya yetmez. Onun için benden sonra gelenlere derim ki, adlarının kutsallar arasına girmesini diliyorlarsa, ellerine kalemlerini alalar, gönüllerini ulu soylarının pınarına vereler, acunun dört çevresine yayılan Türklüğün ünlerini sıralıyalar, Gönülden derim ki, eğer Türklük, günün birinde eski şanlarını, ululuklarını, yine acunun dört bir yanına duyuracaksa, bu aydınlık sonuç, ancak, kendi öz geçmişini bilmenin yeterliği içinde olacak. Ben, Yadigâr Han oğlu Ezui'Gazi Bahadır Han, işte bu kutsal ödevi burada tamamladım. Âdemden beri hiç bir Han böyle bir emeği göze almadı. Amma benim özüm, ulusumun yücelikleri ile dolu olduğu için ben buna cesaret ettim. Eksiklerimi bağışlayın. Bağışlamakla kalmayın onları tamamlayın. Bu kutsal emeği esirgemiyenlere ben, ölümsüzler diyârından dua eder onu kutlarım. »

— S o n —

İLK DEFA BİZ VERİYORUZ

Bir saltanatı yıkan muhteşem zaferin tek hatırası:

PİRİNÇ ŞAMDAN

YAZAN : İBRAHİM ATİS

★ **BUDİN NASIL TESLİM OLDU ?**

Yirmi yıl önce, 30 Ocak 1945 de, Budapeşte, İkinci Dünya Savaşının tüyler ürperten facialarına sahne olmuştu. Yirminci asır dev tekniğinin hazırladığı bütün ölüm ve tahrip vasıtaları bu dilber şehri yakmış, yıkmıştı. İnsan kanları, Tunanın üzerinde kızıl ürperme dalgaları halinde akmıştı. Zavallı şehir, şimdi de kızıl rejimin çizmeleri altında çilesini doldurmaya çalışıyor.

Osmanlı tarihlerinde, arşiv ve müze vesikalarında (BUDİN) şeklinde adlandırılan UNGARUS'un (Macaristanın) başşehri (OFEN = BUDA); Kanunî Sultan Süleymanın 1526 da hazırladığı ve kendisinin de katıldığı bir zaferden sonra, Osmanlı sınırları içine girmiş, bir Osmanlı eyalet merkezi olmuştu. Biz, İstanbul Başbakanlık ve Ankara kuyud-u kadime arşivlerinde Buda eyaletinin hususî kanunnamelerini, buralarda yapılan nüfus, emlâk ve evkaf sayımlarını ve tahrirlerini gösteren müstakil defterler bulduk. Bu defterlerden, o günkü yuvayı bütün taraflariyle öğrenmek mümkün oluyor.

Sadrıâzam Damat Frenk İbrahim Paşanın serdarlığı (Başkomutanlığı) altın-

İbrahim Paşanın o şerefli fetih ve zaferinden bize kalabilen iki serhad hâtırasından en değerlisi: Macar başşehri Budin (Budapeşte) in büyük klisesinden alınan azametli pirinç şamdan.

daki Kanunî orduları, 12 Eylûl 1526 salı günü Buda'nın bu büyük ve kuvvetli orduya karşı koyamıyacağını anladıkları için bir heyet ile şehrin anahtarlarını altın bir tepsi içinde Otağ-ı Hümayuna göndererek padişaha takdim etmiş ler ve aman dilemişlerdi. Padişah mala ve cana kıyılmıyacağı hakkında heyete teminat verdikten sonra, Türk orduları şehre girdi. Muzaffer hükümdar, yanında sadrıâzamı ve eniştesi olduğu halde, atla iki gün Budinin görülecek yerlerini gezdi ve 14 Eylûl 1526 da Kralın av sarayına gitti. Sarayın hazinelerine, bütün kıymetli eşyasına, tarih yadigârlarına elkondu. Saray, eski Avrupanın en eski ve kıymetli tarihî eserleriyle, kitap larla, mücevheratla dolu idi. Bunların hepsi alındı, İstanbula gönderildi. Bir kısmı Topkapı Sarayındaki Osmanlı Hazinei Hümayununa, bir kısmı da bir çeşit Türk müzesi olan AYA İRİNİ kilisesine (eski Askerî Müze) kondu. Topkapı Sarayı kütüphanesinde ve arşivlerinde Macaristan'a ait bir çok hâtıralar vardır. Askerî müzedekilerin hemen hemen hepsi çürümüş ve yok olmuştur. Çünkü askerî müze tam çeyrek asırdanberi bir askerî karargâh, bir geri hizmet yeri gibi müze ve müzecilikle hiç alâkası olmıyan subaylarla idare ediliyordu. İlim ve ihtisas müessesesinde, Budin önlerinde kurulan Osmanlı çadırları vardı. Hepsi çürümüştür. Çünkü senelerce bir avuç naftalin bile bunlardan esirgenmişti.

★ — İSTANBUL'A GETİRİLEN GANİMETLER :

Budin kalesinin kapısı önünde iki esir Türk topu vardı. Bu muazzam toplar Fatihin Belgradı muhasarasında kalenin önünde bıraktığı toplardı. Macarlar, bir zafer hâtırası olarak bunları Buda'ya götürmüşlerdi. Kanunî, işte dedesinin bu esir toplarını kurtardı, saray kapısının dışındaki bir bakır heykelle içerideki heykelleri, saray ve kale civarındaki diğer arslan heykellerini, renkli ve beyaz taş heykel kaidelerini ve çanlığı 245 basamaklı olan büyük kiliseden alınmış iki pirinç şamdan ve daha birçok kıymetli eşyayı Fatih'in topları ile beraber Tuna, Belgrad ve Karadeniz yoluyla İstanbula gönderilmek üzere gemilere yüklettiler.

Her gün yatsıdan sonra, şehirde Osmanlı kanununa göre (NEVBET) verilirdi. 10 Zilhice bayrama rastladığı için, Padişah krallık sarayında parlak bir kabul resmi yaptı. Devlet ve ordu erkânı, beylerbeyiler burada hünkârın elini öptüler. Sarayda sayebanlar, tuğlar kurularak gece ve gündüz eğlenceler tertip edildi. Saz çalanlara, okuyanlara, hüner ve sanat gösterenlere bol bahşışlar verildi.

Kanunî Sultan Süleyman, yedi ay süren bu uzun şeref ve zafer yolundan 13 Ekim 1526 da büyük bir debdebe ve ihtişamla İstanbula döndü. Sadrıâzam İbrahim Paşa, Buda ganimetleri arasında İstanbula getirilen ve sanat değerleri yüksek olan heykellerin bir kısmını At Meydanına dikti. Bir kısmını sarayın önüne ve yakınlarına diktirdi. Figanî isminde genç bir Trabzonlu şairin dostlarının kulaklarına fısıldadığı (Bir İbrahim — İbrahim Peygamber — putları kırmıştı, diğeri meydanlara putlar dikti) anlamına gelen iki mısraından dolayı, eşeğe ters bindirilerek şehirde dolaştırıldıktan sonra, idam edildi.

Topkapı Sarayı kütüphanesinde bulunan (Hünername) de, At Meydanı tasvir edilirken, bu heykeller görülmektedir. Bunların ne vakit kaldırılmış veyahut paralanıp yok edilmiş oldukları hakkında katiyet ifade eden bir vesika henüz elmize geçmedi.

1536 da İbrahim Paşanın idamından sonra, bunların da kaldırılmış veyahut parçalanmış olmaları kuvvetli bir ihtimal olarak alınabilir. Muhakkak olan şudur ki, o heykellerden hiç birisi, bize kadar gelmemiştir.

★ TEK ŞERHAD HÂTIRASI :

İbrahim Paşanın o şerefli fetih ve zaferinden bize kadar ancak iki serhad

(Sonu 1256 ncı sahifede)

Bir «Fedai» den bâkir destanlar...

Geçen sayımızda, Balkanları Türk idaresinden çıkarmak için kurulan fesad cemiyetinin ruhu ve elebaşısı olan İngiliz Bukston Biraderleri Bükreş'te nasıl vurduğunu anlattığımız Nevres Receb* (Hasan Tahsin) *in, İzmiri Yunanlılar işgal ederken, ilk şehit olarak sona eren hayatının kapanış bölümünü de elinizdeki sahifelerde sunuyoruz. Bu iki hâdise arasındaki devrede ise, kahramanlık ve vatanseverliğin örneği sayılacak binbir hâdise var

Hasan Tahsin, AVAM KAMARASI'nı dinamitlemeye hazırlanıyor...

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — HASTA BEDEN ve İSTANBUL' dan İSVİÇRE'ye GİDİŞ :

Bükreş'in Osmanlı - Alman kuvvetleri tarafından işgali üzerine Nevres Receb en ağır şartlarla mahbes hayatı geçirdiği cezaevinden kurtulabilmişti amma, o ince, mevzûn, Osmanlıcası ile **kamet-i endâm** sahibi vucüdünün, hassas bir alâka ve tedavi göremediği zaman ölümle neticelenecek derdi vardı : Akciğer veremi olmuştu!..

Bukston Biraderleri Bükreşte vurması, **Balkan Cemiyeti**'nin zâlim ve gözü dönmüş kadrosunu ayaklandırmış, Haçlı Teşekküller, bu yiğit Türk'ün ölüme mahkûm edilmesi için Rumen adliyesini tazyik etmiş, fakat, bir taraftan Bratyanu, öte taraftan Maniyu'nun İstanbula karşı takib ettiği siyaset ve Slav'izmin günün birinde kendisini de tehdid etme mukadder akibeti Rumen Hükûmetini adaletten ayırtmamış, Teşkilât-ı Mahsusa fedaisinin cezası onbeş yıl hapis olarak verilmişti. İstintak sırasında olduğu gibi muhakeme safhalarında ve daha sonra Hapishanede Balkan Komitecileri Nevres Receb'i öldürmiye de teşebbüs etmişlerdi. Rumen makamları onu niha-

Hasan Tahsin'in «havaya uçurma» kararında olduğu Avam Kamarası'nın giriş kapısı

yet; tek başına bir hücreye koyarak hayatını korumayı tercih etmişlerdi. Fakat bu tek başına hücre hayatı, Bükreş'in kaatillere mahsus berbat cezaevinde geçtiğinden bakımsızlık ve alâkasızlık dolayısiyle Nevres Receb, o meş'um hastalığın mikroblarını almıştı. Zaten kendisi, yaşamasını, daha başka vatan vazifelerine devam için lutf-u ilâhî sayıyordu.

Kafasının içindekileri gerçekleştirebilmek için ilk iş olarak, üzerinde, Bukston Kardeşleri vurduğu zaman taşıdığı gerçek ismini bıraktı : Artık onu, kendi öz ülkesinde bile, takma adı ile tanıyacaklardı : HASAN TAHSİN !. Bu takma adını kısa zamanda kendisi, hattâ yanılmaması şart olan Tarih Baba'da öylecesine benimsiyecekti ki, İzmir'de ilk şehitler için dikilen ve ilk isim kendisinin olan âbidede, hakikî ismi olan **NEVRES RECEB** denilmiyecek, **HASAN TAHSİN** denilecekti...

İstanbula geldiği zaman, Balkanları bizden ayıran fesad ocağının habîs ruhu olan, İngilizlerin meshur Intellicens Servis'inin müseccel Türk ve Müslüman düşmanı Bukston Biraderlerini Bükreşte herkesin gözü önünde vuran bu yiğitin çevresinde, şükran ve minnet hâlesi toplanıverdi. Kendisini Enver Paşaya götüren Eşref Bey, Hasan Tahsin'in hasta ciğerlerinin tedavisi için İsviçreye gönderilmesini temin etti. Birinci Dünya Harbinin bütün şiddetiyle devam ettiği 1916 da, Teşkilât-ı Mahsusa haber alma kadrosu, tarafsız bir ülke olan İsviçrede köprübaşılarını tutmuştu. Vazifeliler arasında genç bir talebe hüviyeti içinde olan Hamza Osman'a gizli talimat verildi. Hasan Tahsin de eline Millî Ajans Umum Müdürü Hüseyin Tosun Beyle Polis Müdürü Umumisi İsmail Canbolat Beyin birer şeklî «**tavsiye mektubu**» nu alarak yola çıktı, Cenevre'ye geldi. Şimdi O, kendisi gibi, ömürlerini vatana adamış bir avuç idealist arkadaşın vefâ ve kadirşinâslık dolu sinesine mevdu mukaddes emanet idi.

★ — **DAVOTZ'da GEÇEN GÜNLER :**

Hamza Osman Bey, İstanbul'dan, Hasan Tahsin'le en yakın şekilde alâkadar olunması direktifini almıştı. Buna « şeklen ve resmen » lüzum görenler, Pariste beraber geçmiş mücadelenin hatırasını unutmıyan bu eski dostları bir araya getirmiş olmakla kendilerinin hâtırlarından geçmemiş « **yeni hâdiseler** »e kapı açtıklarının elbette farkında idiler.. Nitekim aradan kısa zaman geçtikten sonra meydana gelen vak'alar, bu tahminin isabetini teyid etti.

1917 başları gelmişti : Bizim de safında dövüştüğümüz merkezî devletler bloku, karşılarındaki bütün hasım dünyaya karşı, sayısız cephelerde yiğitçe mücadele ediyordu. Osmanlı İmparatorluğumuz ile müttefikimiz Alman İmparatorluğunun esas belkemiğini teşkil ettiği safımıza karşı, Amerika Birleşik Devletleri de harbe girmiş, Japonya da düşmanlarımıza katılmış, ve böylelikle hemen hemen bütün dünya önümüze çıkmıştı. Müttefiklerinden durmadan insan ve malzeme yardımı gören Fransızlar, Marn'da, Alman taarruzunu durdurmuşlardı. Paris düşmemişti. Zaferi istilâ hareketinin devamına göre plânlamış olan Almanya'dan daha evvel, iç durumu da karışık olan Avusturya-Macaristan'da sarsıntı alâmetleri belirmişti. İsviçre'de oldukları için, dünyanın dört tarafından kopup gelen haberleri yakından takip eden bizim gençler, denilebilir ki, İstanbul'dakilerden daha evvel, acı âkibeti görebilme durumunda idiler. Hasan Tahsin, Hamza Osmanın müşfik alâkası ile Davotz'da, bir sanatoryuma yatırılmıştı. Arkadaşının başucundan ayrılmamaya dikkat eden Hamza Osman'ın bütün imkânları seferber eden şefkat ve himmeti ile bu genç vücut, eski günlerini hatırlatan bir sıhhata kavuşma yolunda idi. Hamza Osman ağır olduğu kadar gizli vazifelerinden vakit buldukça, Davotz'a koşuyor, başbaşa kalıyorlardı. Böyle bir günde, Hasan Tahsin, bir sır verircesine yavaş, fakat kat'î bir ses tonu ile arkadaşına dedi ki :

«— **Ben gizlice Londra'ya gideceğim!..»**

★ — AVAM KAMARASINI «UÇURMA» TEŞEBBÜSÜ :

Hamza Osman şaşırmıştı. Bu cümlenin arkası sırası gelecek hakikati sezinlemiş gibi heyecanla sordu :

«— **Londra'ya mı gideceksin ? İngiltere pâyitahtına mı ? Ne yapacaksın orada ?»**

Hasan Tahsin, iri, elâ gözlerinde, derin bir muhabbetle vefakâr arkadaşına baktı, gülümsedi :

«— **Seni çok memnun edecek bir iş yapacağım : Avam Kamarasını, bizim müseccel düşmanlarımızın toplandığı o zâlimler binasını havaya uçuracağım!.»**

Hamza Osmanın boğazında bir tıkanıklık olmuş gibiydi : Bir şey söyliyemiyor, sadece gözleri hayretle, fakat gıbta, takdir, hattâ minnet karışık bir hayretle aziz dostunun yüzüne dikilmiş, sessiz ve sâkin duruyordu : Avam Kamarasını, İngiltere'nin, Osmanlı İmparatorluğunu Asya'ya sürme ve tasfiye kararını vermiş olan Parlâmentosunu havaya uçurmak!... Bukston Biraderleri, Intellicens Servis'in « Balkanlar Şampiyonu » dediği iki kardeşi Bükreş'te herkesin gözü önünde deviren bu gözüpek Türk çocuğunun, eğer bir insanın gücü yetiyorsa ve yetebilirse, Avam Kamarasını havaya uçuracağından asla şüphe etmiyordu. Bu teşebbüs, elbette ki O'nun hayata vedaı da demekti. Hamza Osman, canı gibi sevdiği arkadaşı, bu işi başarmış da, uçan sütunlar arasında binbir parçaya bölünmüşçesine ona sarıldı :

«— **Kendini fedâya mı karar verdin?»**

Hasan Tahsin gülümsedi. Hıçkırmamak için zoraki bir gülümseme... Yavaşça dedi ki :

«— **Harb, aleyhimize bir cereyan alıyor. Bizim ordularımız kendilerine verilen vazifeleri şerefle yaptılar. Fakat mağlûbiyetimiz önüne geçilmez bir zaruret olarak belirmek üzere... Ben sana derim ki, bizi artık müstakil bir devlet halinde dünya yüzünde bırakmıyacaklar. Bu elîm şartlar içinde yaşama mümkün mü? Hiç itiraza, münakaşaya kalkışma... Fırsat arıyacağım, her çâreye baş vuracağım. Eğer İngiltereye geçemezsem, memlekete döneceğim. Niyetim İzmir'e yerleşmek... Tehlikenin kaynağı orası. Orada bir gazete çıkaracağım.»**

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

Zayıf hafızalar !

Nevres Receb (Hasan Tahsin) in bu emsalsiz kahramanlığı, zaferden sonra unutuldu... Hattâ özel emekler verilerek unutturulmıya çalışıldı...

Çünkü bir millî dâva, daha sonra ustalıklarla ve çeşitli yollarla, kendisine sahteler ve hesapçılar bulmuşsa, gerçekler için yaşama ve değerlenme hakkı elbet yok olurdu.

Türk Millî Mücadelesinin ilk devresi, böylesine hâdiselerle doludur...

Nitekim, Hasan Tahsin'in adı da, yıllarca, hattâ devrelerce anılmadı. 28 Aralık 1950 tarihli CUMHURIYET gazetesi şu haberi neşretti:

«Eski milletvekillerinden, Muharrir Hamza Osman Erkan, İzmirin işgalinde Kordon rıhtımına çıkan Yunan Efzun alayının başındaki mangaya ve alay sancağına rövelverle ateş ederek ilk silâhı patlatan ve orada vatan için ölen genç fedai Hasan Tahsin Nevres hakkında İzmir Şehir Meclisine bir teklifte bulunmuştur. Hamza Osman bu teklifinde vatan müdafaası için ilk Türk kurşununu atan ve yurt sevgisini hayatından çok daha üstün tutan kahraman «Hasan Tahsin, Nevres» adının İzmir'de bir sokağa izafe edilmesini istemektedir.

⁂

Bugün, İzmir'de Konak meydanındaki dikilen plâk' ın ilk şehid adı O'nunki... İzmir Belediyesi, bulvarlardan birisine de Şehit Nevres adını verdi.

Fakat çocuklarımıza okuttuğumuz tarih kitaplarında, daha sonra, çok sonra, Türk milletinin esir ve iki büklüm yaşıyamıyacağının misalleri karşıdaki düşmanın bile tasdikinde olmasından sonra Ankara yolunu tutanların şişiri'mis destanları ellerde iken, Nevres Receb ve onun gibiler için, kanlarına lâyık ne yaptık?

★ — VATANA DÖNÜŞ...

Nevres Receb —ki, artık ona herkes takma adı ile HASAN TAHSİN diyordu.. — tedavisi henüz tamamlanmadan Davotz'dan ayrıldı, Cenevreye, arkadaşlarının yanına geldi. Gün geçtikçe çetinleşen savaş şartları, onu, tedavisi ile başbaşa bıraktırmyacak kadar kritikleşmişti. İngiltere'ye gidebilme çârelerini, bütün kapıları kurcalıyarak denemiş, fakat, kendisini adım adım takib eden İntellicens Servis'in ajanları barikatını aşamamıştı. Çok asabî idi. Az konuşuyor, yemiyor, sadece düşünüyordu.

Bir gün, ortadan kayboldu... Hiç kimseye, hattâ Hamza Osman'a haber vermeden!..

Aradan bir aya yakın zaman geçmişti ki, İzmirden mektubu geldi: Vedâlaşmadan gitmiş olmasından dolayı özür diliyor ve bütün arkadaşlarına, **kendisini anlamalarını temin etmesini**, Hamza Osman'dan rica ediyordu:

«— Eğer hareketimi Sizlere haber verseydim, yine mantık münakaşaları ve beni yolumdan çevirmek gayretleri başlıyacaktı. Devletimin mağlûbiyetini ve milletimin silâhlarını bırakma faciasını o gurbet elinde tahammül edilemiyecek acı olarak duydum yüreğimde... Onun için gizlice ayrıldım. İzmir'e geldim. Felâketlerin tehdidi, burada, İstanbuldan ve diğer vatan köşelerinden daha çok hissediliyor. Ben de, en elîm hâdiselerin cereyan etmesi beklenebilecek bir yerde olmak istiyorum. Çünkü bu dekor içindeki, topraklarımı ve haysiyetimi ne kadar sevdiğimi daha iyi isbat edebilecek şartlara sahib olacağım. Bunun edebiyatını yapmak neye yarar ? Yaşıyan görecek... »

★ — BAŞLADIĞI GİBİ BİTEN SON:

Hasan Tahsin'den artık, İzmir'in işgaline kadar, arkadaşları hiç bir haber alamadılar.. Zaten o tek mektubu, verdiği kararın sonu ebedî ayrılık olan hicranların havasını taşıyordu. Olaylar, öylesine acılar ve elemlerle dolu idi ki,

Lavrens'in hâtıralarında

Adı ve emeği, ne yazık ki, bugünkü neslin meçhulü olan bu kahraman Türk çocuğunun, Avam Kamarasını havaya uçurma teşebbüsünü, İngiliz Gizli Haberler Servisi nereden öğrenmişti, bilinmez... Fakat meşhur İngiliz casusu Lavrens, hâtıralarının «Osmanlı Teşkilât-ı Mahsusasa» sı kısmında, Eşref Beyden bahsederken, şöyle der:

«— Daha çok genç, çocuk yaşında Hicaz Valisi Müşir Osman Ratib'in oğlunu iki tabur asker arasından dağa kaldıran bu müthiş haydut, harb içinde, İsviçreye soktuğu bir fedaisi vasıtasiyle İngiliz Parlâmento binasını havaya uçuracaktı.»

Teşebbüs neden yarıda kaldı veya gerçekleşemedi?

Bunu, bugün de bilmiyoruz.

Hasan Tahsin adı dahi müstear bir isim olduğu halde, bu kadersiz gencin asıl adı olarak biliniyor. Böylelerinden mahrum olanların muhayyilelerinin yarattığı hayalî şahsiyetlere karşı, bizim gerçeklerini takma adlarla bilmemiz, ne hazin yarabbi!..

Hasan Tahsin'in kaderi de, bu acıların bir bitimini teşkil etti.

Mondros mütarekesinin yedinci maddesi, galib devletlere vatanın lüzum gördükleri stratejik noktalarını işgal hakkını tanıyordu. Bir çaresizlik içinde verilen bu imkânı, Türklüğü müstakil bir devletten mahrum bırakma kararında olan yüzyılların kin ve hınç zulmüne saran galibler, İzmir'in işgali vazifesini Yunanlılara vermişlerdi : Daha bir asır öncesinde, Osmanlı Türklerinin lûtuf ve adaleti içinde yaşamış olan dünkü tebeanın böylesine ihanet yolunda vazifelenmesi, Türk haysiyeti için elbette ki acıların en ağırı idi.

Hasan Tahsin'in, nasıl erkekçe, az kişinin gösterebileceği ferdî kahramanlık içinde hayata gözlerini **AZİZ ŞEHİT** olarak kapama destanının gerçek safhasını, muhterem Hamza Osman Erkan şöyle anlatır :

14/15 Mayıs 1919 gecesi İzmirin vatansever ve hamiyetli gençleri « Reddi İlhak Cemiyeti » nin hazırladığı mi-

tinge koştular. Şehirde bütün gece büyük bir heyecan hüküm sürmüştü.

15 Mayıs 1919 sabahı Yunanlılar İzmir'e Rumların çılgınca gösterileri arasında çıktılar. Bu gösteriler karşısında Türk vatanseverinin attığı kurşun Yunanlılara önceden tasarlamış oldukları korkutma hareketine geçmeleri için vesile oldu. Silâhlarını bırakmış olan Mehmetciklerin bulundukları kışla ateşe tutuldu.

17 inci Kolordu Askerlik İşleri Reisi Albay Süleyman Fethi Bey «Zito Venizelos» dive bağırmadığı için dipçik ve süngü darbeleriyle şehid edildi. Sevirci Rumların attıkları kurşunlarla da birçok zabit ve halkımız şehid edildi. İtilâf donanmalarının gözleri önünde bu trajedi oynanırken Rumlar, Türk mahallelerine de saldırmaya ve her türlü cinayetleri işlemiye başladılar.

Fakat 15 Mayıs 1919 günü vatan müdafaası için ilk Türk kurşunu atılmış ve ilk Türk şehidleri yere serilmişti. Demek ki artık (Türk İstiklâl Savaşı) da başlamış bulunuyordu.

İşte 15 Mayıs günü vatan müdafaası için ilk Türk kurşununu yurt sevgisini hayatından daha üstün tutan arslan (Hasan Tahsin) atmıştı. Onun tabancasından çıkan kurşun Türk Milletinin hürriyet ve istiklâl mes'alesini ateşliyordu. Hasan Tahsin, Kordon rıhtımına çıkan Yunan Efzun alayının başındaki mangaya ve önlerindeki bayraktara revolverle ateş ederek yere düşürmüş ve ileriye doğru koşan efzunlardan birkaç tanesini daha yere serdikten sonra aldığı kurşun yaralarından yere düşerek :

«— Allahım !»

Diye, haykırdı. O anda her tarafına saplanan süngüler, bu eşsiz kahramanı delik deşik etti.

O, böyle bir âkıbete muntazırdı. Aziz ve fedakâr şehid için duyulan acı içinde büyük bir teselli noktası varsa onun Türk İstiklâl Savaşının ilk kurşununu sıkarak gözlerini kapamış olduğu

Kahraman Nevres Receb (Hasan Tahsin) in son resimlerinden birisi...

düşüncesidir.

Onun şehit edildiği yere seneler sonra dikilen âbidede, ilk isim (Hasan Tahsin) indir. Bu yazıların, muharririnin tesebbüsü ile kadirşinas İzmir Belediyesi de Bulvarlardan birisine onun ismine izafeten (Şehit Nevres) adını vermiştir.

Herhalde bu ateşli vatanseverin aziz hâtırası unutulmamalıdır. İstiklâl Savaşımızın bânileri ve sahipleri işte bu geçmiş, çekilmiş, unutulmuş veya göçmüş insanlardır.

İnsanlık, dost olsun düşman olsun, kahramanlığı daima takdir ve hattâ tebcil etmiştir. Şunu daima bir hakikat olarak kabul edelim :

«— Büyüklerini, kahramanlarını takdir etmeyen bir cemiyet büyük kahramanlar yetiştirmez. »

Asîl Türk milletinden sana bin rahmet duası Hasan Tahsin Nevres!»

İkinci Meşrutiyetten Günümüze Kadar :

SİYASÎ CİNAYETLER

Aradıkları Hüseyin Cahid'i bulamayınca, isyancılar, benzeri

Lâzkiye Mebusu Mehmet Arslan Beyi şehit etmişlerdi...

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — **SİYASÎ CİNAYETLERİ AÇIĞA VURAN HÂDİSE :**

İkinci Meşrutiyetin ilk yılında, siyasî cinayetleri, perde arkasından çıkartıp, açığa vurduran kanlı bir hâdise vardır : Otuz Bir Mart Hâdisesi...

Üzerindeki sır perdesi, tarih mahkemesinin kesin hükmüne hâlâ bağlanmamış olan bu gericilik ayaklanması, siyasî maksad ve sebeblerle, oluk gibi kan döktü. Öyle ki, asıl arananlar bulunamadığı zaman benzerlerin öldürülmesi gibi, dünya yüzünde, emsaline rastlanmamış hazin misaller de verdi...

Meşhur Sipahî ve Yeniçeri ayaklanmalarındanberi, İstanbul, böylecesine kanlı bir ayaklanmıya sahne olmamıştı. Hâdisenin içyüzü, **yeni rejim'in yıkılması hareketi** idi. Elbette ki bu sebeble de, tasfiyesine karar verilmiş koskoca bir kadro vardı. Ayaklananlar, kışkırtılmış insanlardı. **DİN ELDEN GİDİYOR** parolası, çoğu câhil ve Hilâfet Makamını, manevî değerlerin mihrâkı sayan insanların kafasında, kin, hiddet, nefreti, mantık ve şuuru, hattâ insanlık duygularını unutturan seviyeye çıkartmıştı. Üstelik ayaklanan da «**asker**» lerdi : O devrin acı dertlerinden birisi olarak da, alay **lı-mektepli zabit mücadelesi,** isyan etmiş olan kıt'aların başındaki eski devrin zabitlerini, yeni rejimi yıkmak için şahsî hedef ve gayelerle de ayağa kaldırmıştı. İsyan eden askerlerin elinde öldürüleceklerin «**liste**» leri vardı : Kin, öylesine şuursuz bir fütursuzlukla baş kaldırmıştı ki, asîler, aradıklarını değil de, benzerlerini ele geçirdikleri zaman öldürmekte tereddüd etmediler. İşte, bu sahifelerde « **arananın benzeri** » olduğu için öldürülen bir masum insanın, Lâzi-

Otuzbir Mart ayaklanmasının Mebusan Meclisi içindeki kanlı safhalarını görgü şahidi olarak gören ve hayatını soğukkanlılığına borçlu olan Bağdad Mebusu Baban Zade İsmail Hakkı Beyin gözleri önünde arkadaşı Mehmet Arslan Bey şehid edilmişti.

kiye mebusu Mehmet Emir Arslan Beyin hazin akibetini dinliyeceğiz.

★ — BİR GÖRGÜ ŞAHİDİNİN ANLATTIKLARI :

Otuz Bir Mart ayaklanmasının safhalarını, hayatı tehlikede olarak, başından sonuna kadar takib edebilmiş olanlar içinde Bağdat mebusu Babanzade İsmail Hakkı Bey de vardı.

Olub bitenlerin feci dekorunu, daha sonra Maarif Nazırı olan Bağdad mebusu İsmail Hakkı Beyden, görgü şahidi olarak dinliyelim :

«— Ayasofya meydanına geldiğim zaman saat takriben dört (alaturka dört, yani dokuza doğru..) vardı. Meydanın dört tarafını asker kuşatmıştı. Bütün kapılarda süngü tak vaziyetinde neferler dolaşıyordu. İçeri girmiye imkân yoktu. Mebus olduğumu güç hal ile anlatarak neferlerin arasından girebildim. Hava oldukça soğuktu. Silâh çatmış neferler beni bir kaç defa yolumdan alıkoydular. Nihayet içeri girdiğim zaman, vestiyerde, pek az palto gördüm. Bu buhranlı ve hayatların sinek kadar kıymeti olmadığı zamanda, kordonu geçebilmek cidden mesele idi. Umumî içtima salonu boştu. Etrafta, hademelerden de kimseler yoktu. Nihayet seslerin geldiği Kanunuesasî encümeni odasına girince, yirmi kadar mebus arkadaşın toplantı halinde olduklarını gördüm. Odada, elleri silâhlı yedi sekiz neferin, yüksek sesle birşeyler söylediklerini duyarak mütehayyir oldum. Halep Mebusu Mustafa Efendi riyaset makamında oturuyordu. Yüzünde derin bir yeis ifadesi vardı. Neferler ellerindeki listeyi mebuslara uzatıyorlar, bunları yapacak mısınız, yapmıyacak mısınız, açık cevap verin hele.. diyorlardı. O ânda gözlerimin önüne, memleketin felâketinin bellibaşlı sebebi, Yeniçerilerin «İstemezük..» levhası canlandı. Allahım, bu ne haldi.. Mebusan heyetinden vatanın mukadderatı için tedbirler istiyen bu cahil neferler, daha ne söylediklerini anlatamıyacak halde idiler. Yanlarına yaklaştım.. Tahrikkâr ve mel'un maksatların gizlice ellerine tutuşturdukları (ültümatom) a bir göz attım:

Şeriatın tatbiki, Sadrıâzamla Harbiye Nazırının, Hassa kumandanı Mahmut Muhtar Paşanın, İkinci fırka kumandanı Cevat Paşanın, Taşkışla kumandanı Esad Beylerin azilleri, Ahmet Rıza Beyin Meclis riyasetinden istifası, Hükûmetin derhal değişmesi ve bu olup bitenlerden zinhar mes'ul aranmaması, hiç bir neferin kılına dokunulmaması..

★ — SİLAH SESLERİ ARASINDA MÜNAKAŞALAR :

Eli silâhlı askere, müzakere için bizi rahat bırakmalarını söyledik. Evvelâ çıkmak istemediler. Bu takdirde hiç bir karar alamıyacağımızı söyledik. Onlar salona çıktıktan sonra, Reis Mustafa Efendi söz istiyenleri kaydetti. İlk söz alan ben oldum, hâdisenin fecaati üzerinde durdum, tarihten bazı misaller verdim ve asî askerlere karşı daha kat'i davranılmasını, muhafaza için bu kadar telâşın mânasızlığını anlatmıya çalıştım. O sırada, hemen yanımda olan Çankırı mebusu Tevfik Efendi, kulağıma doğru eğildi :

«— Aman birader... Arkana baksanıza.. Eli silâhlı asîler sizi dinliyorlar. Daha ihtiyatlı olunuz. Şeyhülislâm ile ülemadan olanlar, askeri temsil ediyorlar..»

Hakikaten, ikisi de, dikkatle yüzüme bakıyorlardı. Meclise, derin bir yeis havası çökmüştü. Başka söz istiyen yoktu. Reis Mustafa Efendi, şimdi tarihi, istikbali düşünmenin sırası olmadığını, fitneyi kaldırmak ve mukateleyi durdurmak lâzımgeldiğini söyledi :

«— Gailenin defi için bunların dediklerini yapmalıyız..» dedi. (Bunların dedikleri) nin meşrutiyeti ilga ederek, memleketin mukadderatını, yine Abdülhamidin eline teslim olduğunu açıkça söylemiyor, fakat, neticede onu anlatmak istiyordu. O sırada, dışarıda, gürültü ve silâh sesleri, müzakerelere imkân bırakmıyacak bir hal almıştı. Birden kapı vuruldu ve nereden çıktığı belli olmıyan bir kolağası, bir heyeti ilmiyenin

« askerin metalibatı » nı iblâğ için geldiğini söyledi. Perde yavaş yavaş aralanıyor, hakikî mürettipler ortaya çıkıyordu..

O sırada, bazı mebus arkadaşlar da gelmiş olduklarından, müzakerelere daha rahat devam edebilmek için içtima salonuna geçtik. Berat mebusu İsmail Kemal Bey: «Şu sırada memlekette yegâne kuvvet, burada toplanan mebuslardır. İdareyi elimize almalıyız. Hükûmet aciz halindedir.» dedi. Ben buna itiraz ettim: «— Ekalliyet halinde olan ve müzakereleri serbestî içinde cereyan edemiyen bir meclis hiç bir karar veremez. Meşru hükûmeti meşruta vardır..» deyince, ülema tarafından homurtular başladı. Birisinin, hemen dışarı çıktığını, üç beş dakika sonra, salonun yine süngülü askerlerle dolduğunu gördüm. Anladım ki, yapacak hiçbir şey yok..

★ «— KAN DÖKÜLÜYOR... KARIŞMAYIZ HA!»

Şeametengiz silâh sesleri, müzakere salonunun pencerelerini sarsıyordu. Ayasofya taraflarından hunîn feryatlar geliyordu. Hallâçyan Efendi, büyük bir cesaret gösterdi :

«— Hükûmet nerededir ? Telefonla hükûmetin tedbirlerini soralım.. » dedi. Zekî mebusun, vakit kazanmak istediğini anlamıştım. Kabul edildi. Ahmet Nesimî Bey, telefona gönderildi. Sadrıâzam ile Harbiye Nazırının Saraya gittikleri anlaşıldı. Mahmut Muhtar Paşa ile konuşan Ahmet Nesimî Bey, Hassa kumandanının yanındaki asker miktarını gizlice sormuştu. Aldığı cevabın hiç de ümitli olmadığını gizlice söyledi.

İsmail Kemal Bey, kabineye ademi itimat beyan edilmesi için ısrar ediyordu. Bu sefer, Vartekes Efendi söz aldı, bunun mümkün olmadığını, çünkü Meclisteki ekseriyet bulunmadığını anlattı. Müzakereler, böyle keşmekeş içindeyken salona birden bire avaz avaz bağıran gözleri dönmüş, eli silâhlı askerler doldu:

«— Harbiye Nezaretinde kan dökülüyor. Siz burada hâlâ lâfla vakit geçiriyorsunuz. Asker buraya doğru akın ediyor.. Sonra hesap sizden sorulur. Karışmayız ha.. » diye haykırmıya başladılar. İçlerinden bir kaçı daha ileri gitti. Beyazıt dersiamlarından Ahmet Rasim efendinin ve Fetva Emininin yanına yaklaştı :

«— Haydi, emredin, yapalım..» dedi. Bu meydan okumayı, bir uğultu takip etti. Mebuslar, bir araya kemendleşmiş gibi idiler. Asker (Ülema) denilen başı koca koca sarıklı hocaların etrafını sarmış, onlara tazyik ediyordu : Artık anlaşılıyordu.. Bir kitâl için (fetva) istiyorlardı. Dayanamadım, sordum :

«— Asakiri şâhane ne istiyor?»

Ahmet Rasim Efendi, bu suali bekliyormuş gibi kürsüye fırladı : « Ünnâs (kız) mektepleri istenmiyor. Avrupadan hiç bir şey alınmıyacak, Meclisi Mebusanda isimleri malûm olan bazı (dinsizler) var, bunlar atılacak. Şeriatın emirleri dışına çıkılmıyacak, kabine sukut edecek, orduda (yenilik) hareketi durdurulacak.. Hele Avrupadan hiç bir (adam) gelmiyecek. Bizim onlardan ne pervamız olabilir?..»

Silâh sesleri yaklaşıyordu. Buna rağmen, şu Ahmet Rasim Efendiye kırk sene, İslâm dinini okutabilecek olanların pek çok olduğu Mecliste, bu yâvelere kimse cevap veremedi.. O sırada, nereden geldiğini bilmediğim sakallı ihtiyar bir binbaşı, ön sıranın üstüne çıkarak, mebusların kanının helâl olduğunu söyledi. Askerler, bu titrek ses karşısında ağlamıya başlamışlardı. Vaziyetin çok tehlikeli olduğunu gören Çankırı mebusu Tevfik Efendi, sakallı binbaşının yanına gitti :

«— Bana bak, dedi.. Bu şeriat ve din uğruna biz canımızı veririz. Sen, kimleri tahrik ediyorsun ? Zabitlerine isyan etmek, hangi âyette var ? Memleketi fitne içinde bırakıyorsunuz. Bu Meclis, şeriata uymıyan ne yaptı? Onu söyle..» dedi.

Sakallı binbaşı, kendisinin alaylı olduğu için işinden çıkarıldığını, sıkıntı çektiğini, bunun şeriata uygun olmadı-

BENZEMENİN KURBANI...

Lâzikiye Mebusu Mehmet Arslan Beyin öldürülmesi, siyasî cinayetler arasında büsbütün başka özellik taşıyordu: Lâzikiye mebusu, siyasî inançları ve faaliyeti dolayısiyle değil, politika ve kalem şahsiyeti arzulanmıyan Hüseyin Cahid Beye hayret verecek derecede benzediği için öldürülüyordu. Yukarıdaki iki klişede, sağda olan Hüseyin Cahid Bey, soldaki Mehmet Arslan Beylerdir. Kendisi için hayatına mal olacak kadar acı ve meş'um bir netice vermiş olan bu benzerlik ne ölçüde idi? Lütfen iki resme de dikkatle bakınız ve hükmü kendiniz veriniz..

ğını söyledi. İşte görülüyor ki, memleketi ateşe sürükliyen sebepler bu kadar şahsî ve menfaata dayanıyordu.

★ **«— AMAN BEYEFENDİ.. BUNLAR SULTAN HAMİD'İN BURAYA GELMESİNİ İSTİYORLAR... »**

Çankırı mebusu Tevfik Efendinin «— Ya bize itimadınız varsa bırakın çalışalım, yahut biz gidelim siz oturun..» diye bağırması üzerine, hocalar ve asiler salondan çıktılar. Tam ayrılırlarken, Fetva Emini, bize döndü, yüksek sesle : «—Fitne azîmdir. Bunların dediklerini yapmaktan gayri çare yoktur. » tehdidini savurdu. Yusuf Kemal Bey, kabinenin kudretsizliğinin istifa için kâfi sebep olduğunu söyledi. Ankara mebusu Talât Bey : «— Nafile acele etmeyin.. Şimdi bir haber aldım ki, sadrâzam Hüseyin Hilmi Paşa, istifa etmek için Harbiye Nazırı ile birlikte saraya gitmiştir.» dedi. Ben dayanamadım, yanıma Çankırı Mebusu Tevfik Efendiyi alarak, Mebusan meclisinin telgrafhanesine gittim. Niyetim, sadrâzamı bulmak ve hükûmete merbut olan askerin kuvvetini öğrenmekti. Bu arzumu telgraf memuruna söyledim, adamcağızın rengi attı, gözucuyla bana, biraz ileride, süngülerine dayanmış bize şüphe ile bakan iki neferi gösterdi :

«— Aman beyefendi.. Ne yapıyorsunuz ? Bunlar, saraya telgraf çektirdiler. Padişahın buraya teşrifini istiyorlar. Şimdi sizin bu arzunuzu duyacak olurlarsa!..»

Çaresiz içtima salonuna döndük. Bu sırada, münakaşalar hararetle devam ediyordu : Nihayet, kabinenin istifasının lüzûmuna ekseriyetle karar verildi. Ben, Hallâçyan Efendi, Ali Osman Efendi, Tevfik Efendi, Vasfi Bey, Varta-

kes Efendi, Habip Efendi bu teklife muhalif kaldık.

Bir iki saat sonra borular, acı acı ötmiye başlamıştı.. Bu selâm boruları idi. Acaba padişah mı geliyordu? İçerden dışarıya çıkamıyorduk ve dışarıdan içeriye kimseyi bırakmıyorlardı. Pencere lere koşuştuk, Sultanahmet tarafından bir kalabalık geliyordu. Birden ümitlendim : Acaba, tedip kuvvetleri mi idi? Bu ümidimi Tevfik Efendiye söylediğim zaman, ümitsizlikle başını salladı.

★ — BİR ADAM LİNÇ EDİLİYORDU...

İlerliyen bu cemmi gafir, görülüyordu ki, bir arbedenin ortasında bulunuyordu. Tarifi imkânsız hayühuy içinde yaklaşıldıkça, kalabalığın ortasında başı açık bir kimsenin itilip kakıldığını, dipçiklendiğini, onun kendisini müdafaa etmek istedikçe üzerine atılındığını gördüm. Bir anda hatırıma gelen, başı açık olması, parçalanmış ceketinin altından görünen ekose yeleği, kolalı yakasıyla bu zatın, merakla ne olduğunu anlamıya çalışan bir ecnebi gazete muhabiri olduğu intibaını uyandırdı. Artık, pençerelere üşüşen bütün mebusların tek temennisi, bu bedbaht adamın kendisini Meclisin kapısından içeri atabilecek kadar yaşaması idi.

Biçare adam, kendisini müdafaa etmek için ellerini kaldırdıkça, bir şeyler söylemek istedikçe, yerlere yuvarlattırılıyor, çiğneniyordu. Müdafaai nefis kudretini burada müşahede ettim.. Başını elleriyle kapamış, korunmak istedikçe, can evine vurmak istiyen hunharlar, gözleri dönmüş salyalılar, ellerini başından çekiyorlar, gözüne, beynine vuruyorlardı. Meydanın kenarlarına sipere yatmış neferler, sanki şeytan taşlıyorlarmış gibi, yerlerinden fırlıyorlar, zavallıya birer dipçik indiriyorlar, onun inlemeleriyle eğleniyorlar, yere düşünce de tekmeliyorlardı.

Bîbaht adam, nihayet, Meclisi Mebusan binasının parmaklıklarına yüz metre kadar kaldığını görünce, fevkalbeşer kudretle kendisini toparladı, son bir kurtuluş ümidiyle darülemman bildiği bu melcee doğru koşmıya başladı. Hepimiz heyecandan titriyerek, dua eder gibi, şu masum insanın halâsı ümidi ile dikkat ve niyaz kesilmiştik. Onun koştuğunu gören gözü dönmüşler, bir anda silâha davrandılar. Epey ilerideden bir tüfek patladı.. Sanki bu silâh, saatlerdir bu işareti bekliyen diğer yüzler ve binlerce silâha işaret sayıldı. Koskoca meydan harb sahnesine döndü. Artık gözgözü görmüyor, kimse kimseyi tanımıyordu. Topkapı sarayına giden caddenin ağzından şiddetli bir yaylım ateş açıldı. Zavallı mecruh, tam kapının önünde isabet eden kurşunlarla sendeledi, düştü. Onun bu düşüşü, kanlı ihtirasları büsbütün alevlendirdi, Meclisi Mebusanın pencerelerine doğru ateş başlamıştı. Hepimizin hayatı tehlikede idi. Daha çok durmamıza imkân kalmamıştı. İçeri çekilirken, kapıların zorlandığını duyuyordum. Bütün mebuslar, yukarı katlara doğru çıkmıya başlamışlardı. O sırada, Ahmet Rıza Beyin odacısı ile karşılaştım. Rengi sapsarı olan adamcağız, kekeliyerek :

«— Öldürülen kimdir, bilir misiniz? dedi. Lâzikiye mebusu Emir Arslan Bey.. Onu, Hüseyin Cahit Beye benzettikleri için öldürdüler. Zavallının naaşını içeri attılar. Şimdi yerde yatıyor..»

Ne olursa olsun, belki henüz hayattadır diye, aşağı indim. Parmaklıktan içeri alınan Arslan Beyin naaşı, alt kat koridorunda uzanmış yatıyordu. Hiç bir eseri hayat göstermiyordu. Çoktan teslimi ruh etmişti. Daha sonra öğrendik ki, kendisine gitmemesi için çok nasihat ve ikaz edilmiş. Fakat dinlememiş : «— Böyle bir günde bizi memleket hizmetinden kimse alıkoyamaz.. » demiş ve pervasızlığının kurbanı olmuştu. Bana gelince, artık Meclisi Mebusana dönemezdim. Kapılar kapanmıştı. Adliyenin önü ise, askerlerle dolu idi. Duvarları muayene ettim, atlanılmıyacak kadar yüksekti. Ahmet Rıza Beyin odacısı : «— Beyefendi.. Daha

(Sonu 1255 nci sahifede)

İstanbul'un fethi çağ başı değildir!

YAZAN : ALİ RIZA ALP

★ — HIRİSTİYAN TARİHÇİLERİN İDDİALARI :

Avrupa tarihçilerinin ittifakla üzerinde durdukları «Yeniçağ» ın başlangıcı 1453 tarihi, yani İstanbul'un Türkler tarafından fethedildiği yıldır. Bizde millî bir tarih yazabilmenin mazhariyetine ermemiş « Mütercim tarihçiler » Avrupa tarihçilerinin ortaya attıkları 1453 rakamını tercüme tarihçiliğin verdiği alışkanlıkla, hattâ gururla kitaplarına geçirmişlerdir. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun fikir yapıları da piyasanın mütercim tarihçilerinin fikrini zerrece aşmadığından okul k i t a p l a r ı m ı z d a yeni çağların başlangıcı 1453 olarak ilân edilegelmektedir.

Evvelâ Avrupa tarihçilerinin 1453 tarihini Yeniçağlar'ın başlangıcı olarak göstermelerinin esbabı mucibesini gözden geçirelim. Koyu mutaassıp hristiyan tarihçilerinin ortaya sürdükleri iddia şudur :

«Türk denilen barbar kavmin İstanbulu zaptı Bizanslı bilginlerin memleketlerini terketmelerine sebeb oldu. Türklerin zulmünden kaçan Bizanslı bilginler Avrupa'ya yayılarak Yeniçağ'ın ve Rönesansın doğuşunu hazırladılar. »

Demek ki bu iddia iki nokta üzerinde toplanıyor :

1 — Türkler medeniyetten uzak yaşayan barbar bir millettir.

2 — Bizans, ilim adamlarının barınıp beslendiği, itibar gördüğü bir yerdir.

Türk - İslâm sanatının ölmez eserlerinden Kurtuba Camiinin içten görünüşü.

Bizans Türklerden evvel Lâtin istilâsını görmüş, halkı kılıçtan geçirilmiş, Ayasofya dahil olduğu halde mâbetleri yıkılmış, mukaddes eşyaları yağma edilmiştir. Hıristiyanlık ve Papalık adına yapılan bu fetih, hristiyanlığın Bizansta kökünü kazımış ve üstelik bu hareketleri İsâ adına kendi dindaşlarına karşı yapmışlardır.

★ İKİ MEDENİYET ARASINDAKİ FARKLAR :

İstanbulun Türkler tarafından fethine gelince, apayrı ve yepyeni bir dinin mücahitleri, Bizans halkına iman ve ibadet serbestisi tanımış, hiçbir katliâm hareketine girişmemiş, yüce mâbetleri Ayasofyayı 512 yıl müddetle onarmış ve tarihî olan tek çinisine bile dokunmamışlardır.

Bizansta, Yeniçağ'ın tohumunu yeşertecek kadar ilim, ahlâk olsaydı 1453 e tekaddüm eden yıllarda Kostantaniye şehri, muazzam bir ahlâksızlık batağı haline gelir miydi ?

Cizvit papazlarının ehlisalip zihniyetiyle uydurdukları masallar Avrupa'da Türkler aleyhinde öylesine menfî bir cereyan uyandırmıştır ki 20 nci asrın Alman kültürü ile yetişen büyük ro-

mancısı Stephan Zweik bile Türklerin İstanbulu zaptını, bir gece surlarda açık bırakılan bir kapı masalına bağlıyacak kadar gaflet gösterir.

Avrupalıların Ortaçağ dedikleri on-bir asırlık zaman zarfında Bizansta yükselttikleri kubbe sayısı iki elin parmak sayılarını aşmadığı halde, Türkler 5 asırda, hastahane, mâbet, han, hamam saray ve medrese olarak ikibinden fazla tarihî ve mimarî kıymete haiz kubbe yüceltmişlerdir. İşte hristiyan tarihçilerin medenî dedikleri Bizanslılarla, barbar dedikleri Türkler arasındaki medeniyet farkı!

Fâtih gibi bıyıkları yeni bitmiş yirmi yaşındaki bir delikanlı şayet Avrupalı olsaydı, yaşının verdiği cesaretle kılıçtan geçirmedik insan bırakmazdı. Fakat Fâtih'i yetiştiren Türk kültür ve ahlâkının geniş toleransı ne Fatihle başlar, ne de Fâtihle son bulur. Yirmi yaşındaki bir serdarı böylesine olgun ve müsamahalı yapmak için, Türk kültür ve ahlâkının kaç asır gerilere uzandığını anlamak zor değildir. Avrupalı tarihçi bu kültüre ne kadar iftira ederse etsin, vicdanlar buna « Medenî millet kültürü » diyeceklerdir.

★ — ORTAÇAĞIN BARİZ VASIFLARI :

Gelelim bir başka iddianın çürük taraflarına :

1453 ü « Yeniçağ » ların başı kabul edince, ister-istemez ondan evvelki devreyi « Eskiçağ» veya «Ortaçağ» olarak kabullenmek zorunluğu vardır. Ortaçağların bariz vasıfları şunlardır :

1 — Düşüncenin zincire vurulduğu, fikrin arslanlara parçalatıldığı devir.

2 — Sorumsuz bir derebeylik düzeninin insanları köle yaptığı ve hayvan gibi kullandığı devir.

3 — Ortaçağlar mahdut bölgeler içinde insanlık ufkunun daraldığı çağlardı.

4 — Hürriyetin milletlere değil mahdut fertlere tanındığı devirdi.

5 — Müsbet ilimlerin yerine «büyü» ve «sihr» in hâkim olduğu çağlardı.

6 — San'at dehası sönmüş, beşerî yardımlaşma fikri doğmamıştı.

7 — Din bir iman mes'elesi değil, ticaret maddesi, cennet ise alınıp satılan spekülasyon meatı idi.

Yukarıdaki maddeleri 7 den 70 e çıkarmak kabildir. Ortaçağların karakteristik vasfını teşkil eden bu noktalar Türklerin İstanbulu fethinden çok evvel, hattâ islâmiyetin zuhuru ile Türk ve İslâm ülkelerinden sürülmüştü. İslâm-Türk tarihinin hiçbir çağında « Engizisyon mezalimi » denilen korkunç haileye raslanmaz. Türk - İslâm fütûhatının ilk gününden itibaren, esir milletler ibadetlerinde, ticaretlerinde serbest bırakılmışlardır. Musevîler ve Hristiyanlar tarihin her çağında İslâm - Türk ülkelerinde tam bir emniyet hissi ile mâbetlerini yapmış, ibadetlerini ve âyinlerini diledikleri şekilde icra etmişlerdir. Hattâ Yeniçağlar dediğimiz 15 inci asrın ikinci yarısında Avrupada katolikler, protestanların kulaklarını, protestanlar katoliklerin başlarını kestikleri devirlerde Türk toprakları üzerinde katolik, protestan ve museviler diledikleri yerlerde ibadethane yapmış ve her sokakta kurdukları mâbetlerinde ibadetlerini gönül huzuru içinde icra edegelmişlerdir.

★ — FETİHTEN EVVEL :

İstanbulun fethinden evvel Anadolu nun her şehri ap-ayrı bir medeniyet merkezi idi. Bursa, Konya, Amasya, Sivas, Kayseri, Erzurum şehirlerinde kurulan Selçuk ve Osmanlı medeniyetleri Ortaçağ kıstaslarının hiçbirine sokulamaz. Tarihimizin bu çağına «Ortaçağ» demekle sadece Cizvit tarihçilerini memnun etmekten başka bir iş başarmış olamayız.

Sorumsuz bir derebeylik nizamının insanları köle gibi kullanmasına evvelâ islâmiyetin yüce kitabı Kur'anı Kerim'in hükümleri mânidir. Çünkü islâmiyet kö-

lelik müessesesini reddeder.

Peygamberimizin yüce emirleri ise şöyledir : « İşçinin hakkını teri kurumadan veriniz !» Bu hadis-i şerif gösteriyor ki işçinin hakkını vermemek değil, anında vermek lâzımdır. Böyle bir hükmü inancının esası yapan islâmiyet ve Türklükte hak yemek yoktur.

Hürriyetin mahdut kimselere tanınması da Türk - İslâm âleminde söz konusu edilemez. Yıldırım Beyazıdı şahit olarak kadı huzuruna çıkaran ve şahitliğini bile reddeden bir adalet mekanizması Fatih Sultan Mehmedi de bir hatâsından ötürü mahkûm etmiştir. «El-adl-ü esas-ül-mülk» emri tahtlar ve tacidârlar karşısında avamın hukunu korumakta alem olmuştur.

Ortaçağlar Avrupasında din, ruhban sınıfının geçim vasıtası olmakla kalmamış, papalara imparator kudreti tanımış, cennet ve cehennem üzerinde ticarî işletmeler kurmalarını sağlamıştır. Halbuki islâmiyette ruhbaniyet yoktur. Tanrı ile kul arasına kimse giremez. Hattâ Peygamber bile Kur'anın sarih emirleriyle sadece «Tebliğe memur» dur. İslâmiyetin peygambere bile tanımadığı hak, hristiyanlıkta Vatikandaki Papadan köydeki papas'a kadar bütün ruhban sınıfına tanınmıştır. Kilisenin beşeriyete en az 15 milyon insan kanına oturduğunu söyliyen yine hristiyan müellifleridir. Yalnız Avrupa kıtasında 30.000 kişi canlı canlı ateşe atılmış, 290.000 kişi muhtelif işkencelerle öldürülmüştür. Bu vahşet 18 inci asrın ortalarına kadar sürer. 18 inci asır ortalarından tam 1000 yıl geriye giderek Türk - İslâm dünyasının kurduğu Endülüse bakalım :

★ — ŞARK DÜNYASINDA BİR ORTA ÇAĞ OLMADIĞININ KATÎ DELİLLERİ :

Endülüste birçok şehirlerin sokakları parke döşeliydi. Halbuki ondan dört asır sonra Paris şehri bile parkeyi bilmiyordu. Dokuzuncu asır sonlarında Endülüs şehirlerinin sokakları geceleri baştanbaşa aydınlatılıyordu. Londra ancak 18 inci asır sonunda sokaklarını aydınlatabilmiştir.

Endülüs saraylarında tavana asılı tek avizede 1084 şamdan yanardı. Ezzehra sarayı 1200 mermer sütun üzerine kurulmuştu. İçinde havuzlar, altın oluklar vardı. Kurtuba şehrinde 2 milyon nüfus yaşardı. Şehirdeki saray yekûnu 430 du. Ayni şehirde rical konakları 6000 den fazla, câmi ve mescit adedi 4000 e yakındı.

Endülüste yapılan «Rasathane» hristiyanların eline geçtiği zaman, bu müsbet ilim mâbedini bir şeye benzetemedikleri için çan kulesi olarak kullanmışlardı.

Doğuda Semerkant ve Buharada muhteşem rasathanelerle astronomi ilminde hayli mesafe katedilmişti. Garbın herşeyi büyü ve sihirden beklediği devirlerde islâm peygamberi «Bütün büyücüler yalancıdır» diyor ve Hazret-i Ali, devesinin uyuzunun tedavisi için gelen bedevîye şu cevabı veriyor: «Bir parmak katran benim duamdan daha faydalıdır.» İbni Sina 17 nci asra kadar Avrupada okutuldu. Elbîrunî Avrupaya uzun asırlar hocalık yaptı. Farabi Avrupa medeniyetinin doğmasında izinden gidilen bir başka hocadır. Ebu Hanifenin yüzbinlerce içtihadında tek çelişmeye raslanmaz. Modern dünya hukukçularının her yüz içtihadından birkaçı çelişme gösterir.

Yukarıda iddiaya çalıştığımız hususlar, Şark dünyasında bir ortaçağın olmadığının kat'î delilleridir.

Fakat ilkokul kitabından, Üniversite kitabına kadar her kitapta Avrupa için olduğu kadar Şark dünyası için de bir Ortaçağdan bahsedilir.

Bu iddiaları tercüme tarihçiliğimizin yüzkarası olarak daha ne kadar zaman kitaplarımızda tutacağız? 1453 ün ötesi de yeniçağdı, berisi de!.. Eğer tarihimiz de mutlaka bir ortaçağ olduğunu yazacak isek, bugünü ortaçağ olarak ilân edebilirz. Tarihçimizden, filozofumuza kadar bütün aydınlarımızın, mütercim ve şekilci aydın oldukları bugün'ü Ortaçağ olarak gösterebiliriz. Fakat İstanbulun Fethinden evvelki çağı asla...

OSMANLI İMPARATORLUĞU TEŞKİLÂT-I MAHSUSA REİSİNİN GİZLİ DOSYALARI

Sadrazam Sait Halim Paşanın köşkünde yapılan toplantıda Pertev Paşa heyetinin Tokyoya gönderilmesi kararlaştı

Geçen sayıda ilk kısmını verdiğimiz bu dikkatdeğer bâkir hâdise, Japonya'yı bugünkü ileri hâline eriştiren Mikado Motso-Hito'nun, milleti için DİN olarak kabul etmek istediği İslâmiyeti, Japonyada yayacak ve öğretecek bir ilim heyetinin gönderilmesi için devrin Padişahı Beşinci Sultan Mehmet Reşada yazdığı mektub dolayısiyle Şeyhülislâm Hayri Efendinin hazırlıklarını anlatıyordu. Bu sayımızda, gerçekleşebilseydi dünya çapında neticeler ve tesirler yaratacak olan hâdisenin son bölümünü sunuyoruz.

Tokyo Müslümanlarının, kendi imkânlarıyla kurdukları cemiyetin mühürü.

YAZAN : CEMAL KUTAY

★ — **ABDÜRREŞİT İBRAHİM EFENDİNİN RAPORU :**

Japon İmparatoru Motso - Hito'nun, milletine müstakbel din olarak Müslümanlığı seçmesi ve Japonya'ya bir İslâm ilim ve Din Heyetinin gönderilmesi yolunda, zamanın Padişah ve Halifesi Beşinci Sultan Mehmet Reşad'a, İmparatorluk Kurmay Heyeti Zatî İşler Şubesi Müdürü Miralay Nakanu vasıtasıyla gönderdiği mektub — **tafsilâtını geçen sayımızda safhalarıyla verdiğimiz üzere...** — büyük bir ilgi uyandırmıştı. Mevzu, devrin Şeyhülislâmı Mustafa Hayri Efendi tarafından dikkatle ele alınmış, İmparatorluğumuzun başlıca hayatî mevzularında söz ve hareket hakkı olan Teşkilât-ı Mahsusa, hazırlık safhalarıyla uğraşmıya başlamıştı.

Dünya İslâm Birliği fikrinin yayılmıya başladığı o günlerde, Teşkilât-ı Mahsusa'nın Şeyh Salih Şerif El-Tunusî reisliğinde olan kolu, İslâm memleketlerine gönderilecek heyetleri tesbit etmiş bulunuyordu. Kendisi, Japonya ve Çin'de Müslümanlık üzerinde, bu ülkeleri karış karış gezerek tetkikler yapmış, raporunu Teşkilât-ı Mahsusaya vermişti. İki hâ-

disenin bir araya gelmesinden faydalanan Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Bey, Abdürreşit İbrahim Efendinin raporundan bir hulâsa çıkararak Şeyhülislâm Hayri Efendiye gitti ve Tokyo'ya gönderilecek heyet üzerinde Şeyhülislâm'ın fikir ve kararlarını öğrendi. Şimdi Eşref Beyi dinliyelim :

★ — «BU HÂDİSE ÂLEMŞUMUL NETICELER VEREBILIR... »

«— Sadrıazam Sait Halim Paşa, Japonya'ya gönderilecek din heyeti mevzuu ile bizzat meşgul oluyordu. Abdürreşit İbrahim Efendinin, Sadrıazam tarafından kabulünü temin etmiştim. Sait Halim Paşa, bizi Çubuklu'daki köşküne akşam yemeğine dâvet etmişti. Abdürreşit İbrahim Efendi ile köşke gittiğim zaman, Şeyhülislâm Hayri Efendi Hazretlerini de orada buldum.

İkisi de, Abdürreşit İbrahim Efendinin verdiği izahatı alâka ve hattâ heyecanla dinlediler. Bu meşhur İslâm seyyahının rüyet şahidi olarak ve en sahih membalardan teyid ederek izah ettiği hakikatler, cidden, hayret ve hattâ heyecan verecek ibretâmiz hâdisat ile dolu idi: Bizim bilmediğimiz bir dünya parçasında İslâmiyet, kendi kendine feyiz almış, durmadan inkişaf ediyordu.

İslâm Milletleri arasında manevî bir irtibatın kurulacağına her zaman ve samimiyetle kani bulunan Sait Halim Paşa, Şeyhülislâm'ın mütalâasını sordu. Hayri Efendi dedi ki :

«— **Bu hâdise, âlemşümûl neticeler verebilir. Muhakkak olan hakikat şudur ki, bugün dünya yüzünde, hiçbir ferdî ve cem'î himmete istinad etmeden, mücerret taşıdığı aklî, insanî ve mantıkî kıymetler dolayısiyle inkişaf eden ve yeni yeni mümin zümreleri bulan din, İslâmiyettir. Japonyanın Müslümanlığı resmen kabulünün, dünya üzerindeki tesiri, tahmin ve tasavvur edildiğinden daha muazzam olacaktır. Bu ihtimal bizi çok esaslı hazırlıklara sev-**

****

MALTA'da iken...

Kader, Sadrıazam Sait Halim Paşayı, Şeyhülislâm Hayri Efendiyi ve Teşkilât-ı Mahsusa Reisi Eşref Beyi, Siyasî sürgünler Adası MALTA'da bir araya topladı : Kendileriyle senelerce en çetin mücadeleleri yaptığı ünlü İngiliz casusları Lavrens ve Didis'in delâletleriyle, Vardala Baraks kışlasının hatırlı mahkûmu olan ve hususî bir dairede mevkuf tutulan Eşref Beyin dayalı döşeli salonu, Sait Halim Paşa ve Hayri Efendinin daima toplu olarak sohbet ettikleri yerdi.

Maltadaki Müslüman aileler, Şeyhülislâm Hayri Efendiye, kumandan mareşal Mitven'in hususî müsaadesiyle süt ve taze meyve getirirlerdi. Bu itibar ve hususî alâkanın manevî değeri üzerinde hassasiyetle duran İttihad-ı İslâm Hareketi'nin hararetli taraftarı Sait Halim Paşa, en büyük dinî makamın sahibi olan Hayri Efendinin şahsına gösterilen bu hürmet duygusunu, medeniyet ve muasırlık vasıflarıyla birleştirilebildiği zaman ne mükemmel neticeler vereceği mevzuunda, Mikadonun teşebbüsünü hatırlamış, Hayri Efendiye, eğer zaman ve imkân müsait olsa idi Japonya'nın Müslümanlığı kabul edip etmiyeceğini sormuş, Hayri Efendi şu cevabı vermişti :

«— Hâdiseden sonra Japonların millî dini olan Şinto mezhebini tetkik ettirdim. İslâm esas telâkkilerine aykırı hiçbir nokta bulamadım. Japonların ahlâk, an'ane, ferd ve cemiyet kıstasları da, asr-ı saadet müslümanlığının vecîz izahı hâlinde idi. Çok ümitlendim, hattâ heyecanlandım. Fakat ne çâre ki zaman elvermedi.

Medreselerin asrî birer ilim ve irfan yurdu haline gelmesini, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye reisi iken Darüşşafakaya hususî sınıflar ilâvesini, ilâhiyat medresesini müstakil bir Darülfünûn (Üniversite) haline getirerek İslâm Misyonerliğini dünya manevî silâhlanmasında büyük bir kuvvet haline koymayı düşünmüş, Kısıklı tramvay hattını Evkafa, vakıfların elindeki o sahadaki geniş araziyi şehre bağlıyarak büyük ve müstakil bir ilim külliyesi tesisine ait projeleri tamamen hazırlatmıştım. Muhtelif suiistimallerle heder edilen evkafın esas şartı, vakıflarında ortaya koydurduğum nâmütenahî denilecek kadar zengin imkânlarla da, malî sıkıntı çekmiyecektim. Fakat hâdisat elvermedi.. »

⁂

Daha sonra «hâdisat» elverdi amma, böylesine düşünebilen kafaları felek bile çok gördü...

ketmelidir. Makam-ı Meşihat olarak bize düşen vazife, mahallî lisan ve lehçelere vâkıf Müslüman ülemasını bir an evvel yetiştirmektir. Bu da oldukça güç bir meseledir. Medreselerin ıslahı mevzuu üzerindeki hazırlıklarımız sırasında, cihanın, İslâmiyet hareketine mütemayil bilcümle ülkeler arasında Japonya da ihmal edilmemişti. İslâmiyetin zuhurundan geçen elli sene içinde nasıl diğer dinlerde asla görülmemis inkişaf kudretine tarih şahit ise, diğer dinlerin asırlardır tatbikat sahası bulmasından sonra, inkişaf mazhariyetine yeniden nail olması mucib-i istiğrab olamaz.»

Şeyhülislâmın bu mevzu üzerinde bize söylediklerini derin bir haz ve hattâ heyecan içinde dinledik. Sait Halim Paşa, siyasî şahsiyetini terkib eden bu esası, mantıkî ve mânevî neticelere bağlıyan izahı dinledikten sonra, bana dedi ki:

«— Enver Paşa Hazretleri, bir erkân-ı harb zabiti riyasetindeki heyetin birkaç gün içinde Japonya'ya hareket edeceğini ve heyete iştirak edecek Teşkilât-ı Mahsusa mensuplarının da bu mevzu üzerinde tetkikat yapacağını söylediler. Heyet âzasının Efendi Hazretlerinin irşadından mahrum bırakılmamasını rica edeceğim.»

★ — PERTEV PAŞA HEYETİ GİDİYOR :

Biz, bu heyetin hareketini «gizli» tutuyorduk. Heyet, Pertev Paşanın riyasetinde üç kişiden teşekkül ediyordu. Vazifesi, Japon İmparatorunun arzusunun tatbiki halinde yaratacağı siyasî ve askerî neticeleri tetkik etmekti.

Çok mahrem, hattâ ancak hareketinden sonra kabinede mevzuu bahsedilmesi kararında olduğumuz hazırlığın, Sadrıâzam Paşa tarafından dahi böylece ifşasına hayret etmiştim. Ertesi günü Enver Paşaya, Sadrıâzamın hâdise üzerindeki alâkasını anlattım. Harbiye Nâzırı, Sait Halim Paşanın kendisinden izahat istediğini, bu sebeple hazırlığı «mahrem» kaydıyla açıkladığını ve Pertev Paşa heyetine Abdürreşit İbrahim Efendinin de dahil edilip edilmemesi hakkındaki fikrimi sordu. Bu meşhur İslâm seyyahı, Japonya'dan yeni gelmişti. Kendisinin orada geniş bir muhiti vardı. Yanında bir Türk askerî şahsiyeti olarak tekrar gidişi, esas mevzu üzerinde muhtelif tefsirlere yol açabilir-

Kapağımızdaki Klişe:

Bir yıl dönümü

Kapağımızdaki klişe, geçen yıl, 5 nisan 1964 de tarihin bağrına tevdi ettiğimiz İmparatorluğumuzun son yarım yüz yılının en dikkat değer şahsiyetlerinden birisi olan, Teşkilât-ı Mahsusa Reisi muhterem Eşref Sencer Kuşçubaşı'yı, 1913 de Batı-Trakya-da İLK TÜRK CUMHURİYETİ'ni kurduğu devre içinde göstermektedir.

Tarih ve hakikat, O'na, bu «kurduğu» tâbirini kullandırmak hakkını bol bol bahşeder : 1913... Balkan Harbi faciasının sonrası... Ve İLK TÜRK CUMHURİYETİ.. Hem nerede ? Bugün, bir kısmı Yunanistan'ın bir kısmı Bulgaristan'ın sınırları içinde olan yerlerde!.. Her karışı, TÜRK kanıyla yuğurulmuş, Evlâd-ı Fâtihân'ın vatan edindikleri topraklarda, bugünkünden ON YIL daha kıdemli İLK TÜRK CUMHURİYETİ!..

Teşkilât-ı Mahsusanın «Mahrem dosyaları» nı neşre devam edeceğim : Nâciz şahsıma, hakikat ve namusdan ayrılmamaktan gayrı bir meziyeti olmıyan mütevazi emeğimin mevhibesi arasında emanet edilmiş bu bâkir vesikaları, bugünkü neslin kadirbilirlik ve insaf şuuruna tevdie devam edeceğim : Böylelikle, ayaklanan Rum - Yunan Megalo - İdeası'na karşı, bir avuç yiğit arkadaşı ile, tarihin hafızasına bile tevdi etmek lüzum ve ihtiyacını duymadığı kahramanlıklarına şahit olmuş, Söke ile Kuşadası arasındaki hâkim tepelerden birinde, ebedî uykusuna dalmış, hiç bir nimet beklemeden sadece kendisi vermiş cefakeş vatan hâdiminin ruhuna karşı borçlu olduğum minnetin mütevazi bölümünü ödiyebilmiş olmak için...

Ülkesinde, Müslümanlığı resmî din olarak istiyen ve bu düşüncesini gerçekleştirmek için harekete geçen, bugünkü modern Japonya'nın kurucusu Mikado Motso - Hito'nun iki halefi: Sağda, kendisinden sonra İmparator olan Yoshi - Hito, solda bugünkü imparator Hiro - Hito.

di. Halbuki bizim gayemiz, hakikî vaziyeti, çok gizli olarak ve kendi mikyaslarımız dahilinde tesbit etmekti. Bu görüşümü izah ettim ve heyete o muhitte şahsiyeti meçhul kimselerin ithali yolundaki ilk kararımızda mutabık kaldık.

—

Harbiye Nezareti, Pertev Paşa'nın Tokyo seyahati için tesadüflerin de yardımı ile müsait bir sebeb de bulmuştu: Japonya, kendi sularında batan Ertuğrul fırkateynimiz için dikilecek âbide üzerinde Osmanlı Hükûmetinin görüşünü öğrenmek arzusunda idi. Pertev Paşa şeklen bu mevzuu görüşecekti. Bu sebeble yanındaki iki şahsiyetin de kendisine yardımcı mütehassıslar olmasında mahzur yoktu. Bizi böylece ihtiyata sevk eden sebeb, hâdisenin dünya umumî efkârına intikali halinde, bilhassa Rusya ve İngiltere'de yapacağı geniş tesir idi. Hareket tarihini mümkün olduğu kadar mahrem tutmıya gayret ettiğimiz Pertev Paşa ile beraber, Şeyhülislâm Hayri Efendiyi ziyarete gittik. Şeyhülislâm, Padişah Beşinci Sultan Mehmet Reşad'ın kendisini huzuruna davetle hazırlıklar üzerinde izahat istediğini ve zat-ı şâhanenin mesele ile yakından alâkadar olduğunu söyliyerek dedi ki :

«— Ne yazık ki, Japonya'ya bu ulvî ve âlemşümûl maksad için derhal gönderilecek yetişmiş bir din heyetimiz yok... Benim evkaf nezaretim zamanındaki « Medreselerin ıslâhı » teşebbüsümün ve kurulan mektep ve tesislerin asıl gayesi işte bu idi. Katolik, Ortodoks ve Protestan, hattâ Musevî misyonerlerinin dünya yüzündeki kesif faaliyeti önünde, bizim ataletimiz cidden elem vericidir. Her türlü tekâsül, ihmal ve lâkaydimize rağmen, müslüman dininin bizzat kendi kudreti içinde kaydettiği inkişaf önün-

(Sonu 1255 inci sahifede)

Millî Mücadelenin

«Tek» deniz savaşı:

Alemdar'ın Kahramanlığı

YAZAN : NUREDDİN PEKER

— 2 —

★ — **ALEMDAR TRABZON YOLUNDA :**

Çarkçı Osman Efendi rahatsızlığından dolayı Ereğlide kaldı. Kamarot Avram da bırakılarak sefere katılmadı.

Bahriye dairesince Alemdar süvariliğine, emekli bahriye gedikli zabiti iken Ereğlide karantinecilik yapan, Fransızca ve İtalyanca bilen sivil kaptan İsmail Hakkı Bey, ikinci kaptanlığa Yüzbaşı Ali Bey, çarkçıbaşılığa Beykozlu Âdil Bey, Alemdarı kaçıranlardan başka Ereğliden ondört kişi daha alınarak 25/1/1337 (1921) de 23 kişilik personel tamamlandı, Komanyaları ve onar lira paraları Rüştiye başöğretmeni Nimet Efendinin kurduğu Ereğli Müdafaai Hukuk Cemiyetince ödendi. 26/1/1337 (1921) de bir yelkenliden 80 ton kömür alındı. Liman reisi Nazmi beyin idaresinde toplanan Alemdar subaylarının aldığı gizli karara göre, Ereğli limanından çıkınca ışıklar söndürülecek, Amasra limanına girince, geminin kara boyası beyazlatılacak, bordolarına uydurma donam yapılarak tanınmaz hale konacaktı.

★ — **ALEMDARIN YAKALANMASI:**

26/27 - 1 - 1337 (1921) sabaha iki saat kala Alemdar yola çıktı. Halbuki, Alemdarı gizlice izliyen yerli Rumların Kandilliideki Fransız ve İtalyan ajanları vasıtasiyle durumu Zonguldağa bildirmeleri üzerine (Rumların bu casusluğu içeri bölgelere nakillerine sebeb oldu) İstanbuldan Amiral Galstropun emriyle

Alemdar kurtarma gemisinin yarattığı destanı, o buhran günlerinde değerlendiren Kastamonu - Bolu havalisi kumandanı Muhittin Paşa.

Zonguldaktaki Fransız C - 27 denizaltı motor gambotu hemen yola çıktı, tuzağını kurdu. Ne yazık ki, Alemdar 8 inci milde Ölüce fenerine gelince C - 27 projöktürünü yakarak aç kurt gibi beklediği avına saldırdı ve istaper ettirerek rampaladı. İçine giren silâhlı Fransızlar ilk önce geminin 6 lubleh tüfeği ile 6 Şinayder tabanca ve fişeklerini gambotlarına taşıdılar. Esir Alemdarı Zonguldağa götürdüler. Halka ve hükûmete göstermek istemediler. Bu başarıyı sağlıyan Zonguldak deniz kumandanı yüzbaşı Tilli'nin müjdeli telleri Galstrop'a ulaştırıldı. Alemdar'ın mahfuzen İstanbula getirilmesi emri alındı. Liman dışındaki Alemdarı muayeneye gelen işgal kuvvetleri mensupları muzaffer Fransız gemisini övdüler. Esir Türk gemisini yerdiler. Kötü sonucunu konuştular. Fransızca bildiklerini sezdirmemiş olan gemici kılıklı İsmail Hakkı, Âdil ve Ali Beyler konuşulanları dinlediler. Gafil

avlanmanın şaşkınlığı altında ezildiler. Hele İngilizlerin esaretinden yeni gelmiş olan Recep kâhyanın «— Ölürüm bir daha esir olmam» demesine çok üzüldüler.

Yüzbaşı Tilli yanına aldığı silâhlı dört Senegalli Fransız askeriyle Alemdara geldi. Nöbetçileri yerleştirdi. Muzaffer bir Amiral gibi kaptan mevkiine geçti. Türk personele işbaşı, makine dairesine de hareket emrini verdi. İstikamet İstanbul... Tabancasını masadaki haritanın üstüne koyarak kitap okumaya daldı.

★ — YAKALANMAYI BİLDİREN İLK RAPOR :

Bu sırada Zonguldak Liman Reisi olan Mehmet Ali Bey, hâdiseyi Kastamonu ve Bolu havalisi kumandanlığına şu raporla bildirdi.

Kastamonu ve Bolu havalisi kumandanlığına :

Zonguldak - Şifre mahlülü. 27/1/1337 ve 771 gayet müstacel ve tehiri gayri caizdir.

Ereğli limanına gelen Alemdar vapuru evvel 7 de Fransızların motor gambotu tarafından getirilip liman haricinde motorun muhafazası altında tevakkuf etmekte olduğu görülmesi üzerine derhal mutasarrıflığa malûmat ve Ereğli liman riyasetinden de keyfiyet istifsâr edildikte, mezkûr vapura lâzım olan kömürün havaların muhalefetinden ancak, 26 ncı gecesi i'ta ve hitam bulunduğundan evvel 3 te Sinopa hareketle esnâyi râhte sâhil tarassuduna me'mur Fransız kanun motoru tarafından derdest edildiği ve derununa Bahriye yüzbaşısı Tilli emirinde müsallâh bir manga asker konulup ve vapura hiç kimse yaklaştırılmıyarak evvel 9 da garbe hareket ve motor da 11 de hareket ettiği maruzdur.

Zonguldak liman reisi
Mehmet Ali

Bu kara haber Zonguldak, Ereğli, Akçaşehirde duyuldu. Halk ayaklandı. Zonguldak mevki kumandanı jandarma binbaşısı Remzi Beyin Muhittin Paşaya verdiği 77/1/1337 (1921) günlü şifre ile Akcaşehirde galeyâna gelen halkın silâhlı kayık ve motorları önlerine çıkarak Alemdarı kurtarmak istediklerini bildirmesi üzerine Hürriyet için ölümü göze alan halkın bu isteğine makine başında teşekkür eden Muhittin Paşa, bu dakikalarda aldığı habere dayanarak Alemdar kahramanlarının yaptıkları baskın ve savaşla Alemdarı kurtardıklarını müjdeledi.

★ — ÖL, ESİR OLMA. BASKIN VE KURTULUŞ SAVAŞI :

Âdil Bey başta olarak gemi subaylarının hazırladığı baskın plânı gizlice personele duyurulmuştu. Sessizce iş bölümü yapıldı. Kıç güvertede bulunan telleri istif ederken aralarında çıkan kavgayı ayırmağa gelecek Fransızları bastıracaklardı. Sille tokat kavga başladı, fakat gelen olmadı. Âdil ve İsmail Hakkı Beyler kavgacıları barıştırarak (!) **«— Haydi çocuklar kemençe ile Horana»** diye güya aşağıya kovdular. Kavgaya gelmiyen silâhlı Fransızlar Ali Beyin oynak kemençesine ve Karadenizin kıvrak oyununa dayanamadılar. Aşağıya indiler. Fransızlar **«— Bu Türkler ne soğuk kanlı insanlar, hem ölüme gidiyorlar hem de dans ediyorlar»** diye seyre daldılar. Fransız dostlarının yakın alâkasından son derece memnun olan (!) horancıların tam coştuğu sırada, bir düdük sesi ve «alabanda sancak» komutası işidilince, şimşek çakmasiyle yıldırım çarpmasına uğrayan Fransızların ellerinden silâhları alınarak kamaralara kapatıldılar. Ancak, yüzbaşı Tilli'nin tabancayı kaparak boğuşmasını Âdil Beyin yumrukları ile yardımcılarının kuvvetli kolları önledi ve kamarasına kapatıldı.

Artık Alemdarı esir alanlar esir edilmişlerdi. Hürriyetlerine kavuşan personel, birbirini tebrik ederken, süvari İsmail Hakkı Beyle serdümen Recep kâhya çoktan görevlerinin başına geçmişlerdi. Süvarinin emri: «— Dümen kır, istikamet Ereğli», makine dairesine de «— Faryab son sür'at» oldu.

Recep Kâhya kurtuluş sevinciyle dümen dolabını Ereğliye çevirdi ve bağırarak **«— Arkadaşlar kurtulduk. Artık bu dolabı kimseye vermem. Ölürüm esir**

olmam» dedi. Bacasından alevli duman saçan Alemdarın sür'ati 14 mile kadar yükseldi.

★ — ÖLÜM KALIM SAVAŞI BAŞLAMIŞTI..

C - 27 muhribi Alemdarın Ereğliye saptığını görünce, elinden kaçan avına tam yolla saldırdı ve yaklaşarak teslim olmazsa batıracağını ihtar ve yordanfile topu ile ilk ateşi açtıysa da, yiğit denizcilerimizin Fransızlardan aldıkları dört tüfenk ve sakladıkları iki tabanca ile yaylım ve şiddetli ateşle karşılamaları üzerine top başındakiler vuruldu: C-27 şaşkınlıkla açıldı. Yine yaklaştı. Artık Top ve makineli tüfeklerini işleten Fransız harp gemisi ile dört tüfekli Türk gemisi arasında ölüm-kalım savaşı başlamıştı. Serdümen Recep Kâhyanın dümen başında şehit düştüğü halde dolabı elinden bırakmamasından geminin seyiri değiştiği ve yerine gelen arkadaşının da düzeltmek için dolabı çeviremediği görüldü. Savaşın şiddetinden faydalanan Yüzbaşı Tilli'nin kamara camını kırarak dümen dolabına kumanda eden vaftı kapamasından ötürü dümenin dönmediği anlaşıldı. Ateş altında vaft açıldı, yol doğruldu. Bu işi beceren Tilli ile Âdil Beyin boğuşması, yine Tilli'nin yere yuvarlanması ve zararsız hale getirilmesiyle sona erdi.

Alemdar kahramanları savaşarak Ereğliye girerlerken C-27 nin Alemdarla sahil arasına girerek rampalamak istemesi üzerine, sahildeki millî müfrezelerin şiddetli ateşleri ve silâhlı halkın kayıklarla yetişerek ateşle yardımları sayesinde Fransız muhribi mağlûbiyeti kabul ederek yaralı bir halde tronistanla kaçıp giderken hastahaneyi de topa tuttuğu görüldü. Bacasından ve tahta kısımlarından yaralı Muzaffer Alemdar da Çoban çeşmesi önüne baştan kara bindirdi.

★ — ALEMDAR OLAYININ SİYASÎ NETİCELERİ :

Esir edilen Tilli ile dört askeri toplanan halk huzurunda karaya çıkarılarak

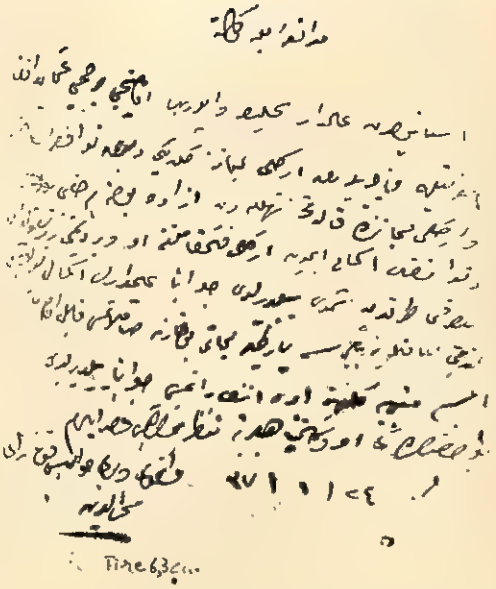

Kastamonu ve Bolu havalisi kumandanı Muhittin Paşanın, Millî Müdafaa Vekâletine verdiği ilk şifreli rapor.

hükûmete gönderildi. Göz yaşları içinde şehit Recep Kâhyanın cenazesi sedye ile indirildi. Yaralı Ömer Tahir ve Şaban Efendiler de sedyelerle karaya çıkarıldılar.

Fransız deniz satvetini kıran bu olay üzerine Amiral Domenil komutasında Valdekrouso zırhlisiyle torpidoları gelerek esirlerin iadesini istediler ve bombardımanla tehdit ettilerse de, kara sularımızda bayrağımızı taşıyan teknelerimize dokunulmamasını kabul ettikleri takdirde esirlerin geri verileceği hakkındaki Muhittin Paşanın teklifi ve Ankara hükûmetince yapılan birçok şifreli yazışmalardan sonra şartlarımızın Fransızlarca kabülü üzerine esirler iade olundu.

Tarihte büyük hâdiseleri doğuran küçük hâdiseler çoktur. Küçük çarpışmaların büyük savaşları kazandırdığı olmuştur, misalleri çoktur. Nitekim, Alemdar hâdisesi şahsî bir kurtuluş kavgası veya bir deniz korsanlığı değil, Askerî ve siyasî etkileriyle başarılara yol açan bir deniz kahramanlığıdır.

Ne mutlu Türk denizcilerine.

Hazkiyâl, Danyâl, Bâbil esareti ve vaadedilmiş topraklara yeniden dönüş

YAZAN : CEMAL KUTAY

— 3 —

★ — İSRAİLİYE DEVLETİ :

208 sene süren İsrailiye devletinin hâdiseleri, bin bir efsane ile geçti : İsrailiyat tâbirini içine alan bu hâdiselerde, Yahudiler, istikrarlı devlet kuramadılar, Şam hükümdarı Bin Heddad, iki defa İsrail topraklarını istilâ etti. Putperest Meşa'nın zafer kazanması, üstün kuvvetler önünde düşüncelerini değiştiren Yahudileri, Moablı kabilelerin Tanrısı olan Kamuş'a bağlatmış, dinî bağlantılar zedelenmişti. Meşa, Yave mâbedinin örtüsünü alarak Kamuş'un heykelini sarmış, Yahudiler, bu hakarete de tahammül etmişlerdi. Artık İsrailiye'de hâkim olan Ömrî Hanedanı Musevî dinini, yâni, Musa'nın getirdiği fikirleri bir tarafa atmış, yine « Putlar Devri » üstünlüğü başlamıştı. İsrail Peygamberleri birbirini takib etmiş, fakat hiç birisi, kendi sözlerini hâkim kuvvetlere dinletememişlerdi. Peygamber İlyas, bu karışıklık devrinde Yahudilere şu fikirleri telkin etmişti : «— **Siz, kuvvete karşı duramazsınız. O halde şöyle yapın: Kuvvetleri dağıtın, aralarına girin, parçalayın. Karışıklıktan faydalanın. Duygularınızı gizleyin, açığa vurmayın. Elinize fırsat geçtiği zaman, düşüncelerinize karşı gelecekleri merhametsizce yok-**

Kırk sekiz yıllık Babil esaretinden sonra, vatana dönüş, önce büyük bir sevinçle başladı. Fakat kısa zaman sonraki olaylar, müstakil bir Yahudi devletinin kurulması ümidini yine yıktı. Klişemiz, Sör Pidlow'un Filistine Dönüş adlı tablosunu gösteriyor.

edin. Yapılan kötülükleri hafızanızda saklayın. Siz, başka türlü var olamazsınız.»

Yahudiye tahtına geçen Yoram, altı kardeşini öldürmüş, Arab Hanedanını mahvetmiş, Peygamber El-Yesuğ, Baal putunun bütün beldede hâkim olmasını önlemek için, Samiriyye'de bulunan on altı oğlunu birden kestirmiş, artık sert ve kanlı bir **«din harbi»** başlamıştı. Hahamlar, kendi aralarında Yave adına yemin ederek, bütün Baal'ciler **«yeryüzünden kalkıncıya kadar kan dökülmenin şart olduğunu»** ilân etmişlerdi. Bunun için fedâiler seçilmiş, Baal mâbedi basılmış, bütün rahibler, birer birer kesilmişti. **Zahariye** (Zekeriya) nın öldürülmesi ile de Yahu sülâlesi son bulmuştu. Artık, devletin sonu gelmişti: Asur hükümdarı Sargun, İsa'dan önce ve Yave mezhebi için kanlı yolu seçen 722 yılında bütün Beni İsrail'i istilâ etti bu devlet, hayat sahnesinden çekildi: Taa, ikinci dünya savaşının sonuna kadar.

★ — YAHUDİYE DEVLETİ (İsa'dan önce: 722 — 586)

Beni İsrail'in İSRAİLİYE DEVLETİ'nin kudretini kaybettiği günlerde, Kuzey Filistin'de Yahudiye Devletinin yıldızı parlamaya başladı. Ahâz'ın ölümünden sonra oğlu Hazkiyal'ın saltanat devri geldi. Yirmi dokuz yıl süren bu saltanat, Yave mezhebinin dirilmesi günleridir. Hazkiyal, Yahudi peygamberlerine saygı gösterir, onların tavsiyelerinden çıkmazdı. Fikirde ve harekette önderi Eş'iyâ idi. Sâmiriye'nin sukutu bütün Suriye kavimleri için bir ibret olmuştu. Bir gün olubda, Asurlu'ların kendilerini de perişan edecekleri muhakkaktı. Bunun için hepsi bir araya gelmiye başladılar. Mısır Hükümdarı Şabaka da, Suriye ve Filistin kavimlerini kendi safına alarak Asurlulara karşı daha kuvvetli olma politikasını güdüyordu. Peygamber Eş'iyâ'nın tavsiyesi ile bu ittifaka giren Ahâz, Asur Kralı Sargun'un Suriyeyi istilâsını önleyememiş, Sargun'un öldürülmesinden sonra yerine geçen oğlu Senahrib ile, Ahâz'dan sonra Yahudiye tahtına çıkan Hazkiyal arasında savaşlar olmuş, nihayet Hazkiyâ, Asurlulara yılda büyük bir vergi vermek suretiyle tahtını koruyabilmişti.

Filistin ve Türk mandası

Tarih, 23 Aralık 1922... Birinci Büyük Millet Meclisinin 161 inci toplantısı. Reis Ali Fuad Paşa.

Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey, gündemde olan ve Hariciye Vekâletine havalesi kararlaştırılan «Filistin'deki idarenin Türk mandasına tevdii» ni istiyen ve İstanbuldaki Musevi ileri gelenlerinin imzalarını taşıyan telgrafın okunmasını istiyor. Telgraf okunuyor: İstanbul'daki Musevi şahsiyetleri, Filistin'de kurulacak Musevi hakları idaresinin, Türkiye'nin kontroluna verilmesini istemektedirler... Antalya mebusu Rasih Efendi söz istiyor:

«— Türkiye Musevilerinin Filistin Musevileriyle alâkası olmamak lâzımdır. Bu sebeple bu telgrafın Hariciye Vekâletine havalesi değil, reddi icabeder.» diyor.

Erzurum mebusu Salih Efendi, İspanyolların zulmünden kaçarak ülkemizde en iyi kabulü gören, zengin olan, himaye edilen Yahudilerin hâlâ türkçe konuşmadıklarından, daima uzak ve yabancı kaldıklarından şikâyet etti, Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey de, bizim millî misakımızın, hudutlarımız dışında kalan dindaşlarımızın iradelerini kullanarak istedikleri yaşamayı seçme haklarına sahib olmalarını istediğimizi, Filistin'de de, İmparatorluğumuzun tebeası olan dindaşlarımız bulunduğunu ve asıl onlarla alâkadar olmamız icabettiğini hatırlattı.

Neticede telgraf, Hariciye Vekâletine havale edildi.

⁂

Sene şimdi 1965!..

Bu telgraf ise 23 Aralık 1922 de Hariciye Vekâletine «havale» edilmiş.

Anlaşılan, 43 senedir «muamele» görüyor!..

KUDÜS'ün TAHRİBİ **Varlığını ve devamını, daha çok kendisinin inandığı «efsane» lere bağlıyan İsrailiye, daha sonra Yahudiye Devletleri, çevresindeki kavimlerin din duygularından kopup gelen saldırışlarına karşı devamlı mukavemet gösteremedi ve Kudüs, çok defa istilâ ve tahrib edildi. Bunların en ağırı, Keldanî Hükümdarı Buht-un-Nâsır'ın istilâsı idi. Hirâm'ın bütün sanat eserleri, Bâbil'e taşındı. Yukarıdaki klişe, yıkışı gösteren bir Samri gravürüdür.**

Hazkiyal'in ölümünden sonra yerine on iki yaşındaki oğlu Menşa **(Menase)** geçmişti. Menase'nin zamanında, Yave mezhebi yine sarsılmış, Finikelilerin Baal ve Astarte adlı ilâhları halkın ibadetine hâkim olmuştu. Yahudi Peygamberleri bu putlara dönme karşısında mücadeleye kalkmışlar, fakat başarılı sonuçlar alamamışlardır. Nihayet bir iç ayaklanma olmuş, tahta, Yave mezhebine göre yetiştirilen ve bir Yahudi Hahamı terbiyesi alan Yuşiya geçmişti.

★ — KİTAB-I TESNİYE, YAVE MEZHEBİNİN YAHUDİLİĞİN TEMELİ OLUŞU :

Yuşiyâ'nın saltanatının ilk günlerinde Yahudiler, aslı Türk olan Sit (İskit) lerin taarruzuna uğradılar. Bu cenkçi atlılar, Yahudiyenin her tarafının altını üstüne getirdiler. Bütün halk, dağlara, Filistin'in sahil sitelerine çekilmişti. Sit'ler bir müddet sonra yeni ülkeler fethine gittikleri zaman şehirler yeniden kuruldu. Bütün bu olup bitenler, Yuşiya'da, halkın Baal ve Astarte gibi Finike putlarına tapınmanın ve Yave mezhebinin terkedilmesinden doğan manevî çöküntünün neticesi tesirini yapmıştı. Peygamberler devrine erişmiş olanlar, Yave mezhebine dönebilmek için büyük bir mücadeleye giriştiler. Bu sırada Yave mâbetlerinden birisinde Kitab-ı Tesniye = **Kitâb-ı Kavanîn** (dünyanın kuruluşu) na ait tarihî vesikaların bulunması, dinî ıslâhatın temelini teşkil etti. Yuşiyâ, bu kitabın bulunduğunu haber alınca, Rahiplerden büyük bir Meclis kurarak, Yahudi dininin esas fikirlerini derledi ve onları öğrenince, Baal ve Astarteye tapınmanın Yave'nin ana inanç fikirlerine nasıl aykırı olduğunu anla-

mış, kederinden ağlıyarak üstünü başını parçalamış, bütün halkı mâbede toplıyarak başlarına gelen felâketin asıl sebebinin dinlerini terketmek olduğunu izah etmiştir.

Artık Yahudiye devletinde büyük bir din gelişimi başlamıştı. Baal ve Astarte'den nefret ediliyor, mabedlerde Yâve'ye münaâcatta bulunuluyordu. Bu sadece manevî inançlardan doğan ve kulların inandıkları yüce kuvvet ve kudrete karşı minnetlerini izhar eden yakarış da değildi: Yahudi artık, kendisine benzemiyen her varlığa karşı, açıkça izhar edilmiyen, fakat ele geçecek her fırsatta büyük bir kahredici kuvvet olarak meydana çıkan «**kin, hırs, gizli tahrib**» e dayanan mücadele bayrağını açmış oluyordu. **Kitab-ı Tesniye**'nin bulunması, dinler tarihi ve hatta umumî tarih bakımından önemli buluş idi. Çünkü bundan sonraki dinler, kendilerinden önceki manevî inançların yollarını tetkik ederek Kitab-ı Tesniye, diğer adıyla da **Kitab-ı Kavânîn,** derin tesirler yapacaktı. Yahudiler bir taraftan Yâve mezhebine bütün vicdanî samimiyetleriyle bağlanırlarken, maddî güçlerinin yetemediği çağ varlıklarını da, Yâve'nin kendilerine bahşetmesini bir «hak» olarak görüyorlardı. Bu felsefe, o gün bugün Yahudiliğin kendisini dünyanın önünde ve üstünde görme duygusunun temelini teşkil etti, hiç değişmedi.

★ — **YAHUDİYENİN SON GÜNLERİ :**

Yuşiyâ'nın son zamanlarına doğru idi ki, Mısır Hükümdarlarından Pesamtik, Asurlularda vukua gelen karışıklıklardan faydanalanarak Suriyeye hücum etmişti. Yuşiyâ, yabancı hükmünden kurtulmak için fırsat beklediğinden Mısırlılara karşı savaşa girdi, fakat Mevdûd'da yenildi ve yaralandı. Yuşiyâ'nın ölümü Yahudiyeyi matem içinde bıraktı. Yerine geçen Yahvuyakim, Mısır fir'avni Nehav ile Keldanîlere karşı ittifak akdetmişti. Fakat Nehav, Keldanlı Hükümdarı Buht-un Nasır'a Cerablus'ta yenilince, Suriye sahası Keldanlıların nüfuz sahası olmuş, Buht-un Nasır büyük bir ordu ile Kudus önlerine gelmiş, şehri kuşatmıştı.

Kudus, nihayet teslim olmuş, Buht-un Nasır şehri tahrib etmemiş, yalnız Saray ve mâbetlerde ne varsa hepsini alıp götürmüştü. Yahudiye devleti böylelikle siyasî bir varlık olmaktan çıkmış, Buht-un Nasır, Yuşiyâ'nın üçüncü oğlu Mananya'yı Sıkdıyâ adı ile genel vali yapmıştı. Fakat Yahudiler, kendilerini Yâve'nin terketmiyeceğine inandıklarından, kısa zaman sonra ayaklanmışlar, bunun üzerine Buht-un Nasır, yine büyük bir ordu ile Yahudiyeyi istilâ etmiş, Ermiyâ, açık sahada savaşa girmiye cesaret edememiş, Kudus'ü müdafaaya başlamıştı. Üç ay süren kuşatmadan sonra şehir ikinci defa Keldanlıların eline geçmişti. Buht-un Nasır kudüs'e girdikten sonra Saray ile mâbedleri yıkmış, Hiram'ın sanat eserlerini askerlerine yağma ettirmişti. Baş rahib ile bir çok rahibler, Rible'ye getirilerek burada öldürülmüşlerdi. Buht-un Nasır Yahudilerin başlıca ailelerini beraberinde Bâbil'e getirmiş ve Yahudi hayatının unutulmaz hâdisesi olan **BABİL ESARETİ** başlamıştır.

Buht-un Nasır, Ermiyâyı affetmiş ve istediği yerde oturma hakkı vermişti. Bütün bu felâketler, Yahudilerin birbirlerini derd günlerinde terketmeme şuurunu uyandırmış, Ermiyâ, ırkdaşlarıyla beraber Babil'e gelmişti. Bir kısmı Mısır'a yerleşmişlerdi. Kırk sekiz sene süren **BABİL ESARETİ** devri bugüne kadar uzanan Yahudi varlığının temeli oldu. Tarihde, hiç bir milletin, maddî mânevî varlığını yokeden bir felâketten böylesine ibret dersi aldığına dair bu kadar inandırıcı başka misal bulmak imkânsız denilebilir.

★ — **HAZKİYAL ve DANYAL:**

Bu devrede Yahudiliğin varlığını fikir ve hayatlarıyla koruyan ve onlara **bir millet olabilmenin şuurunu veren-**

lerin başında Hazkiyâl ve Danyâl gelir. Bunlar, Keldanlıların esaretinde olmalarına rağmen, evvelâ din kitablarını bir araya getirmişler, Yâve mezhebini sağlam temellere bağlamışlardı. Keldanlılar Yahudilerin bu faaliyetine hiç kıymet vermiyorlardı. Onlar için dava, Yahudilerin siyasî kudretlerini kaybetmiş olmaları idi. Öte taraftan İran, gün geçtikçe kuvvetleniyor ve Keldanlıların ülkesini tehdid ediyordu. Keldanlıların son hükümdarı Nabudid, İran hükümdarı Keyhüsrev'in önünden çekilirken, Yahudilerin uzun süren esaretleri de son bulduyordu. Babil, İran eyâletleri içine girince Yahudilere memleketlerine dönüş izni verilmişti. Filistine dönen Yahudilerin sayısı 40.000 ni bulmuştu. Yahudiler, vatanlarını hârabe halinde bulmuşlardı. Samiriyeli putlara tapan Suriyeliler, Yahudilerin Yâve mezhebine göre mâbetlerini inşalarına mâni olmak istemişler, fakat İran hükümdarına sâkilik eden Nahmiya, yüz güzel Yahudi kızını İran hükümdarına elçi olarak göndermiş, istedikleri müsaadeleri almıya muvaffak olmuştu. Nahmiyâ'nın bu kızları gönderirken kendilerine söyledikleri, ondan sonraki bütün Yahudi nesilleri için unutulmaz ders olmuştu:

«— **Kavminizin ve dininizin menfaatına bir iş yaparken, hiç bir duyguya bağlı olmıyacaksınız. Sizi hiç bir şey hareketlerinizden alıkoymıyacak. Kim ne derse desin, başkalarının düşünceleri ne olursa olsun, kavminizin ve dininizin çıkarına olanını yaparken, başkalarının bu yapacağınız hareketten göreceği zararı, faydayı, teessür ve sevinci düşünmiyeceksiniz. Unutmayınız ki Sizin kendinizden öncekiler, bütün milletlerden fenalık gördü. Siz, en üst insansınız. Sizin dininizden başka dinin dünyada adının duyulmaması için hiç merhametli, şefkatli olmıyacaksınız. Erkekleriniz başka ırk ve dinlerdeki kızları sevmiyecek, çocukları okşamıyacak.. Sizler de, kendinizden olmıyan erkeklere sadık kalmıyacaksınız. İran Sarayını içinden yıkmaya çalışın. Her gördüğünüz şeye gülerek bakın, ağlatmaktan çekinmeyin. Bizim dünyadan intikam alma günümüz geldi. Haydı yola...»**

★ — YAHUDİLERİN İRAN'DAKİ FAALİYETLERİ :

Keyhusrev'e giden bu Yahudi kızları, İran sarayında iyi kabul görmüşler, Keyhusrev, Suriye Valisine Yahudilerin mâbetlerinin yapılmasına müsaade edilmesini emretmiş, hattâ Lübnan dağlarında kendilerine kesim için ormanlar ayrılmıştı. İran'a giden Yahudi Hahamları, Putperestlik üzerinde tetkikler yapmışlar, müsait buldukları yerlerde Yâve Mezhebini yaymışlardı. İran Hükümdarı Birinci Ardeşir, Yahudilerin dünyaya dağılmalarına müsaade etmiş, Keldaniyede kalan asîl ve zengin Yahudilerin reisi olan Azrâ'ya Kudüs'e gitme izni verilmiş ve İsa'dan 445 sene evvel, Kudüs, yine Yahudiliğin eski günlerini hatırlatacak kadar zenginleşmişti. Bu tarihten itibaren Yahudilik, bir devlet ve siyaset hareketi olmaktan çıkmış, fakat **din** ve **milliyet** esasları üzerinde, zamana hükmeden ve günün birinde siyasî ve idarî tamlığına sahib müstakil bir devlet kurabilmenin nesilleri kucaklıyan hasreti içinde bu şuurunu muhafaza etmiştir. Yahudi, gayesine varabilmek için, Nahmiyâ'nın Keyhüsrev'in sarayına takdim ettiği genç kızlara tavsiyesini hiçbir zaman unutmamış, hislerini daima saklamasını bilmiş, iç duygularını ancak kendi kanından ve dininden olanlar önünde açıklamış, susmasını ve beklemesini öğrenmiş, açıkça varamadığı hedefine ard yollardan erişmenin sistemlerini yaratmış, dünyayı kucaklıyan gizli cemiyet ve müesseselerin dizginlerini eline almış, servet terakümü, ekonomik yollardan üstünlük, karşısındakinin millî ve manevî varlığını tahrip ve kendi maksadlarına uygun elverişli satıh haline koymanın tekniği içinde, her ülkede ilim ve fennin üst kademelerine erişebilmenin maharetini birleştirebilmiştir.

Bu, gayrı için sadece meraklı, fakat bizim için aynı zamanda ibretli olan safhaları görmiye devam edeceğiz.

Çarlığın yıkılışının yarattığı tatlı ümit

Enver Paşa'nın KAFKAS TÜRKLÜĞÜ'nü kurtarma hareketi ve çetin mücadeleler

YAZAN : FERİDUN KANDEMİR

★ — KAFKASYA'DAKİ SOYDAŞLARIMIZI KURTARMAK İÇİN GİZLİ FAALİYETLER :

Birinci Dünya Savaşı sonlarında Musul'da — Enver Paşanın amcası — Halil Paşanın kumandasındaki Altıncı Ordumuzun karşısında Düşman olarak İngilizlerden başka, — İran'daki — Ruslar da vardı.

1918 Rus İhtilâli patlak verip bütün cephelere yayılmağa başladığı sırada Ravanduz'daki Rus kuvvetleri Kumandanlığının Altıncı Ordumuzla temas ederek; «**kendilerinin artık dost bildikleri Türklerle savaşa devam etmek niyetinde olmadıklarını** » bildirmesi neticesinde varılan dostça bir anlaşma sonunda Ruslar bu cephedeki iki kolordularını çekip gitmişlerdi.

Müttefiklerimizle beraber bütün diğer cephelerdeki vaziyetimizin kötüleştikçe kötüleştiği o günlerde Kafkasya'nın aldığı karışık durumdan istifade ile bir şeyler yapmağı tasarlayan Baş Kumandan Vekili Enver Paşa — Kardeşi — Nuri Paşayı da, sessizce bir teşkilât yaparak Azerbaycan'da faaliyette bulunmağa memur etmiş bulunuyordu. Nuri Paşa işte bu suretle, maiyetini teşkil eden — sonraları şehid olan — Nazım, Topçu İhsan, İbrahim Kemal (Baybora), yaveri Kılıç Ali Beylerle evvelâ Musul'a gelmiş, orada Halil Paşa ile temas ile küçük bir teşkilât yaparak, Azerbaycan yolunu tutmuştu.

Halil Paşa karargâhında olduğu gibi, katıldığı bu Nuri Paşa teşkilâtı için-

Teşebbüsün gerçekleşmesine, altıncı ordu kumandanı olarak hizmet eden Halil Paşa. (Kut-ul-Emmara hareketini idare edenlerin arasında bulunmuş ve İngilizleri büyük bir bozguna uğratan zaferin hissesi olarak KUT soyadını almıştı...)

de de, pek güzel rusça bildiği için önemli vazifeler alan, aslen Dağıstanlı sayın Davut Nahabaş bu yolculukla, daha sonra olup bitenleri şöyle anlatır :

«— Benim de dahil olduğum Nuri Paşa teşkilâtı, hepsi de gözü pek, cesur ve babayiğit tanınan — Sonraları general olan — fahrî yüzbaşı İsmail Berkök, Çerkez Kâzım ve Dağıstanlı Ramazan Beylerden müteşekkildi. Bu Dağıstanlı Ramazan Bey daha evvel, mensup olduğu Rus ordusunda cenkleşirken Almanyaya esir düşünce, kendisi gibi esir olan Müslümanlardan teşkil ettiği bin

kişilik bir kuvvetle Enver Paşanın dâveti üzerine memleketimize gelerek Bağdat cephesinde İngilizlere karşı savaşmış, ancak alışık olmadıkları çok sıcak iklimdeki çetin boğuşmalarda bütün kuvvetinin eriyişine şahit olmuş, hakikaten pek cesur ve yiğit bir cengâverdi. Nuri Paşa, hepsi de sivil giyinmiş ve tepeden tırnağa envai türlü silâhlarla mücehhez olan bu teşkilât mensuplarını yanına alarak Musul'dan hareketle, Tebriz'e varınca, İsmail Berkok'u ataşemiliterlik vazifesini de yapmak üzere, konsolos olarak orada bıraktı.

★ — «DİN KARDEŞLERİMİZ, MALIMIZ VE CANIMIZ SİZİNDİR » :

Tebriz'den hareketle Rus hududuna doğru yöneldik. Aras nehirini atlarla yüzerek geçip bir hayli de yol aldıktan sonra nihayet Suca Kale'ye varınca gördük ki, Müslümanlarla Ermeniler boğuşup duruyorlar. Nuri Paşa durumu inceledikten sonra Çerkez Kâzım ile Topçu İhsan'ı oradaki Türklerin başına bırakarak, yolumuza devamı münasip gördü. Nazım Bey pişdar durumunda önde giderek ; «— **Türk ordusu geliyor, korkmayın!. Kardeşlerinizdir! Sizi kurtarmağa geliyorlar.** » tarzında nutuklarla halkı ikaz ediyordu. Biz de sekiz on kişilik bir kafile halinde arkadan ilerleyerek Gence'ye vardık ve pek hararetli ve heyecanlı tezahüratla karşılandık. Bütün Gence'liler kadını, erkeği, genci yaşlısı sokaklara dökülmüş : «— **Din kardeşlerimiz gelip çattı. Gayri malımız da, canımız da sizindir!**» diye boynumuza sarılıyor, ellerimizi öpüyor, bir kıyamettir kopuyordu. O kadar ki, bütün mağazalar, dükkânlar açılmış «—**Ne istiyorsanız, alın, her şey sizindir.** » diye, bize peşkeş çekiliyordu. Tabiî, hiç bir şeye el sürmeden, işimize devam ettik. İşimiz de, cidden çetindi. Ermeniler, Kura nehirini tutmuşlar, köprünün öbür tarafına kimseyi geçirmiyorlardı. Halbuki, hiç olmazsa, o tarafta, yâni İngilizlerin bulunduğu Bakû'da olup bitenleri bilmemiz lâzımdı. Zorla geçecek kuvvetimiz de henüz yoktu. Topu topu bir düzineyi

Bakû'da Rusların, adını «Müslüman sokağı» olarak koydukları ve tarihî - dinî İslâm anıtlarının toplandığı cadde.

bile bulmuyorduk. Bu sebeple, Nuri Paşa, İbrahim Kemal Beyi (Baybora), gizlice Bakû'ya göndermeğe karar verdi. Bu karara göre, saçını sakalını kınalayıp, başına bir takke, ayaklarına çarık, sırtına da bir acem cübbesi geçirerek, eline de bir sopa alan İbrahim Kemal Bey, (İş aramağa giden bir Acem) sıfatiyle ve Hazer Denizi yolu ile Bakû'ya gitti.

Dediğim gibi Bakû'da İngilizler, bir de Ermeni Generali Biçarakov'un kumandasında Ermeni ve Rus kazak kuvveti vardı ve bunlar tabiî Bolşevik değillerdi.

İbrahim Kemal Bey, Bakû'ya giderken, Ramazan Beyle ben de yine Nuri Paşanın tensibiyle, Salyan cephesine gidiyorduk. Bu gittiğimiz yer, Kura nehirinin Hazer Denizine döküldüğü noktadır ki, havyarı ile meşhurdur. Biz de, sözde havyar almağa giden tacirlerdik amma, asıl vazifemiz, orada birikmiş olan üç bin kadar silâhlı Ermeninin durumunu yakından tetkik ve bilhassa Azerbaycanlı gençleri müdafaaya hazırlamaktı. Oraya varınca (Arap oğlanları) dedikleri yerli Müslümanlarla yaptığımız gizli temaslar neticesinde, filân ağadan üç yüz, falan ağadan beş yüz, ötekinden

yedi yüz, derken, kısa bir zaman içinde altı binden fazla gönüllü toplamağa muvaffak olduk. Bir hayli de esaretten kaçmış Türk çavuş ve küçük zabitleri vardı, onları da bu gönüllülerin başına koyduk. Bütün bu kuvvet, Ramazan Beyin kumandasında mükemmelen hazırlanarak, Ermenilerle çarpıştı ve bir kaç hafta içinde hepsini temizliyerek, duruma hâkim oldu. Bunun üzerine, Gence'ye trenle dört saat mesafedeki Mugan Ovası'nı da merkez ittihaz ettik.

★ — **DAĞİSTAN'DA CUMHURİYETİN İLÂNI :**

İşte tam bu sırada, Umumî Harp sona ermiş Türkiye de mütareke yapmıştı ki, İbrahim Kemal Bey de Bakû'dan döndü. Nuri Paşaya giderken, bir gece bende misafir kaldı. Yine ayni, Acem işçisi kıyafetinde idi. Bu kılık kıyafete o kadar intibak etmişti ki, görünce kendisini tanıyamadım : « Yahu !.. sen kimsin ?» dedim.

Meğer bir ay kadar kaldığı Bakû'da, gemilerin boşaltma yükleme işlerinde çalışarak, sırtında sandıklar taşıyarak, hamallarla düşüp kalkarak envaı türlü mahrumiyet ve eziyetlere katlanmak suretiyle bir hayli mühim malûmat toplamış...

İbrahim Kemal Beyden bir kaç gün sonra, biz de Ramazan Beyle beraber, Gence'ye Nuri Paşaya gittik.

Bizi gören Nâzım Beyle diğer arkadaşlar, samimiyetle boynumuza sarılarak, gazâmızı tebrik ede ede bitiremiyorlardı.

Fakat, işimiz henüz bitmemişti. Kafkasya, alevleri gittikçe artan bir kazan gibi kaynıyordu. Hiç kimse yarınından emin değildi. İşlerin ne şekil alacağı, kimin ne yapacağı ve bilhassa Kafkasya'daki — Türk ve Müslümaların yegâne ümit bağladıkları kurtarıcıları — Türk kuvvetlerinin durumu belli değildi. Vehip Paşa kumandasındaki ordunun Bakû'yu muhasaraya gittiğini, Yusuf İzzet Paşa kumandasındaki ordunun da Dağıstan'a geldiğini haber aldığımız sırada, Nuri Paşaya müracaat ederek, beni de esasen memleketim olan Dağistan'a, Yusuf İzzet Paşanın yanına göndermesini istedim. O da muvafakat edince, Dağistan'a gittim. Ve o sırada bizimkilerin Bakû'ya girdikleri müjdesini aldık.

Bu müjdenin sevinci içinde iken, biz de Rusların giderken terk etmiş oldukları külliyetli miktardaki toplar, tüfeklerle silâhlanarak, orduyu takviye etmek suretiyle duruma bütün bütün hâkim olunca, Demirhan Şura'da Dağistan Cumhuriyetini ilân ettik. Değerli mücahit arkadaşlardan Tapo Cermayef de Cumhur Reisi oldu. Yusuf İzzet Paşa da, Rus ordusunda yetişmiş Dağistanlıları toplayarak, millî orduyu teşkil etti. Dağistan Parlâmentosu da kuruldu.

★ — **RUSLARIN TAZYİKİ BAŞLIYOR :**

Ne heyecanlı, ne mesut günlerdi, o günler... Kendimizi bildiğimiz günden beri içimiz yana yana tahayyül ettiğimiz şeylerin hepsi, bir anda hakikat olmuştu. Sevinçten kabımıza sığamıyor, tarif edilmez bir bayram havası içinde yaşıyorduk. Yıllarca esaret altında kalmış yurdumuz, hiç de müstahak olmadığı bu zilletten artık kurtularak, hürriyet ve istiklâline kavuşmuş, ve şanlı şerefli sancağımız ufuklarımızda dalgalanmağa başlamıştı.

Fakat, heyhat ki, bu sevincimiz uzun sürmedi... Zira, Osmanlı İmparatorluğunun mağlûbiyeti ile İstanbulun kudret ve kuvvetini kaybedişi yüzünden, Azerbaycan ve Dağistan'daki Türk orduları da buraları bırakıp, gitmek zorunda kaldılar. Onlar çekilmeğe başlayınca da, Ruslar tekrar saldırıyorlar. Hamîsiz ve başsız kalan yerliler bu kuvvetli Rus tazyikine uzun müddet mukabele edemiyorlar. Artık silâhlarını da teslim etmiyor, dağlara çekiliyorlar. Ben de onlarla beraberim. Dağistan'ın son millî mücadelesi işte böyle başlamıştı.

Dağistan'da, Demirhan Şura'da evvelâ, üstümüze saldıran Vrangel Ordusu ile kahramanca harp ederek, bunları mağlûp etmiştik. Arkasından bolşevik-

Hiçbir yerde yayınlanmamış bu aile resmi, Enver Paşanın babası Ahmet Paşayı, (Ortada oturan sakallı zat) çocukları ve yakın akrabalariyle beraber gösteriyor. Ahmet Paşa, oğlu Enverin Harbiye Nâzırlığından sonra sürre emini olmuştu.

lerin on birinci ordusu geldi. Vrangel'in uğradığı akibeti bildiği için, hile ile hulûl çaresi aradı ve : «— **Size dokunmayacağız. Esasen Türklere yardım etmek kararındayız.**» diyerek, bizi tavlamağa çalıştı. Biz bu sözlere inanmadık, mukabelede devam etmek istedik, amma, Enver Paşanın amcası Halil Paşa da gelip : «— **Türkiye'de Padişahı ve Halife esir edilmiş. Bu Rus ordusu onu kurtarmağa gidiyor. Sakın bunlara silâh atmayın, rahat bırakın!**» deyince, ne yapabilirdik?... Akan sular durdu.. Mukavemet gevşedi.

★ — **ANLAŞMA TEŞEBBÜSLERİ :**

Bu vaziyet karşısında bu Ellinci Bolşevik Ordusu ile anlaşmak zarureti hasıl oldu. Bu müşkül vazifeyi de bana yüklediler.

Bizim Millî Hükûmet kurucularından Albay Çalıkof ile Osman Osman'ın tensibiyle ben — o zaman hem jandarma kumandanı, hem de polis müdürü idim — Ruslarla temasa memur oldum. Derhal trene binerek, iki saatlik bir yolculukla Hazer Denizi kıyısındaki, Rus Ordusu Karargâhının bulunduğu Muhaç Kale'ye gittim. Tabiî müthiş bir heyecan, endişe ve korku içinde idim. İhtilâlin o en azgın günlerinde astığı astık, kestiği kestik, ferman dinlemez bir Bolşevik Ordusu Kumandaniyle, hem de karargâhında karşılaşıp, hak istemek, kolay yapılacak bir iş değildi.

Trenden inip, asker arasından geçerken, gördüm ki, bu armonikli, gaydalı, düdüklü, keçili, köpekli, kimi tabancalı, kimi tüfekli, çeşit çeşit silâhlı ve kıyafetli, hülâsa ihtilâl havasının disiplinsizliği içindeki acaip kalabalığın, orduya benzeyen bir tarafı da yoktu ama, yine, bu hâli ile de bir başka türlü korkunçtu.

Bir sürü süngülüler arasından geçirilip, Ordu Kumandanı olduğu anlaşılan otuz beş yaşlarında, iki metre boyundaki her halde askerden yetişme, ihtilâlci

fakat kültürlü görünen, gencin karşısına çıkarılınca, aldığım direktif gereğince, ilk sözümü söyledim :

«— Siz, bizi yani Dağistan Cumhuriyetini tanıyacak mısınız, tanımıyacak mısınız? Yâni burada kalmak niyetinde misiniz, yoksa Bakû'ya gitmek üzere buradan transit olarak mı geçeceksiniz ?»

(Bu esnada, Osmanlı Ordusunun çekilişi üzerine Dağistan'da olduğu gibi, Bakû'da da millî bir Azerbaycan Hükûmeti kurulmuş bulunuyordu).

Bolşevik Ordusu Kumandanı benim bu sualim üzerine, fal taşı gibi açılan gözlerini, gözlerime dikerek, müstehzi bir eda ile, dedi ki :

«— Bakıyorum, görünüşünde akıllı fikirli bir adama benziyorsun, amma, ağzını açınca sapıtıyorsun. Abuk sabuk, ipe sapa gelmez şeyler söylüyorsun. Gel, evde yemeği beraber yiyelim, daha rahat konuşuruz.. »

★ — VE, DAĞİSTAN CUMHURİYETİNİN HAZİN SONU :

Korkum bütün bütün arttı. Fakat çaresiz, onu takip ettim. Bitişikteki evine gittik. Sofraya oturur oturmaz :

«— Biz dedi, artık yabancınız sayılmayız. Biz Türkiyeye, din kardeşlerinizi kurtarmağa gidiyoruz. Azerbaycan Hükûmeti ne imiş, Dağistan Cumhuriyeti neymiş, bunlar küçük, ehemmiyetsiz şeylerdir. Biz Türk milletini, Anadoluyu, hattâ İstanbulu kurtarmağa gidiyoruz. Hâlâ haberiniz yok mu? Ondan sonra Hindistanı da kurtaracağız... Anladın mı? Böyle şeyleri bırak, büyük, pek büyük işler, mühim dâvalar var önümüzde... Sen Dağistan Hükûmetinden bahsediyorsun.... Söyle seninkilere, bir daha böyle saçma sapan şeyler söylemesinler, bize yardım etsinler. Ayni maksat uğrunda çalıştığımızı bilsinler, arpa versinler, para versinler, üst baş versinler... Anlatabildim mi?»

« Anladım » dedim. Hakikaten, işin bütün fecaatini olanca çıplaklığı ile anlamıştım.

Kumandanın yanından ayrılınca hemen Dağistan'a döndüm. Cumhur Reisimize gittim, durumu anlattım ve : **«İmkânı yok bunlar bize rahat vermiyecekler... Kaçalım... Başka çare yok, dağa çıkalım!..»** dedim. Bu teklifim derhal kabul edildi.

Enver Paşanın, teşebbüsün gerçekleşmesi için Azerbaycana gönderdiği kardeşi Nuri Paşa.

Silâhını alan dağ yolunu tuttu. Bu arada — Bilâhare İstanbula da gelen ve hâlen Avrupada bulunan — Haydar Bamat, Ali Han Kandemir, Çerkez Kâzım, Sait Şâmil ve diğerleri gibi arkadaşlarla, hep dağa çıktık ve bir seneye yakın bir zaman, silâh elimizde, Ruslarla harp ettik.

Ancak, günden güne her bakımdan kuvvetlenen müstevlilerle ilânihaye başa çıkmak imkânı da olmadığından, teker teker, birer yolunu bularak, döndük gittik. Çarlık idaresinin yıkılışile Kafkasya'da hürriyet ve istiklâllerine kavuşan Müslüman, Türk milletlerin tarif edilmez sevinçleri de, işte bu suretle bir saman alevi gibi çabucak sönüp gidiverdi. »

TÜRK ANA VATAN'ında SAHTE BİR DERVİŞ

Tam yüz sene önce, Orta - Asya'da İngiliz - Rus nüfuz mücadelesinin ibret ve merak dolu sahneleri

Tahran'dan Hazer Denizi Kıyılarına

YAZAN : CEMAL KUTAY

— 3 —

★ — BENİ KİMSELER TANIYAMAZDI...

Hacı Bilâl, âdeta hisap duyarak bana dedi ki:

«— Haftalarca bir lokma ekmek ve bir damla su bulunmıyan bu çöllerde fırtınanın yerlerinden kaldırdığı kum dağları altında kalmak tehlikesini unutmayın. Lutfu ilâhî ile bu dertlerden masûn olsak dahi, Buhara, Semerkand ve Hiyve halkının bir yabancıya karşı her zaman nüvazişkâr olması mümkün değildir. Bütün Türkler umumiyetle misafirperver insanlardır. Fakat çok uzaklardan gelenlerin bu zahmetinden ihtiyar ettiklerinde haklı olarak şüpheye düşerler. Çünkü buralara Rusların müstevlî olmasındanberi halk, yabancılara karşı soğuk ve endişelidir. Sonra unutmayınız ki dönüşünüz bizsiz ve tek başınıza, yabancı bir kervanın içinde olacaktır. Müslümanlığın asıl vazifesinin hakikatleri açıkça söylemek olduğunu bilirsiniz. Ey Reşit Efendi birader!.. Yarın ah-ı vâh kâr etmez. Bu zorlukları sana açıkça ifade eylerim. Yoksa seninle beraber seyahat bizim için saadettir.»

Ben bu samimî ikazlardan ürkmedim dersem doğru olmaz. Fakat onlara karşı en ufak tereddüd göstermek asla olmazdı, İslâmların çok hoşuna giden aşırı tevekkülle başımı sallıyarak ve gözlerimi yarı yumarak dedim ki :

«— Ey dostlar!.. Doğru dersiniz amma, benim bu yalancı dünyada rağbetim kalmadı. Bana çok usanç geldi. Dilerim ki, o mübarek yerleri göreyim ve icab ederse, kaderde varsa oralarda terk-i hayât eyliyeyim. Sizden isteğim bana

zahîr olasınız.»

Benim bu sözlerim onların tereddüdlerini kökden giderdi. Artık beni de, o güç yolculuklarının yoldaşı sayıyorlardı. Hacı Bilâl bana dedi ki :

«— **Reşit Efendi.. Şu saçlarını kestir, bu elbiselerini çıkar, bizim gibi fakirâne giyin. Yatak, gömlek ve saireye lüzum yok. İki kat esvab kâfi. Eline bir de hurma ağacından delil vereceğiz. Ben de bir fazla külâh var. Kabul buyurursan şâd olurum. Gerisi Cenab-ı Hakkın lutuf ve inâyetidir.**»

Sefir Haydar Efendi, Hacı Bilâl'i huzuruna kabul ederek, benim, Halife Hazretlerinin emaneti olduğumu kendisine söylemiş. Osmanlı Devletinin sefiri tarafından kabul edilmenin bahtiyarlığı içinde olan Hacı Bilâl, beni bir kervan arkadaşı değil de, kendileri için kıymetli vedia sayacaklarını temin etmiş, Haydar Efendi de asıl hüviyetimi ve maksadımı aslâ bilmemiş olmanın mihmannüvâzlığı içinde bana gösterdiği alâka ve samimiyetin nasıl bir esasa dayandığını bugün elbette bilmiştir. Çünkü kendisinin hayatta ve İstanbulda tekaüd olarak yaşamakta olduğunu öğrendim. Bu asîl insanın itimadını suiistimal etmiş olmanın azabını duyuyorum.

Kervanımızın hareket günü olan 1863 senesi martının 28 inci sabahı çok erken saatte, elimde bir dilenci asası da olduğu halde, Türkistan Hacılarının harap bir bina olan hanlarının önünde bulunduğum zaman, beni hiç kimse, hattâ kendim de tanıyamazdım. Öylesine değişik bir kıyafetim vardı ki, değil Peşte Darülfünunu profesörlerinden Vamberi Armin'in ailesi ve talebeleri, İstanbulda senelerim aralarında geçmiş olanlar dahi bilemez idiler. Demek ki Tanrı beni, bir Türkistan dervişi olarak yaratmanın nasibelerinden mahrum etmemiş. Hacılar tarafından gülerek ve şevkle karşılandım.

★ — YUMUT TÜRKMENLERİNİN OBALARINA DOĞRU :

Şimdi burada samimî bir itirafta bulunayım : Osmanlı sefaret-i seniyyesinden iki memur, benim seyahatteki gizli maksadımı biliyorlardı. Zaten, bütün Osmanlı sefaretlerinde yabancıların arzularını hoş gören ve bunların yerine getirilmesine çalışan bir iki kişi daima vardır.

Onlar bana. **Konolly, Studart, Morchroftch** gibi meşhur seyyahların feci akibetlerini tekrar tekrar hatırlattılar ve bu tehlikeli teşebbüsten vazgeçmemi yine de, tavsiye ettiler. Kararımın kat'î olduğunu görünce de :

«— **Hacıları razı ediniz: çok gaddar ve zalim olan Teke Türkmenlerinin obalarından değil de, daha uysal olan Yumut Türkmenlerinin ülkesinden gidiniz.**» tavsiyesinde bulundular. Ben bu fikrimi açmadan evvel, gördüm ki, Hacı Bilâl da aynı düşünüyor:

«— **Vakia böylelikle yolumuz kırk gün uzar amma, daha emin oluruz. İnsanların zulmünden ürkmek yerine, tabiatın şiddetine karşı koymak daha eslemdir. Biz daima Allahın rızasını tahsile çalışıyoruz. Erham-ürrahimin olan Cenab-ı Hak da böyle kullarını terketmez.**» dedi. Hacı Bilâl, yolumuzu açık etmesi için duaya başladığından, hepimiz, ellerimizi yukarı kaldırıp dua tamam olunca, sakallarımızı sığıyarak yüksek sesle: «**Âmin..**» dedik.

O akşam Osmanlı sefaretindeki o iki mahrem dosttan birisi, benim şahsiyetimden Rus sefaretinin şüphelendiğini ve usulü ile şahsım hakkında izahat almak istediklerini, ve «**arkadaşlarından birisi**» nin bu öğrenilmek istenilen şeyle alâkadar olduğunu söylemişti. Ben de, tam vaktinde ayrılıyordum : İstanbullu derviş Reşit Efendinin şahsından şüphe edilmese bile, onun bu bilinen hüviyeti bile, Ruslar için endişeye değerdi. Çünkü değil Türkistan, İran bile, Rus nüfuz ve tazyiki altında idi. Kim olduğum bilinse idi, Osmanlılardan değil, fakat Ruslardan hayatım bahasına fenalık görebilirdim.

Tehlike işareti, hareketim günü vâki olmuştu, ve ben, tam vaktinde gözden uzaklaşıyordum.

Firuzgûh dağları ve Mâzenderân geçidi... Şiî olan İran ile, Sünnî olan Orta - Asya Türklüğünün tarihî yolu... Sahte Derviş, uzun yolculuğunun bu ilk safhasından heyecanla bahseder.

★ **TAHRAN'dan GÜMÜŞTEPE'ye :**

1863 senesi martının 28 inde fecirle beraber toplantı yerimiz olmak üzere evvelce kararlaştırılmış olan kervanraya gittim. Baktım ki bütün hacılar orada hazır... En fakirleri ellerinde hurma dalından birer uzun asâ tutmakta ve İran yaya askerlerinin kullandıkları ayakkabılarını giymekte idiler. İçlerinde oldukça kudreti olanlar birer merkep ve ester **(katır)** tedarik etmiş idiler. Evvelce Tahran'da üzerlerinde gördüğüm fersûde elbise meğer sokaklık, daha doğrusu bayramlık elbiseleri imiş. Çünkü bugünkü seyahat kıyafetleri birbiri üzerine giyilmiş çeşitli şekil ve renkte yamalı birer gömlekle birer ip kuşaktan ibaretti. Benim üzerimdeki elbise ve kaftanla ben kendimi daha önce acınmıya değer bir dilenciye benzetmiştim. Halbuki yol arkadaşlarımın yanında âdeta Prenslere benziyordum. Herkes hareket için işarete hazırdı. Hacı Bilâl ellerini kaldırılıp dua etti. Hepimiz, yürekten Âmin dedik. Yayalarımız, Kervansarayın kapısından çıkıp ardda gelecek şekilde yola düzüldü. İlk hedefimiz, Hazer Denizinin kuzey doğusundaki ve Mazenderân iyâletine bağlı Sarı şehri idi. Sekiz günde varılıyordu. Bir saat kadar ilerledikten sonra bir boğazdan geçiliyor ve bu suretle Tahran şehri gözden kayboluyordu. Güneş ufuktan bir mızrak boyu yükselmişti. Şâh Abdül-Azim türbesinin yaldızlı kubbesinin altın sakafını pırıl pırıl aydınlatan ışıklar içinde Tahran'ın yüksek damlı binalarına son bir vedâ bakışı iletttim. Bahar gelmişti. Etraf yemyeşildi. Artık, Tahran'ı bile aratacak kadar medeniyet ve huzurdan uzak bilinmez köşelere doğru hareket ediyordum. Belki bir daha buralara dönmek nasib olmıyacaktı. Yol arkadaşlarım âyetler okuyor ve tekbirler getiriyorlardı. Bu gönülden bağlanışla yolun yorgunlukları gerçekten unutuluyordu.

Kervanımız yirmi bir kişi idi. Çoğu, Hokand, Buhara, Kâşgar, Yarkend, Ak-

Bir sual ve cevabı

Profesör Armin Vamberi, (Sahte Derviş Reşit Efendi) bu merak ve ibret dolu yolculuğunun kendisine temin ettiği müstesna mevkiin itibar gören sahibi olarak Londrada, konferanslarından birisinin sonunda, suallere cevap veriyordu.

Bir İngiliz zabiti, şu suali sordu.

«— Rusların Orta - Asya'da Türk halkını eriteceklerini tahmin ediyor musunuz?»

Profesör Vamberi, şu cevabı verdi:

«— Rusların gayesinin, Türkiye halkını değil, Türklüğü ve Türk düşüncesini mahvetmek olduğuna şüphe yoktur. Ruslara Orta Asya steplerinde insan lâzımdır. Bu insanlar da ancak bu iklimlerin asıl ve hakikî sahibi olan Türklerdir. Ruslar, nasıl bir siyaset takip ederlerse etsinler, Türk asıllı olan bu milyonlarca halkı imha edemiyeceklerdir. Günün birinde de Türkler, kendi mukadderatına hâkim olma şuuruna yeniden sahip olurlarsa, dünya yeni bir mucizeye şahit olacaktır.»

Profesör Armin Vamberi (Sahte Derviş Reşit Efendi), 1863 deki müşahedelerine dayanarak konuşuyordu: O tarihte Buhara ve Hiyve hanlıkları birer gölge halinde bile, olsa, ayakta idiler. Şimdi tarih 1965.. Aradan YÜZ İKİ YIL geçti.

Prof. Vamberi'nin «bir mucize olacak» dediği şuur nerede?

Cengizlerin, Timurların soyu, böylesine mi tükendi?

◆◆◆◆◆

su halkından idiler. Bunlar arasında artık benim yakın dostum olan Hacı Bilâl, onun babası şair ve hacı Mahmut, kendisinin «İşân» yâni Şeyh olduğu söylenen Hacı Salih, çok iyi ve güvenilir insanlardı. Dördümüz kervanın reisleri gibi idik. Diğerleri bize aşırı hürmet ediyorlardı. Çünkü ben de Hacılar arasında idim. Hattâ öyle ki bana Reşit Efendi değil de, Hacı Reşit diyorlardı.

Elburûz dağlarını çıkıyorduk. Yola alışmadığım için yorulmıya başlamıştım. Benim hâlimle yakından alâkadar olan Hacı Bilâl yanıma gelerek :

«— Gam çekmeyin.. Yakında bu Şîîlerin ülkesinden çıkacağız, bizim gibi Sünnî olan Türkmenlerin obasına gireceğiz. O zaman çok rahat ederiz. Bu yol uzun sürmez ve Allah sabrını verir. »

Bu sözler bana ümid verdi. Hayret ediyordum ki, yayan gitmekte olanlar bizden çok ilerlemişlerdi. Hayvanımı mahmuzladım. Yarım saatte onlara eriştim. Hepsi neşe ve keyif içinde idiler. Mekke'ye gidip Hacı olmak onların ruhunu öyle zindeleştirmişti ki, ülkelerine dönmenin şevki içinde yorgunluğu unutmuşlardı.

Yayan yürüyen bu adamların yanında ester üzerinde olmak bana acı geldiğinden zaman zaman iniyor, onları bindiriyordum. Bu yakınlığım onlarda derin şükran uyandırıyordu. Onlar da bana Hacı asâlarını veriyorlardı.

Hareketimizin dördüncü günü, fena yollardan geçerek Firûzgûh şehrinin bulunduğu yüksek bir yaylaya girdik. Eskiden burada istihkâmlar varmış. Şimdi bunların çevresinde bir şehir kurulmuştu. Ertesi sabah Mazenderân geçidine girdik. Bu geçit Hazer Denizi kıyısına inen yolun üzerinde idi. Buradan itibaren balta görmemiş ormanlar başlıyordu. Toprak çok bereketli idi. Bahar içinde mevkiler öylesine lâtif ve gözalıcı idi ki, Tahran'dan çıkarken ruhumu kaplıyan kederden eser kalmamıştı. Bu ormanlar, bütün Hazer Denizi çevrelerini kuşatıyordu. Hacı Bilâl, Hindistanı, Çin'i, Japonya'yı görmüştü. Rusyada bulunmuş, Macaristana kadar gelmişti. Ben onun Macaristanı da gördüğünü öğrenince, vatanımı hatırlıyarak garib bir heyecana kapıldım. Bana buralardan bahsederken, dünyanın güzel yerlerinin kâfirler elinde olduğunu, Müslümanlara da ancak ahret kaldığını söylerdi. Bütün yolculuğum müddetince Hacı Bilâl'in bu sözlerini unutmadım.

Orman içinde ve Heftevn şehrine

Sahte Derviş'in uzun yolculuğu sırasında, oymak'larında misafir olduğu Kırgız Türklerinden bir tip.

yakın yerde geceledik. Yakınımızda tatlı su membaı bulan gençler yıkanmak istediler. Birisi biraz yüzdü, fakat, feryat ederek geri geldi. Korkusundan titriyordu : İki korkunç kaplan görmüştü. Geceyi nöbetle uyuduk ve büyük bir ateş yaktık. Çok çakal vardı. Bunlar, yanımıza kadar sokuluyorlardı. Ne varsa ve ellerine ne geçerse kapan bu hayvanlarla mücadele bizi çok yoruyordu.

★ — KARATEPE'deki HEYECANLI GECE :

Ertesi gün yolumuz, **Şeyh Tebrizî**'den geçti. Burası, İranı son senelerde ikiye bölen ve çok kanlı hâdiselere sebeb olan Babî tarikatı mensublarının elinde idi. İranlıların kardeşleri olan Babî'ler, Şiîlere göre çok farklı inançlara sahip idiler. Bu sebeble, iki taraf arasında kanlı çarpışmalar oluyordu. Şiî halk oradan kaçmıştı. Bizim sünnî olduğumuzu anlayınca bize dokunmadılar. Fakat burada çok kalmadan yolumuza devam ettik ve Mazenderân iyâletinin merkezi olan Sarı şehrine ertesi akşama doğru girdik.

Buraya akşam üzeri girmiş olduğumuzdan dolayı Allaha şükrettik : Çünkü burasının halkı çok müteassıb Şiîler idiler. Nitekim bizlere fena sözler söylemiye başladılar. Fakat çok kalabalık olduklarından onlara mukabele etmemek mecburiyetinde idik. Deniz kıyısına bir ân evvel erişebilmek için yorgunluğumuza aldırmadan gece gündüz yürüyüşe devam ederek Karatepe şehrine vardık.

Burada halkın bir kısmı Sünnî, bir kısmı Şiî idiler. Bir kısmı da Afganlı idiler. İranlıların kudretli Padişahı ve Türk asıllı Nadir Şah Afşar, Afganistanı eline geçirdiği zaman en asîl ve cenkçi Afgan kabilelerinden bir kısmı buraya getirmiş ve yerleştirmişti. Kendisinin en büyük zevki, istilâ ettiği yerlerden getirdiği seçkin askerlere burada geçit yaptırmak ve onları bu tepenin üzerinden seyretmek imiş. Ben de, Nadir Şahın çıktığı bu tepeye çıktım. Etraftaki manzara insana dehşet ve hayret verecek kadar güzeldi. İleride ufukta Hazar denizi bir şerit halinde görünüyordu. Etrafımız, orman ve bataklıklarla çevrili idi. Biz, bu deniz kıyısına en yakın yoldan inmek hazırlığında idik.

O gece Nurullah isimli bir Afganlıya misafir olduk. Halk, geceleyin gelip bizi selâmladılar ve yarım daire halinde oldular. Çoğu benim yüzüme dikkatle bakıyorlardı. Bu bakışlardan şüpheleniyordum.

Gelecek Sayıda :

★ — Teke Türkmenlerinin arasında.

★ — Türk Ana - yurdu başlıyor.

★ — Kendisine mahsus bir başka âlem.

★ — Sonsuz bozkırlar içinde.

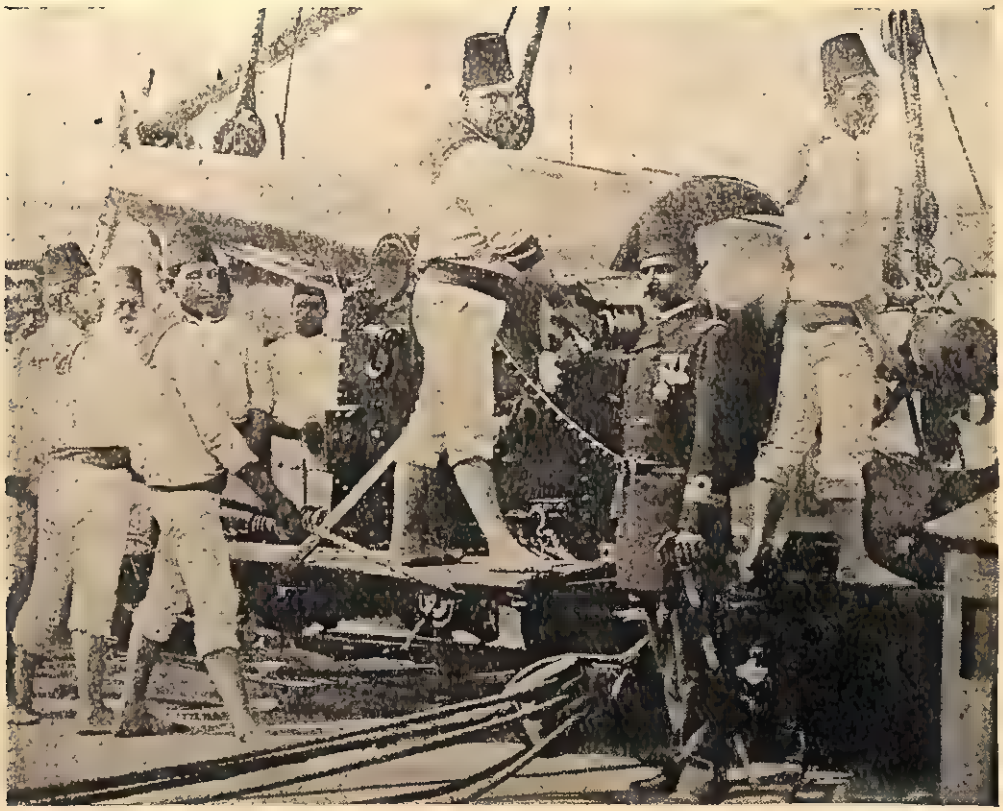

1897, Türk - Yunan harbinde, donanmamıza esaslı bir vazife düşmemişti. Yıllarca, Haliçte ve Çanakkale'de bağlı duran gemilerimiz, yosun bağlamıştı. Yukarıdaki klişe, bu savaşta Boğazları koruyan bahriyelilerimizi gösteriyor.

İkinci Abdülhamid, kendi donanmasına neden düşman olmuştu ?

YAZAN : A. CEMALETTİN SARACOĞLU

★— **AMCASININ AKİBETİNİ DÜŞÜNEREK :**

İkinci Abdülhamid Han Merhumun kendi donanmasından korktuğunu, imparatorluğun bir kolu ordusu ise, diğer kolu da donanması sayılacağı için, otuz üç yıllık saltanatı süresinde, yurdun satvet ve şevket temellerinden biri olan Osmanlı donanmasını yok etmeğe var kuvvetiyle çalışmış bulunduğu, denizcilik ve gemicilik tarihimizin esefle kaydettiği hazin bir gerçektir.

Acaba Abdülhamid, öz deniz kuvvetine neden böyle can düşmanı kesilmişti?..

Bu sorunun cevabını, Osmanlı do-

nanmasının Abdülhamid Hanın amcası ve bu modern deniz kuvvetinin yaratıcısı Abdülaziz Hanın tahttan indirilmesinde, bulmak mümkündür.

Tarihî gerçek şudur ki, vehimli Abdülhamid, donanmasına can düşmanı kesilmiş, bir harb gemimizin bacasının tüttürülmesini bile, tahtı ve şahsı aleyhine işlenmiş en büyük suç saymış, buna cür'et ve cesaret edenleri kahredip süründürmüş, Abdülaziz devrinin, dünyanın üçüncü deniz kuvveti sayılan, muhteşem deniz kuvvetini de Halicin murdar sularında çürütmüştür.

Bu, itiraz ve reddi imkânsız bir realite, otuz üç yıllık saltanatın süresi içinde dostun da, düşmanın da şahidi olduğu müsbet, kesin bir olaydır.

Fakat, son günlerde elime geçen tarihî bir vesika, İkinci Abdülhamid'in donanmasına karşı duyduğu derin nefret sebebinin, sadece bundan ibaret olmadığını gösteriyor. Çünkü Abdülhamid tahta çıktığı 1876 yılında, amcasını tahttan indirenler arasında devrin kaptanı deryası, yani Bahriye Nâzırı Kayserili Ahmet Paşanın da bulunduğunu, Dolma bahçe Sarayını denizden kuşatan zırhlıların saraya çevirmiş oldukları topların tehdidi altında Abdülaziz Hanın kıpırdamaya dahi mecali kalmadan, tahttan alaşağı edilmiş olduğunu bilmez değildi. Bu itibarla, yeni Osmanlı hükümdarında donanma düşmanlığı daha o devirden başlamış olması icabederdi. Halbuki 34 yaşında tahta culûs eden İkinci Abdülhamid, o devirde donanmasına düşmanlık etmek şöyle dursun, iki yıl sonra, Rusya savaşından mağlûp ve perişan çıkan İmparatorluktan, galip Moskoflar donanmamın da teslimini istedikleri vakit, donanmanın muhafazası uğrunda, hattâ İstanbulu ve hayatını dahi tehlikeye atmaktan geri durmadığını isbat eder şekilde davranmıştır.

★ — PEK DÜŞÜNDÜRÜCÜ BİR TARİH VESİKASI :

1877 - 78 Osmanlı - Rus savaşında, galip düşman Ayastafanos önlerine kadar ilerlediği vakit, yeni Padişah İkinci Abdülhamid, Rusya Çarına müracaatla sulh istemişti. Türk ordusunun gerek Balkanlarda, gerekse Batı Anadoluda birçok başarılar elde etmiş bulunmasına rağmen, harb mağlûbiyetle neticelendiği için, Çar adına Ayastafanosta barış şartlarını dikte eden Gran dük Nikola, Osmanlı donanmasının da teslimini şart koşuyordu.

İşte bu istek üzerine, İkinci Abdülhamidin 27 Şubat 1878 tarihinde vükelâsına yazdığı bir tezkerede donanma düşmanlığını kökünden yalanlıyacak bir dil kullanmakta, Osmanlı donanmasının muhafazası uğrunda her fedakârlığa seve seve katlanacağını bildirmektedir.

Bugüne kadar tamamiyle gizli kalmış bu tarihî vesikaya bakınca, İkinci Abdülhamidin donanma düşmanı değil, bilâkis imparatorluğun deniz kuvvetinin ehemmiyetini tamamiyle müdrik, deniz hâkimiyetinin kıymetini gerektiği kadar kavramış bir hükümdar olduğuna hükmetmek icabediyor.

Bahis konusu ettiğim vesika şu:

«Nemika-i Hümayûn» (★)

«Başvekil Paşaya, Saffet Paşaya, sair vükelâya:

«Kasemle (yani yeminle) beyan ederim ki, donanma-i hümayunun elden çıkarılmasına kat'a reyim ve rızam yoktur. Her türlü fedakârlığı eder, fakat bu donanma maddesini esasen reddederim ve esbabı mucibesini dahi beyana muktedirim. İcabı halinde, donanmayı kaybetmemek için, canımı fedaya razıyım.»

(★) «Nemika», yazılan şey, mektup demektir. İkinci Abdülhamid Hanın 27 Şubat 1293 tarihli bu mektubu, 31 Mart vak'asından sonra Yıldız Sarayından Harbiye dairesine, oradan da Babıâli'ye naklolunan evrak arasında bulunmaktadır. Bir suretini bana, Arşiv Umum Müdürlüğü üyelerinden dostum kıymetli tarihçi sayın Faiz Demiroğlu verdi. Aslı tabii arşiv vesikaları arasında mahfuzdur. C. S.

«Vezir-i maalisemirim,

«Donanmamız hakkında sabahleyin size ve vükelâmıza hitaben 15 Şubat 1293 (28 Şubat 1876) tarihi ile muvarrahan (tarihli olarak demektir) sâdır olan Nemika-i Humayûn'un esnay-i mülâkatta Grandük Hazretleri canibinden görülerek teberrüken alıkonulduğu vâki olan tebligatımızdan müsteban olmuş ve müşarünileyhin (yani Grandükün) ibraz ettikleri eseri nezaket, memnuniyetimi celbeylemiştir. Ancak, zikrolunan nemikanın tahriri mücerred donanmamızın elden çıkarılmaması maksadına mübteni ve münhasır olup, bundan, yani cümlei münderecatından olan «her türlü fedakârlık» tâbirinden tercemece yanlış mâna verilib de bu ibarenin henüz derdesti mükâleme olup netâyici meçhul bulunan hususatı saireye şümulü zannolunmıyarak, bu fedakârlık ibaresinin donanma maddesinden dolayı sırf zatî ve şahsî olduğuna ve bilhassa nemika-i mezkûrenin esasen ve fer'an donanma maddesinden başka bir şeye ait olmadığına dair müşarünileyhe (yani Grandüke) izahat itâ edib etmediklerini serian iş'ar eylemeniz matlûbumdur.»

27 Şubat 1878 tarihli bu tezkeresinde, İkinci Abdülhamid merhum, 33 yıl süren saltanatı boyunca, öz donanmasına karşı gösterdiği devamlı itimatsızlığı, hattâ düşmanlığı, hükümdarlığının ilk yıllarındaki donanmaya karşı göstermiş olduğu bu bağlılıkla telif etmek kabil olmuyor.

★ — BİZZAT ABDÜLHAMİD NE DİYOR ?..

Türk Tarih Encümeninin yeni harflerle yayınlanmış bir sayısında, İkinci Abdülhamid'in Maarif Nâzırlarından, «Münif Paşa» merhum hakkında, Padişahın bir yakınına dikte edilmek suretiyle verdiği bir cevapta, şu satırlara da rastlıyoruz:

«Culûsumuzdan kendi infisallerine (yani Münif Paşanın Maarif Nâzırlığından azillerine) gelinceye kadar, riyasetimiz altında mabeyin-i hümayunda ve bab-ı seraskerîde akdolunan meclislerin cümlesinde hazır bulundunuz. Rusların Ayastafanos'ta bir kuvvete malik oldukları halde, devlete birçok teklifata kalkıştıkları vakitte, taht-ı riyasetimizde toplanan mecliste vüzera ve ulemâ «iyâl ve evlâtlarımızı alıp adalara gidelim» dediklerinde ve donanmanın terki ve Rusya askerinin istilâları tekliflerinde, Cenab-ı Haktan maada kimsenin muavenetine mazhar olmayıp, her türlü fedakârlığı göze aldırarak Bi'izn-i Hüdâ, ruhaniyet-i nebeviyenin yardımı ile devleti büyük bir akabeden kurtarmaya muvaffak olduğumuzu hiçbir vicdan ve insaf sahibi inkâr etmez.»

Yani İkinci Abdülhamid, veziri ve Maarif Nâzırı Münif Paşanın kendisine karşı pek dokunaklı sözler sarfetmesi üzerine; bendegânından birisine imlâ suretiyle vermiş olduğu yazılı cevapta: «Muharebeden mağlûp çıkıp, düşman askeri Ayastafanosa kadar geldikte, benim başkanlığım altında toplanan bütün müzakere meclislerinde siz de bulundunuz, vezirlerin ve ulemanın hepsi yeis ve fütur içinde kalıb: «Çoluk ve çocuğumuzla adalara kaçalım, Rusların teklifi veçhile donanmayı kendilerine teslim edelim» dediklerinde, ben Allahtan başka bir yardımcım olmadığı halde, her fedakârlığı göze aldırarak, bu teklife yanaşmadım ve devleti büyük bir badireden kurtardım. Bunu her vicdan ve insaf sahibi inkâr etmez» diyor ki, yukarıda bahsi geçen tarihî vesikayı teyid etmesi bakımından son derecede dikkate lâyıktır ve üzerinde önemle durulmaya değer.

Hattâ İkinci Abdülhamid merhum, daha ilerisine de gidiyor; devletin silâhlı kuvvetleri hakkında, aynı cevapnamede, bakın neler diyor:

«Üç buçuk milyon nüfusu tecavüz etmiyen Bulgarlar, askere bir milyon sarfettikleri, Sırp ve Yunan dahi böyle olduğu halde, «Biz çok asker besliyoruz, memleketi jandarma ile idare etmeli!.» diye terakkiperver denilenler tarafından sözler söylenmektedir.

Kendi öz donanması için aydınlık fikirleri hayatının birçok safhalarındaki hâdiseler gibi gerçek yüzüyle bilinemiyen, Sultan İkinci Abdülhamid.

«Böyle asker beslemek, mülkün imariyle hasıl olur, mülkü imar ettikten sonra askeri çoğaltmalı!.» da diyorlar ki, bu fikirde bulunanlar, bir devletin himayesine girmeyi göze almış, kendilerinde hissiyatı diniye ve milliye kalmamış olanlar ve şahsî menfaatlerinden maada birşey düşünmiyenlerdir. Bir çiftliğe mâlik olan kimse, korucu ve bekçi tedarik etmezden evvel, ziraat ve imara mesai sarfetmez. Çünkü korucusu olmazsa, ya yabani bir hayvan çiftliğe hasar ikâ eder, yahut bir başkası gelip, orayı sahipsiz bir yer addiyle ondan istifadeye kalkışır. Binaenaleyh, evvelâ bir korucu lâzımdır ki, çiftlikte bulunan amele, kemali âsayişle çalışsınlar ve hariç ile alış-veriş edecek olurlarsa, değeriyle mal alıp versinler. Fakat müdafaa edecek kuvvete malik olmazlarsa, komşulariyle edecekleri alış-verişte onların ağır ve zararlı tekliflerini kabule mecbur olurlar, çiftlik muntazam bir halde bulunmaz. Devletin hali dahi bunun gibidir; kuvvet olursa, kapitülâsyonlar tedricen ref' olunur ve gümrük muahedeleri tâdil edilir ve ecnebilere verilmiş olan birçok zararlı imtiyazlar, kuvvet sayesinde, tahfif olunarak keenlemyekûn hükmünde kalır ve itibar, o nisbette tezayüd ederek dahilî işlerimize haricî işler karışmaz ve tesviye-i umur kolaylaşır.

«Halbuki bugün, sokakta bir Müslüman, bir Ermeni ile kavga etse, bir sefaret tercümanı çıkıyor, işe karışıyor. «Bunlar devlet tebeasındandır, sizin karışmaya ne hakkınız var?» denildikte, el hükmü limen galep diye cevap veriliyor. Bunların matlûp veçhile tesviye olunamamasının sebebi şudur ki, en küçük bir muvaffakıyet, birçok düşman kazanmakla ve birçok kâğıt doldurmakla hasıl oluyor; Mabeyin-i Hümayun ve Babıâli ayrı ayrı birer devlet imiş gibi hareket olunuyor...»

⁂

Hükümdarlığı süresinde, amcası Sultan Aziz'den miras kalan kuvvetli, kudretli bir donanmayı Halicin murdar sularında çürümeğe mahkûm eden Türk padişahı İkinci Abdülhamid...

Tahta çıkışının ilk yıllarında, galiba bu yüzden de alabildiğine şımarık bir düşmanın, donanmanın teslimi hakkındaki ısrarları ve isteklerini şiddetle red deden, hattâ Türk donanmasının yabancı ellere geçmemesi için gerektiği zaman, canını bile fedadan çekinmiyeceğini ileri süren, bu durumunu da Maarif Nâzırı Münif Paşa merhuma hitaben dikte suretiyle yazdırdığı bir azarlama mektubu ile perçinleyen Türk Padişahı, yine İkinci Abdülhamid...

İşte, Türk bahriyesi tarihinin, aydınlatılması gereken bir muamma, çözülmesi icabeden bir kör düğüm ki, erbabının himmet ve gayretini beklemektedir.

MİLLİ TASARRUFUN SENBOLÜ

TÜRKİYE İŞ BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

Siz de yazdınız Teşekkürlerimiz

Sizlere ayırdığımız bu sahifeye, lûtfediyor, tarihin huzuruna çıkarmaya değerli gördüğünüz hâtıralarınızı, duyduklarınızı, hafızanıza tevdi edilenleri gönderiyorsunuz. Birinci sayımızın 45 inci sahifesinde hulâsalamıya çalıştığımız şekil ve ölçüler içinde göndereceğiniz yazıların, sizlere ayrılmış sahifelerde geliş sırasiyle neşrine devam edeceğiz. Emek ve himmetinize teşekkürlerimiz.

Son gönderdiğiniz tarih mecmuasında Fahri Çınar imzalı bir yazıda eski bir fizik âlimi Doktor Esad Feyzi Bey hakkında profesör ve ordinaryüs profesörlerden bile malûmat alamadığı belirtilmektedir. Seksen üç yaşında yarbaylıktan emekli bulunan ben, bu muhterem fizik hocasının talebelerinden biriyim. Benden 3-4 yaş küçük veya büyük olup halen hayatta bulunan doktorlar da bu hocayı şüphesiz tanır ve hürmetle anarlar.

Doktor Esad Feyzi Bey merhum, fikri icada malik, güzel huylu, güzel yüzlü bir zat idi. Talebelerinin sonsuz sevgisini kazanmıştı. Vefatı haberi mektebe geldiği gün, mektep bir matemhane olmuştu. O zamanın matbuatı da hakkında uzun yazılar yazmıştılar. Mec muadaki yazıda Balkan har bi deniyor. Aslında Balkan harbi değil 1312(1897) Türk-Yunan harbinde, Esad Feyzi Bey Avrupadan tedarik edilebilen Kroks borusu ile vücuda getirdiği basit bir röntgen cihazını, Yıldız hastahanesinde yaralılar üzerinde tatbik suretiyle kurşunların mevziini tesbit etmiş, kurşunlar operatör Cemil Paşa tarafından çıkarılmıştır. Doktor Esad Feyzi Beyin yüzünde çıkan bir çıban, menenjit ihtilâtı yaparak, kendisinden pek çok şeyler beklenen bu genç âlimin ölümüne sebep olmuştur. Üsküdar'da Karaca Ahmed mezarlığında medfundur. Bundan 13-14 sene kadar evvel, yeğeni Karaköy eczahanesi sahibi Hüseyin Hüsnü Bey, toprak altında kalan mezar taşlarını çıkartarak (mezarın yerini ben göstermiştim) Esad Feyzi Beyin mezariyle beraber etrafındaki asırlık mezarları da tamir ettirmiş, o sahayı yep yeni bir hale getirmiş, lâhdin önündeki mermer levhaya da imâl ettiği basit röntgen cihazının resmini hakkettirmiştir. Bu tamirlerden 2 - 3 sene sonra Hüseyin Hüsnü Bey de vefat etmiş ve Esad Feyzi Beyin yanındaki (1) mahalle defnolunmuştur. Allah her ikisine de rahmet eylesin. Beş ay kadar evvel kabrini ziyarete gitmiştim. Allaha şükür hepsini yerinde gördüm. Halbuki mezarlığın karşı tarafı, İstanbul - Ankara asfaltı güzergâhı dolayısiyle tamamen kaldırılmış. Bu bakımdan bu kıymetli tıp âliminin yattığı yerin emniyet altına alınması çok yerinde olur kanaatindeyim. Daha fazla tafsilât arzu edilirse tıp tarihi profesörü sayın doktor Süheyl Ünver Beye, mezarın yerini görmek arzu edilirse bendenize müracaat edilebilir. Saygılarımla.

Doktor
Ali Rıza Gültekin
Maltepe - Kartal
İSTANBUL

★ — **MURAD HÜDAVENDİGÂRIN DUASI :**

Büyük kaimpederim, Kastamonu valisi Zihni Paşadır. Şahsî evrakı içinde eski Türkçe ve üzeri yaldızlı tezhibli bir şiir buldum. Okuttum. Osmanlı Padişahlarının en büyüklerinden olduğu bilinen Murad Hüdavendigâr'ın duası imiş. Zihni Paşa bu duayı resme benziyen bir yazı ile kime yazdırmış ve böylesine göz ve gönül alıcı şekilde kime tezhib ettirmiş, bilmiyorum. Yalnız yaşlı ve Osmanlıcayı iyi bildiği söylenen muhterem bir zata yeni harflerle yazdırdığım bu şiiri Size gönderiyorum. Tarihlerimizde bu dua varsa bile ben rahmetli Padişahımızın ruhunun tâziz edilmesine vesile olabilmenin huzurunu duyarım :

Ab-ı ruy-u Habib-i Ekrem için
Kerbelâda revan olan dem için,
Şeb-i firkatte ağlıyan göz için
Reh-i aşkında sürünen yüz için
Ehl-i İslâma ol muin-ü nasîr.
Rest-i adâyı bizden eyle kasîr,
İtme Yâ Rab mücahidini telef,
Tir-i adâya bizi kılma hedef,
Bunca yıl sây-ü içtihadımızı
Gazavat içre yâhşî âdımızı
İtme Yâ Rab kahrın ile tebâh
Yüzümüzü halk içinde etme siyah
Rah-ı dîn içre ben fedâ olayım
Siper-i asker-i Hüda olayım
Din yolunda beni şehid eyle
Ahirette beni said eyle
Mülk-i İslâm-ı pâyimal etme.

Zannediyorum ki, yabancı kelimelerin karşılıkları ile bu duayı şairlerimiz yeniden düzenlerlerse vatan sevgisi ve mâneviyat bütünlüğü bakımından ibretli bir sesleniş olur.

Hikmet Alaybeyoğlu - Çorum

(1) Kendisi için ayırttığı.

AÇIK HABERLEŞME

Sayın Necil Örs — Ankara.

Göbek adı, Ebe'nin doğan çocuğun göbeğini keserken koyulan ad'dır. Eski Türk evlerinde bu ad koymanın özel törenleri vardı. Bir çocuk doğunca, erkek ve kadın tarafı, birbirlerine en değerli ikram olarak doğan çocuğa konulacak ismi o tarafa bırakırdı. Çok zaman, kız ve erkek taraflarının hatırı kalmasın diye « iki isim birden » konulurdu. İsim konulurken çocuğun akrabası, mahalle imamı, camiin müezzini gelirdi. Çocuğu kucağına alan Hoca Efendi önüne seccade serer, kıbleye karşı durarak sağ kulağına ezan, sol kulağına ismini söylerdi. Bazan isim, ünlü, sevilen, sayılan büyük bir kişiye bırakılırdı. Kendisine bu şerefli vazife rica edilen bilgin, zengin, sanatkâr, güzel yüzlü veya güzel sesli olması tercih edilen zat, münasip bir isim bulur, bu zat, sabah namazına gitmeden doğruca isim konulacak eve gelir, güneş doğmadan kulağına ezan okuyarak üç defa konulmuş ismi tekrarlar, **adıyla yaşasın, dine, vatana, millete, ailesine hayırlı olsun** der, duasını yapardı.

Bunların hepsi, aile hayatında değer ifade eden, insanları birbirine bağlıyan, sevdiren ve saydıran, güzel geleneklerdir. Bana « gerici » diyen dostunuzun « ilericiliği » nin devamını dilerim. Kök' ü toptan inkâr, her kafanın hakkından geleceği kayıtsızlık dünyasına geçebilme gücü değildir. Türkiyemiz büyük ve mubarek bir ülkedir. Kendileri de, bizler de yaşıyabiliriz. Hürmetlerimiz.

⁂

Sayın Hüseyin Altıok - Bartın.

Sultan Cem'e esirlik hayatında refakat eden Haydar Bey tarafından yazılan **Vâkiat-ı Sultan Cem** adlı eserde, okuduğunuz italyanca yazıdaki hâdiseden kısaca bahsedilir. Rodos Şövalyeleri, bedbaht şehzade Cem Sultan, siyasî bir oyuncak haline getirmek için ellerinden geleni yapmışlar, onu, kendi yaşama düzenlerine uydurabilmek için de Nis Şehrine göndermişlerdi. Orada, sefahat ve eğlence hayatının içinde aylar geçmişti. Cem'in bütün Avrupa kaynaklarından bahsedilen aşkı, işte bu hayat safhası içinde olmuştur. Haydar Bey, **Vâkiat-ı Sultan Cem**'de bu sahneyi şöyle anlatır :

«— Merhumu bu şehirde dört ay alıkoydular. Derya kenarında mahbûb ve mâhbubesi çok bir şehir idi. Şehrin bâkire kızlarını huzuruna getirirler, üryân olarak oynatırlardı. Onların âdetlerince avratlar örtü altında değildir. Cümle hazineleri meydandadır. Hattâ alâmineinnâs öpüşmek ve kucaklaşmak ile övünürler. Oyundan yorulunca göğüs bağır açık, yâd erkeklerin dizlerine oturup dinlenirlerdi. Aralarında hasnâ ve müstesnâ, yüzüne bakılamıyacak kadar hüsn-ü âna mâlik bir kıza merhum şehzade teaşşuk eylemişti. Boş zamanlarında onun tasvirini dahi resmeylerdi. Gazelleri dahi ol dilber içindür.»

Cem'in hayatına dair yabancı kaynaklar, bizden çok eser neşretmişlerdir. Fatih'in talihsiz oğlu, muhakkak ki, hürriyetçi, açık fikirli, gerçek anlamıyla münevver, mükemmel bir insandı. Osmanlı tahtına onun çıkmamış olması, cidden büyük kayıbtır. Hürmetlerimiz.

⁂

Sayın Nilüfer Tarımcı - Manisa

Şeyh Sait isyanının « resmen » başlama tarihi 11 şubat 1925 dir. RESMEN diyorum, çünkü Dahiliye Vekâletine gelen ilk haberlerde hâdise « basit bir jandarmaya mukavemet » hâdisesi olarak gösterilmişti. NEDENlerini de açıklamak mümkün değil... Hürmetlerimiz.

Sait Halim Paşanın köşkünde

(Baştarafı 1229 uncu sahifede)

pon İmparatorunun taleb ve arzusu, bu hususta inşaallah bir intibah vesilesi olur. Yeter ki hâdisat müsaade etsin... »

★ — «HÂDİSAT» MÜSAADE ETMİYOR!..

Hayri Efendinin bu son cümlesi, neticesi bütün dünyayı sarsacak teşebbüsün kaderini tâyin etti : Hâdisat müsaade etmiyecekti!.

Makûs, haşîn, sert çehreli bir kader, memleketi tesiri altına almıştı : Pertev Paşa heyetinin sessiz sedasız, merasimsiz, uğurlamasız hareketinden ve Japonya'ya varışı haberlerinin gelmesi günlerinde dünya ufku karardı: Birinci Cihan Harbi, h e r ân bir emri vâki haline geliyordu. Çok iyi hatırlıyorum : Bosna-Saray cinayeti haberi geldiği gün, Pertev Pasadan da. Teşkilât-ı Mahsusanın şifresi ile **«ilk esaslı rapor»** u almıştık. Daha sonra Japonya'ya âsık ve hayran olan, ve ömrünün sonuna kadar : **«Ancak Japonya'ya benzersek ve onların terakki ve itilâ yolunu tutarsak kurtulabiliriz...»** gayesine bağlanan Pertev Paşa, bu raporunda. çok ümitli görünüyor ve Japonya'ya gelecek selâhiyetli bir din hevetinin Mikado'nun delâlet ve tavsiyesiyle, Müslümanlık için muazzam ve muhtesem netavic vererek sahalar bulacağına olan itimadını tekrar ediyordu.

Seyhülislâm Hayri Efendiyi ziyaret ederek gelen malûmatı iblâğ ettim. Kendisi, bu mevzu üzerinde hummalı bir faaliyet içinde idi amma, Pertev Paşanın hareketinden önceki endişelerini tekrarladı :

«— Dünya hâdisatı karışıyor. Bizim de, hiç olmazsa asgarî zamana ihtiyacımız var. Bilmem bu zamanı bulabilecek miyiz ?»

dedi. Maalesef bulamadık : Saray-Bosna cinayetini, Avusturyanın Sırbistana ültimatomu, Almanyanın müdahalesi, bilhassa Rusyanın seferberliği takib etti. Dışarıda olan heyetlerimizi memlekete geri dönmiye dâvet kararını Pertev Paşaya da bildirdik.

Eğer tahakkuk edebilmiş olsaydı, devletimizin dünya vaziyeti üzerinde muazzam tesirler yapabilecek olan bu büyük imkân da, böylelikle, müsaid olmıyan zamanların elinde kayıb ve heder oldu... »

Siyasî cinayetler

(Baştarafı 1222 nci sahifede)

maazallah size muhakkak kıyarlar. Ne olursa olsun buradan gidiniz, dedi. Kabasakala açılan küçük bir kapının önüne gelmiştik. Burası metrûk olduğu için ancak bir kaç muhafız vardı. Nihayet ne olursa olsun, tevekkeltüalâllah deyip bu kapıdan çıktım. Askerler beni, vekar ve ciddiyetle yürür görünce bir şey sormadılar. Kabasakala saptım, Sultanahmet Camiinden geçip Binbirdirekte bulduğum bir arabaya binebildim ve Süleymaniyede bulunan pederimin evine geldim.»

Lâzikiye mebusu Emir Arslan Bey, sadece Hüseyin Cahit Beye benzemesine kurban gitmişti..

Garip olan şu idi ki, kendisine o gün Meclise gitmemesini tavsiye edenler içinde bizzat Cavit ve Hüseyin Cahit Beyler de vardı. Çok şık giyinen, muhitinin asîl bir ailesine mensup ve münevver bir genç olan Emir Arslan Bey, ya bir tehlike yaratacak kadar kendisinin Hüseyin Cahit Beye benzemediğine kani olarak, veya pervasızlık hissi içinde ikazları dinlememiş, irtica hâdisesinin dahi hiç bir tezahürüne muhatap olması için sebep yokken, bir çehre benzeyişine feci şekilde kurban gitmişti.

Hareket ordusu İstanbula girdikten sonra, kurulan divanıharplerden bir numaralısı, Emir Arslan Beyin kaatili olarak iki kişiyi idama mahkûm etmişti. Merhumun cenazesi de, tahnit edilerek hazin bir merasimle vapurla Lâzikiyeye gönderilmiş, aile kabristanına defnedilmişti. Merhum Neyzen Tevfik'in, Hüseyin Cahit Bey için kıtalarından birisi de, bu (benzerlik) hâdisesine aittir.

Pirinç Şamdan

(Baştarafı 1212 nci sahifede)

hâtırası gelebilmiştir. Bunlar da İbrahim Paşanın büyük kiliseden aldığı muhteşem pirinç şamdanlardır.

Biz, bu iki kıymetli tarih yadigârını Ayasofya Müzesinde mihrabın iki yanında bulduk. Fotoğraflarını çektirdik. İlim ve tarih âlemine sunuyoruz. 1,45 metre yüksekliğinde olan bu hâtıraların iyi saklanmasından dolayı sevinç duyuyoruz. İbrahim Paşa, şamdanların her ikisinin üstüne güzel bir nesih ile fakat bozuk bir imlâ ile onsekiz mısralık vakıf ve ithaf kitabeleri kazdırmış tır. Şimdiye kadar hiçbir tarihçi, bu şamdanları yerlerinde görerek ilim âlemine tanıtmış değildir. Hepsi de tarih kitaplarındaki noksan ve hatalı malûmatı tekrarlamışlardır. Biz, ilk defa bu şamdanları okuyucularımıza tanıtıyoruz. Kitabeler şunlardır:

Cihan sahib-kıram Han Süleyman
Ki durmaz hamlesine Keyv_ü Bijen
Şu denlû kırdı ceyş-i ungarusu
Yerin od eyledi tahkik bil sen
Helâk oldu kıral-ı nabekârı
Görünmez oldu sahra keştelerden
Kilisesin yıkıb yakdı Budunun
Çıkardı bu iki miskâtı ahsen
Getürüb Ayasofyaya çıragı
Adünü cism-ü canın kıldı rugan
Dedi Hatif annı yâdına tarih:
EBED OLA SİRAC_I DİN RÛŞEN

Sene 933

⁂

Nigin-i saltanat birle Süleyman Şah-ı deryadil
Kim ol Sultandır aksav-ü Mısrım Ka' bev_ü şâmın
Abıben Ungarus ilin temamet ol Halil-i Hak
Kilisalar yukub kırdı seraser ehlin asnamını
Getürdi feth-i ekberden çıragı Padişah eydil
Dedi tarihin (MÜEYYD OLA ŞEM-İ NUR_İ İSLAMIN)

Sene 933

Josef Balsamo'nun yıldızı

(Baştarafı 1206 ncı sahifede)

barını, cazibesini, esrarlı tarafını kaybetti. Tarihte oynıyacağı rolü oynamış, sonra bir tekme ile kapıdışarı edilmişti.

★ — KARI-KOCA SÜRGÜN YOLUNU TUTUYORLAR :

Cagliostro bütün modası geçmiş insanların sığınağı olan Londra'nın yolunu tuttu. Kendi başına kalsa hiç şüphesiz o da meyhane kapılarında sarhoşlardan sadaka bekliyen dilenciler sürüsüne katılırdı. Fakat Serafina peşine düştü, onu arayıp buldu, ne yapıp ederek aklını çeldi, maceraya yeniden başlamağı denedi.

Yirmi yıl önce nasıl Roma'dan ayrıldılarsa, bu sefer de karı-koca Londra'dan ayrıldılar. Fakat artık 1789 yılı, yani ihtilâl senesi gelip çatmıştı. Herkes korku ve şüphe içinde yaşıyordu. Karı-koca Bâl'de, Aix en-Savoie'da, Torino'da serseriyane dolaştılar.

Her yanda Mısır Masonluğu locaları yokolmuş, bu tarikate mensup olanlar sırra kadem basmışlardı. 29 Aralık 1789 da, eski localarından birini yeniden açmağa kalkışınca, tevkif edilerek San Angelo kalesine kapatıldılar.

Macera sonuna yaklaşmıştı artık. Mutlu bir şekilde de bitebilirdi. Ama, işler böyle cereyan etmedi.

Serafina kocası hakkındaki ithamların asılsız çıkacağını görünce, onun aleyhinde ne biliyorsa hepsini ortaya döktü. Gizli kapaklı ne kadar sırları varsa hepsini mahkeme açıkladı. Cagliostro için en yüz kızartıcı şeyleri bile söylemekten, onun kimin nesi olduğunu açıklamaktan geri durmadı. Cagliostro da buna karşılık verdi. O zaman karı-koca arasında bitmez tükenmez bir düello başladı. Sonunda Enkizitörler de onları dinlemekten usandılar. Ölümlerinden çok önce, zındandaki hücrelerinde yatarlarken onlar hâlâ birbirlerine veriştirip duruyorlardı ama artık kimse ikisinin de sözlerine aldırış etmiyordu.

Makbûl İbrahim Paşa

(Baştarafı 1186 ncı sahifede)

meydanında, kendisinden daha evvel ölen Kethüdasının yanında gömülüdür.

Hâdisenin içinde asıl kimlerin parmağı olduğunu bilenler, kendi öz başlarından korkarak İbrahim Paşanın adını anmamışlardı. Öz evlâtların cellâd eline teslim edilmesini **(nizam-ı âlem = dünya düzeni)** sebeb ve düşüncesile kanunlaştırmış olan zihniyetin önünde, ferdî vefa, tehlikeli bir cesaretti. Hattâ lüzumsuz bir cesaret... Çünkü, bir sokak arasında, kemanının sesini duyarak ve yüzünü gördükten sonra beğenerek erişilmiş iltifatı, koskoca imparatorluğun BİR NUMARALI ADAMI yapmıya kâfi gören zihniyetin, en yüce mevkiden bir gecede meçhul mezara itmesini de tabiî bulması neden garipsenecekti ?

Sadece bir tâbir değişikliği oldu : 14-15 Mart 1536 gecesinden evvel, haşmetli unvanı MAKBUL, yâni beğenilen, sevilen, aranan, özlenen olan İbrahim Paşa'ya, Cellâd Ali'in yağlı kemendi boynuna geçmesinden sonra **MAKTÛL**, yâni öldürülmüş, katledilmiş dediler.

Çünkü devirler değişecek, Meşrutiyetler ve cumhuriyetler gelecek, fakat politika sahnesi böylesine ikbâllerin en yücesini, felâketlerin en acısının takib edebileceğine dair ibretli misallerin sonunu getirmiyecekti...

Mumya ve Mumyacılık

(Baştarafı 1199 uncu sahifede)

yasından öyle anladım. Medresesi, şimdi müze olarak kullanılan KARATAYİN'in mumyası da medresesinin içindeki türbesinde ıskara üzerindeki tabutunda bize kadar gelmiştir. Hemşehrim Namdar Rahmi Beyin babası, medresenin mütevellisi idi. Yakın komşumuz ve dostumuz olan Rahmi Bey, bir gün bize şunları anlatmıştı:

— Mübarek günlerde, bayram arifelerinde, dedem Karatayin'in türbesine inerek, mumyasını ziyaret eder, elini öperdik. Ben çok küçüktüm. Babam ve a i l e büyükleri tabutta, pamuklar i ç i n d e yatan dedemin elini öptüler. Ben de öpeyim derken, dedemin eli bileğinden koparak elimde kaldı. Boyum küçük olduğu için, mumya, dedemin eline asılmış olacağım ki koparmışım!..

Son 40 sene içinde Konya'da tek bir Selçuk mumyası kalmamıştır. Bir gün, büyük âlim Alman profesörü müteveffa dostum ŞINAYDER bana demişti ki:

— Türkiyedeki Selçuk mumyalarını Berlin müzeleri birer milyon liraya satın alır!.. Çürüteceğinize satsanız olmaz mı?.

Moltke ve Türkler

(Baştarafı 1190 ıncı sahifede)

ihtilâf ve kin yüzünden, elinden geldiği kadar kötülük yapmaya kalkışan küçük adamların dışında kalmanın eşsiz bir örneğidir bu.

Moltke'nin güzel bir görüşü de, Sultan Mahmudun reformu hakkındaki mütalâasıdır. Moltke der ki: Sultan Mahmut, orduda olduğu gibi, idarede, millet hayatında esaslı bir değişiklik yapmaya taraftardı. Bunda, bir Sultan Selim kadar Fransız olan annesinin de tesiri vardı. Ancak garba yaklaştırmayı ümit ettiği Türklerin o zamanki hali, buna asla müsait değildi. Rus Çarı ve reform taraftarı Büyük Petro'nun gerçekleştirdiği reform hareketini, Sultan Mahmut, çok istemesine rağmen, gerçekleştiremedi. Zira, Rus halkı garba karşı bir tiksinme ile bakardı. Müslüman Osmanlı halkı ise, garplıyı kafası kesilecek bir zındık olarak görüyordu. Topluluklar arasında bu derece ayrılma varken, Sultan Mahmud'un, Petronun yaptıklarını gerçekleştirmesi beklenemezdi.

Bunları söyliyen ve o vaktin Müslüman ekseriyetinin kendisine ne gözle baktığını hisseden Moltke'nin, en büyük tarafı ise bütün hâtırat ve mektupların da, Osmanlı diyarını ve bilhassa İstanbulu öve öve bitirememesi ve Müslüman ve Türk halkına karşı, bütün yazılarında bir sempati ve hoşgörürlükle bakmasıdır.

1965
YILINDA
2.5 MİLYON
LİRA

* Fevkalâde apartman daireleri
* Çeşitli, zengin para ikramiyeleri

AKBANK

(Tarih : 49)

Çocuklarınıza Kalacak Kültür Hazinesi

BÜYÜK
OSMANLI LUGATI

Sabahat Alp — Ali Rıza Alp

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Edebiyat ve Türkçe öğretmenlerine tavsiye edilen ve Tebliğler Dergisinde duyurulan 4 cildlik muazzam eserin mevcudu kalmamıştı. Şimdi eksik formaları yeniden bastırılarak mahdut bir miktar elde edilmiştir.

Eskiden olduğu gibi 4 cildi yine 120 liradır.

İkişer ikişer yaldızlı bez cildler içindeki bu muazzam kültür hazinesi için TARİH KONUŞUYOR okuyucularına büyük bir kolaylık gösterilmektedir.

Zarurî posta masraflarını karşılamak üzere sadece 20 lira para ile mütebaki 100 lirası için de 100 LİRA DEĞERİNDEKİ TASARRUF BONOSU göndermeniz kâfidir.

Böylece Tasarruf Bononuzu ucuza satmaktan kurtulur ve büyük bir hazine değerindeki kültür eserine bağlamış olursunuz.

Her cild büyük boy çift sütun 400 sayfadan müteşekkil 4 cild — Yunus'dan Yahya Kemal'e kadar 500 den fazla şair'in beyitleriyle süslenmiş 80.000 e yakın kelime ve terkip,... — Kelimelerinin mecâzi ve gerçek mânaları-Asırlar boyunca değişik anlamları.

TASARRUF BONALARINIZI

Ancak Büyük Osmanlı Lûgatına yatırmak suretiyle değerlendirebilirsiniz.

(20 LİRA + 100 LİRALIK TASARRUF BONOSU = BÜYÜK OSMANLI LÛGATI.
Eser mahdut miktarda olduğundan hemen müracaat ediniz.

Müracaat Adresi: Ali Rıza Alp: Posta Kutusu 44 Beyazıt/İstanbul

NOT: İstanbuldaki Okuyucularımız Dergimiz idârehanesinden de temin edebilirler

(Tarih : 50)

Geçmiş çağlarda:

BURSA BÜRÜMCÜKLERİ,
ÜSKÜDAR ÇATMALARI,
ANKARA SOF ZÎBÂLARI,

El sanatları zevk şaheserleri olarak kıtalarda hayranlık toplardı

Bugün:

akfil

Kumaşları

Türk pamuğunu, günümüzün tekniği ve milli zevkle kucaklaştırarak dünya pazarlarında temsil ediyor.

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 3 SAYI : 15 NİSAN 1965 FİATİ : 250 KRŞ.

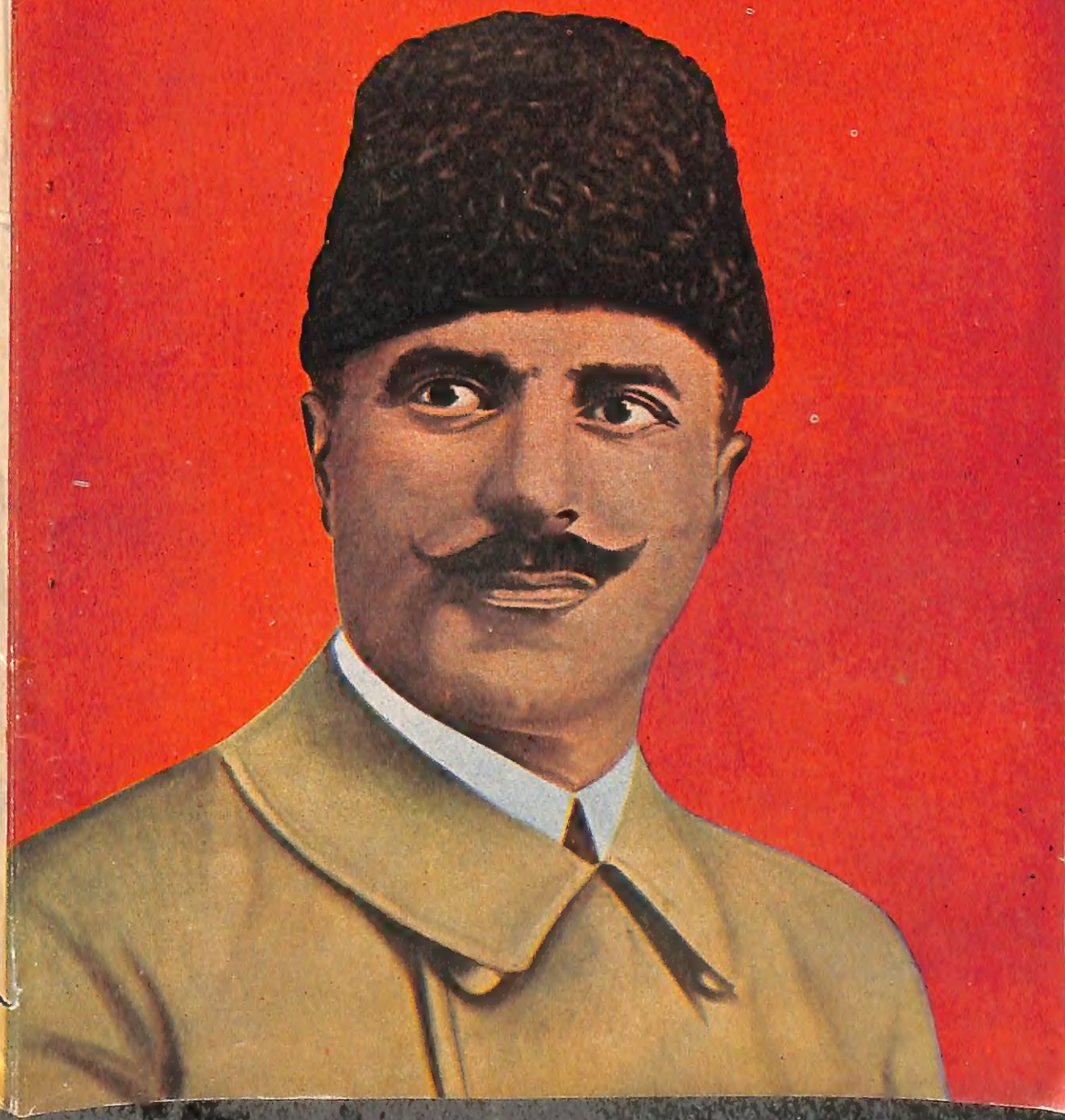

LÛGATÇE

Astronomi : Gök ilmi.
Alâmineinnas : Halk içinde
Atalet : İş görmezlik, tembellik.
Asakir-i şahâne : Padişah askerleri.
Arbede : Kavga, çarpışma.
Asr-ı saadet : Peygamberin yaşadığı devir.
Bendegân : Bendeler, köleler, tâbi olanlar.
Bezm : Meclis.
Biizn-i Hüda : Tanrının izniyle.
Cülûs : Tahta çıkış.
Canib : Cihet.
Cemmi Gafir : Büyük kalabalık.
Delîl : Yol gösteren.
Derdest : Tutuklu.
Davudî : Kalın ses, Davut Peygamberin sesini andıran ses.
Dehr : Dünya.
Dehalet : Sığınma.
Defi : Uzaklaştırmak, püskürtmek.
Dersiam : Herkesin dinliyeceği dersi camilerde veren kimse.
Darülemman : Sığınak, sığınılacak yer.
Dilhûn : Gönlü yaralı.
Debdebe : Şatafat, gösteriş.
Derûn : İç.
El-adl-ü esas-ül mülk : Adalet mülkün temelidir.
Eslem : En selim, selâmetli
El hükm-ü liem galep : Hüküm galibindir.
Evlâd-ı Fatihân : Balkanları zapteden fâtihlerin çocukları.
Fetva Emini : Müftü.
Fazl : Fazilet, iyilik.
Fütuhat : Fetihler.
Hazine-i hümayun : Padişah hazinesi.
Hulûl : Girme, birinin itimadını kazanma.
Hasnâ : İffetli kadın.
Hüsn-ü ân : Güzellik.
Harîm : Herkesin giremiyeceği muhterem yer.
Hil'at : Padişah veya vezir tarafından verilen kaftan.
Hükümet-i Meşruta: Meşrutiyet hükûmeti, oligarşi.
Hunîn : Kanlı.
Hâdim : «Hizmet» ten: hizmet eden, «Hedm» den yıkan mânasındadır.
Hidiv : Büyük vezir.
İçtihad : Telâkki, görüş.
İkâ : Fena bir şey yapma.
İzafe : İsnad etme, maletme.
İlhamı rabbanî : Tanrı ilhamı.
İş'ar : Duyurma.
İrşâd : Doğru yolu gösterme
İcazet : Şahadetname, diploma, razı olma, izin kâğıdı.
İbraz : Gösterme, meydana koyma.
İbret âmiz : İbret verici.
İyal : Eş, zevce.
İntibah : Uyanma, uyanıklık
İtilâ : Yücelme, yükselme.
İblâğ : Ulaştırma.
İta : Verme.
İhtilât : Karışma.
İtilâfname : Anlaşma yazışması.
İhzar : Hazırlama.
Kuyud-u kadime : Eski kayıtlar.
Keenlem yekûn : Tamamiyle hükümsüz.
Kadirşinas : Kadirbilir.
Kital : Katleden, öldürme.
Kıstas : Ölçü.
Lûtf-ı ilâhî : Tanrı lutfu.
Lâhit : Mezar.
Muhib : Seven.
Mihnannüvaz : Misafiri hoş tutan, ağırlayan.
Mahbûb : Sevgili.
Mahbube : Kadın sevgili.
Mutasavvif : Tasavvuf ilmi ile uğraşan, derviş.
Masuniyet : Suçsuzluk.
Mergup : Rağbet edilen.
Müstahkem : Tahkim edilmiş.
Mahya : Minareler arasına ramazanlarda yazılan ışıklı yazılar.
Mayi : Su.
Mücerret : Soyut.
Makam-ı meşihat : Şeyhülislâmlık makamı.
Misyoner : Yabancı ülkelerde hıristiyan dini ni yaymağa çalışan bir ruhban sınıfı.
Makûs : Aksi, ters.
Mahpes : Hapishane.
Mevzun : Ölçülü.
Mevdu : Emanet edilmiş.
Müfsid : İfsad eden, fesat çıkaran.
Müpteni : Bina edilmiş, kurulmuş.
Mutasarrıf : Sahip, alıp satmakta hür olan.
Muntazır : Bekler durumda
Mütehayyir : Hayrette kalmış.
Metalibat : İstenilen şeyler.
Mürettip : Tertip eden.
Merbut : Bağlı.
Melce : Sığınak.
Mecruh : Yaralı.
Metruk : Terkedilmiş.
Müsellâh : Silâhlı.
Münacaat : Tanrıya yalvarma.
Makber: Mezar.
Mazhar : Ermiş, kavuşmuş.
Nüvazişkâr : Okşayıcı.
Netayic : Neticeler.
Nâsiye : Alın.
Otağ-ı hümayun : Padişah çadırı.
Rızay-ı ilâhî : Tanrı rızası.
Sayeban : Gölgelik.
Sakaf : Çatı, bina.
Sentez : Birleştirme.
Serasker : Başkumandan.
Sâki : Şarap dağıtan.
Serdar : Kumandan.
Şeşper : Altı dilli topuz.
Şeametengiz : Uğursuzluk getiren.
Şe'niyet : Gerçeklik, gerçek.
Tekâsül : Üşenme, gevşeklik.
Trajedi : Acıklı oyun.
Tahrikkâr : Tahrik eden, harekete getiren.
Tedip : Uslandırma.
Tahnit : Mumyalama.
Teraküm : Yığılma.
Taat : Tanrıya ibadet.
Teaşşuk : Aşıklık.
Tefekkür : Düşünce.
Tereke : Ölünün arkasında bıraktığı mal, mülk.
Tahkim : Kuvvetlendirme.
Tezayüd : Artırma, fazlalaştırma.
Tolerans : Hoşgörü.
Uryan : Çıplak.
Vahdet-i vücud : Tasavvuf felsefesinin üzerine kurulduğu hipotez.
Vakt-ı kerahat : İçki zamanı.
Vafîr : Çok, sayısız.